

Suomalaisten
lastensaantiin
liittyviä toiveita
ja odotuksia

Miksi syntyvyys laskee?

Perhebarometri 2015

Miksi syntyvyys laskee?

Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia

Anneli Miettinen

Väestöliitto

Julkaisija: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos
Kalevankatu 16 B, PL 849, 00101 Helsinki
www.vaestoliitto.fi

Kustantaja: Väestöliitto ry
Kalevankatu 16 B, PL 849, 00101 Helsinki

© Anneli Miettinen ja Väestöliitto

ISBN: 978-952-226-171-7 (painettu)
ISBN: 978-952-226-172-4 (verkko)
ISSN: 1455-2191 (painettu)

Taitto: Lena Malm

Helsinki, 2015

Hansaprint Oy

Esipuhe:

Kuka pelkää syntyvyyden laskua?

Suomi on tippunut pois Euroopan suhteellisen korkean syntyvyyden maiden joukosta. Viisi vuotta sitten keskimääräinen lapsiluku naista kohti oli 1.87, ja oli syytä uskoa että Suomi voisi jopa Ranskan tapaan saavuttaa kaksi lasta nasta kohti. Lapsia on päinvastoin viime vuosien aikana syntynyt jatkuvasti vähemmän. Arvioitu keskimääräinen lapsiluku naista kohti on nyt 1.65.

Mistä syntyvyyden lasku johtuu? Väestöliiton vuosittaisen Perhebarometrin aihe on tänä vuonna lasten saamista koskevat ihanteet ja aikeet. Tuoreita tuloksia voi verrata vuosina 1997, 2002, ja 2007–2008 tehtyihin perhebarometreihin, joissa myös keskityttiin perheen perustamiseen liittyviin näkemyksiin.

Mitä ajankohtaisin kyselyaineisto kertoo muun muassa siitä, että lastenhankinnan kulttuurinen maisema on Suomessa muuttumassa. Ihanteellinen lapsiluku on alentunut ja yhä useampi suomalainen kertoo toivovansa korkeintaan yhtä lasta. Vastaavasti niiden osuus, joka toivoo vähintään kolme lasta, on pienentynyt. Osa syntyvyyden laskusta voikin siis selittyä sillä, että yhä useampi tyytyy pieneen perheeseen.

Pitäisikö tästä olla huolissaan? Ei ja kyllä.

Väestöliitto haluaa tukea ihmisten mahdollisuuksia elää toivomaansa perhe-elämää. Ihmisillä on oikeus päättää lisääntymisestään ja pyrkiä saamaan toivomansa määrä lapsia, oli se sitten nolla tai kuusi. Muutos kansalaisten ihanteissa on mielenkiintoinen kehityssuunta, ei ongelma sinänsä.

Suomessa on vallinnut Euroopan isoin kuilu ihanteellisen ja toteutuneen lapsiluvun välillä: olemme toivoneet enemmän lapsia kuin mitä olemme loppujen lopuksi saaneet. Siksi ihanteiden alenemista voi myös pitää tervetulleena asiana, jossa toiveet ja todellisuus kohtaavat toisiaan paremmin.

Huolestuttavaa on kuitenkin se, että ihanteellinen lapsiluku on alentunut heikoimmassa asemassa olevissa väestöryhmissä enemmän kuin muilla. Lapsettomuuden ihanne nuorten aikuisten kesken on yleistä erityisesti vähiten koulutettujen keskuudessa, pienituloisilla ja työttömillä. Myös 45-vuotiaiden lapsettomuus on näissä ryhmissä korkeaa, naisten ja erityisesti miesten kohdalla, oli se sitten toivottua vai ei. Olisikin syytä selvittää, heijastavatko alhaisemmat lapsilukua koskevat ihanteet toivottua elämäntyyliä vai onko kyse pikemminkin eräänlaisesta toiveista luopumisesta. Väestötutkimuslaitos suunnittelee aiheesta jatkotutkimusta.

Muutoksista huolimatta enemmistö suomalaisista toivoo edelleen kahta lasta. Vuonna 2008 alkanut talouden lama on monien kohdalla vaikeuttanut tämän perhemallin saavuttamista. Esitämme tässä selvityksessä, miten taloudellinen tilanne vaikuttaa perheiden lastenhankintaan sekä pohdimme perhepoliittisten tukien merkitystä. Näyttää siltä, että erityisesti yhden lapsen vanhempien kohdalla yhteiskunnan tukitoimilla voi olla ratkaisevakin merkitys.

Yleisellä ilmapiirillä on myös väliä, joskin sen merkitystä lastenhankintaan on hankalampaa tutkia. Nuoret aikuiset ovat herkkiä ympäristön ja tuttavien antamiin signaaleihin. Ovatko vauvat tervetulleita ja näyttäytykö muun elämän yhdistäminen vanhemmuuteen kiehtovalta seikkailulta, vai puhutaanko julkisuudessa enemmän pienten lasten rasittavuudesta ja perheiden etuuksien leikkauksista?

Poliittisten päättäjien kannattaa miettiä perhepoliittisia linjauksiaan myös väestörakenteen kannalta. Joka toinen suomalainen lapsi syntyy perheeseen, jossa on tai tulee olemaan vähintään kolme lasta. Toisin sanoen kolmen tai useampien lasten vanhemmat vastaavat isosta osasta koko maan syntyvyydestä. Mikäli olemme huolestuneita työvoimassa olevan ja muun väestön välisestä huoltosuhteesta, myös suurperheet ja isommasta lapsiluvusta haaveilevat tarvitsevat tukea.

Toisaalta korkeakaan syntyvyys ei enää riitä poistamaan ikääntyvän väestömme huoltovajetta, vaan siihen tarvittaisiin enemmän maahanmuuttajia.

Perhebarometrin 2015 tulokset kertovat myös, että yhä useammat suomalaiset tähtäävät vanhemmaksi vasta sen jälkeen, kun ovat täyttäneet 30 vuotta. Vanhemmaksitulon myöhentyminen on eräänlaista nykypäivän rulettia: vaikka se onnistuu monilta mutkattomasti, toisille se saattaa tuottaa tuskaa ja pettymyksiä. Kun sopivalta tuntuva ikä koittaa, kumppanin puute tai vaikeudet tulla raskaaksi saattavat yllättäen nousta esteeksi. Väestöliitto haluaa siksi tarjota lisää tietoa yksilöille ja eri elämäntilanteisiin räätälöityä hedelmällisyydestä ja lisääntymisterveydestä.

Kiitämme lämpimästi Perhebarometri-kyselyymme ahkerasti vastanneita tuhansia henkilöitä. Kyselyn toteutti TNS Gallup, ja arvostamme suuresti Sakari Nurmelan kautta toteutunutta sujuvaa ja tehokasta yhteistyötä.

Tutkija Anneli Miettinen on vastannut aineiston suunnittelusta ja analyysistä. Lassi Lainala, Osmo Kontula, Venla Berg ja tutkijaseminaarien osallistujat antoivat hyviä kommentteja ja ehdotuksia. Stina Fågel tarkasti tutkimusraportin kieliasun ja Lena Malm vastasi taidosta sekä suunnitteli kannen, jossa linnunpesä saa symboloida lisääntymisen liittyviä houkutuksia ja haasteita.

Alli Paasikiven Säätiön myöntämä tuki mahdollisti kyselyaineiston keruun. Myös Suomen Kotien Kukkasrahasto on tukenut aineistonkeruuta. Tässä esitetyt ajatukset nojautuvat myös Väestöliiton Koneen säätiön rahoittamaan Epävarma perheellistymisen-tutkimushankkeen työskentelyyn ja tuloksiin. Kun nyt päättyvä hanke sai nimensä vuonna 2011, emme osanneet arvata miten ajankohtainen se olisi Suomessa vuonna 2015! Kiitämme säätiöitä, joilla oli ratkaiseva merkitys sille, että olemme saaneet seurata syntyvyyden ja perheellistymisen trendejä pitkäjänteisesti ja että tämäkin tutkimus näki päivänvalon.

Helsingissä marraskuussa 2015

Anna Rotkirch

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen johtaja

Sisällys

- 1 Johdanto ja taustaa | 9
 - 1.1 Syntyvyys Suomessa | 10
 - 1.2 Alue-erot syntyvyudessa | 14
 - 1.3 Taloudellinen taantuma ja syntyvyys Suomessa ja muualla Euroopassa | 14
- 2 Selvityksen tarkoitus ja aineisto | 19
 - 2.1 Perhebarometri 2015: Miksi syntyvyys laskee? | 19
 - 2.2 Käytetyt aineistot | 20
 - 2.3 Raportin sisältö | 22
- 3 Suomalaisten ihanteellinen lapsiluku | 23
 - 3.1 Korkeintaan kaksi lasta – ovatko suomalaisten lapsilukuihanteet alentuneet? | 23
 - 3.2 Lapsilukuihanteet eri väestöryhmissä vuonna 2015 | 25
 - 3.3 Taloudellinen tilanne, tyytyväisyys omaan elämään ja lapsilukuihanteet | 29
 - 3.4 Ihanteellinen ikä saada lapsia | 31
 - 3.4.1 Nuorten aikuisten näkemykset lastenhankinnan ajoittamisesta | 33
 - 3.4.2 Korkeasti koulutetut suosivat vasta myöhemmällä iällä vanhemmaksi tuloa | 35
 - 3.5 Ihanteellinen lapsiluku ja toteutunut lastenhankinta | 37
- 4 Lastenhankinta-aikeet | 44
 - 4.1 Lastenhankinta-aikeiden muutos 1997–2015 | 44
 - 4.2 Keskimääräinen aiottu lapsiluku eri väestöryhmissä vuonna 2015 | 49
 - 4.3 Lastenhankinta-aikeet ja syyt lastenhankinnan siirtämiseen 2015 | 51
 - 4.3.1 Syitä lastenhankinnan siirtämiseen vuonna 2015 – lapsettomat vastaajat | 53
 - 4.3.2 Yhden lapsen vanhemmat | 56
 - 4.3.3 Kahden tai kolmen lapsen vanhemmat | 59
 - 4.4 Työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet lastenhankinnan siirtämisen taustalla | 61
 - 4.5 Syitä lastenhankinnan siirtämiselle vuonna 2008 ja 2015 | 63
 - 4.5.1 Lapsettomat nuoret aikuiset – muut kiinnostuksen kohteet nousseet etusijalle | 64
 - 4.5.2 Yhden lapsen vanhemmat – yhä useammat tyytyvät yhteen lapseen | 66

5	Talouskehitys, taantuma ja lastenhankinta – miksi lastenhankinta siirtyy	69
5.1	Työ, toimeentulo ja lastenhankinta-aiheet vuonna 2015	69
5.1.1	Lapsettomat aikuiset	70
5.1.2	Yhden lapsen vanhemmat	72
5.1.3	Kahden lapsen vanhemmat	74
5.2	Lastenhankinta-aiheet ja näkemykset Suomen taloudellisesta tilanteesta	76
5.3	Työn epävarmuus ja lastenhankinta-aiheet	77
6	Mitä toivotaan yhteiskunta- ja perhepolitiikalta?	80
6.1	Perhepolitiikan keinot ja syntyvyys	80
6.2	Yhteiskunnan tuki lapsiperheille ja lastenhankinnan ajoittamista koskevat aiheet	81
6.3	Suomalaisten näkemyksiä perhepolitiikan vaikutusmahdollisuuksista	84
7	Lopuksi	88
	Lähteet	94

I Johdanto ja taustaa

Perhebarometri 2015 keskittyy tarkastelemaan suomalaisten perheellistymiseen liittyviä toiveita ja odotuksia sekä näissä tapahtuneita muutoksia viime vuosien aikana. Syntyvyys on laskenut tasaisesti viimeksi kuluneiden 4–5 vuoden aikana, eikä ainakaan toistaiseksi tässä ole näkyvissä käännettä. Viimeaikaisesta syntyvyyden alenemisesta suuri osa selittyy sillä, että nuoret aikuiset siirtävät vanhemmaksi tuloa myöhempään ikään, mutta myös toista ja kolmatta lastaan hankkivien osuus näyttää vähentyneen viime vuosina. Mikä merkitys on lastenhankintaan liittyvillä toiveilla ja odotuksilla? Entä taloudellisella taantumalla? Ovatko suomalaisten perheellistymiseen liittyvät toiveet muuttumassa, vai onko syntyvyyden lasku vain väliaikaista?

Yhteiskuntapolitiikan kannalta kiinnostavaa on se, missä määrin syntyvyyden kehitykseen on mahdollista vaikuttaa. Myös tästä näkökulmasta on perusteltua selvittää suomalaisten perheellistymistoiveita ja niiden toteutumista. Jos perheen perustaminen ja lastenhankinta eivät enää houkuttele nuoria aikuisia, on epävarmaa, voidaanko syntyvyyteen vaikuttaa esimerkiksi perhepolitiikan keinoin. Toisaalta jos havaitaan, että työttömyys tai toimeentulovaikeudet tai työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat selittävät lastenhankinta-aikaiden vähenemistä, on selvää, että näihin kohdistuvat toimenpiteet näkyvät myös perheellistymiskäyttäytymisessä.

Suomalaisten perheellistymisaikeita on selvitetty Väestöliiton Perhebarometreissa säännöllisin väliajoin. Nyt käsillä olevassa selvityksessä esitetään tuloksia Väestöliiton tuoreesta, vuoden 2015 alussa kerätystä, kyselytutkimuksesta. Kyselyyn vastasi 3 180 iältään 20–50-vuotiaasta suomalaista miestä ja naista, joilla oli 0–3 lasta.

Aihe on erityisen ajankohtainen niin Suomessa kuin muissakin Euroopan maissa. Talouskehityksessä ei näy merkkejä myönteisestä käännteestä, vaikka taantumän alkamisesta on jo useita vuosia. Epävarma taloustilanne on kohdistunut erityisen voimakkaasti nuoriin aikuisiin, joiden työllisyysnäkyvät eivät ole juuri kohentuneet niissäkään maissa, jotka näyttävät selviävän taantumasta muita nopeammin. Samalla, kun kiristynyt taloudellinen tilanne on pakottanut monia valtioita karsimaan sosiaaliturvasta, väestön ikääntyminen kasvattaa väistämättä eläkeikäiselle väestölle suunnattavien etuuksien ja palvelujen kustannuksia.

Syntyvyyden kehitys vaikuttaa osaltaan siihen, mihin suuntaan hyvinvointivaltiota ja sen tukimuotoja tulevaisuudessa kehitetään. Yhtäältä lasten määrän väheneminen alentaa lapsiperheiden palveluiden tarvetta, toisaalta työmarkkinoille tulevat ikäluokat ovat entistä pienempiä. Myös väestön ikääntymisen aiheuttamien haasteiden kannalta on syntyvyydellä merkitystä – vaikuttaahan se osaltaan siihen, miten eläkkeitä rahoitetaan sekä siihen, missä määrin ikääntyvien tarvitsemaa epävirallista tukea on tarjolla.

Perheen perustamisella ja lasten saamisella on suuri merkitys ihmisten elämässä. Arkiperheessä lasten merkitystä tarkastellaan usein lapsiperheiden arjen kautta, puhutaan ruuhka-vuosista, parisuhteen kriisistä lasten syntymän myötä, työn ja perheen yhteensovittamisen haasteista tai siitä, kuinka nykyvanhemmat tekevät joskus liikaakin asioita lastensa eteen. Lastensaanti koskettaa monia myös ei-toivottuna lapsettomuutena. Raskaaksitulo ei aina onnistu tai siihen tarvitaan lääketieteellistä apua.

Lastensaannin vaikutukset ulottuvat koko elämäntaakseen. Äskettäin ilmestyneet tutkimukset ovat esimerkiksi nostaneet esiin lasten merkityksen ylisukupolvisten perhesiteiden ylläpitämisessä ja myöhemmin, aikuisikäisinä, omien vanhempiensa tai muiden iäkkäiden sukulaisten hoivan antajina (Danielsbacka ym. 2013; Kauppinen & Silfver-Kuhalampi 2015).

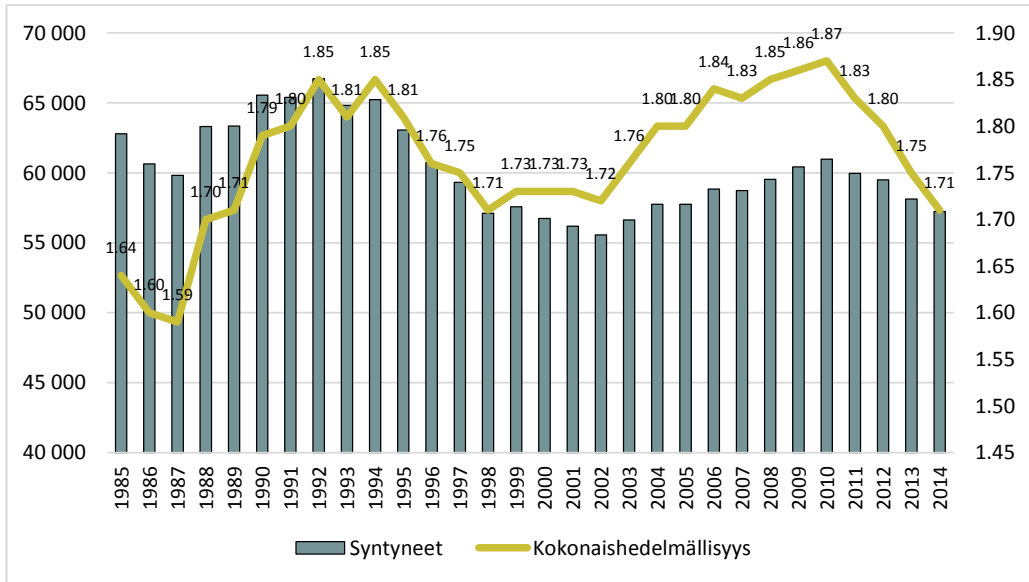
Tässä selvityksessä käsitteitä lastenhankinta ja lastensaanti käytetään rinnakkain, vaikka niillä on merkityseroa. Lastenhankinta mielletään toiminnaksi, joka on suunnitelmallista ja ihmisen omien päätösten varassa, kun taas lastensaanti viittaa enemmän sellaiseen tapahtumaan, joka ei ainakaan täysin ole yksilön itsensä hallittavissa. Niille, jotka eivät lasta saa toiveestaan huolimatta, on selvää ettei lasta noin vain hankita. Raskaaksitulo ei myöskään aina ole suunniteltua ja se voi olla ei-toivottu tapahtuma. Toisaalta nykyaikaiset ehkäisymenetelmät tarjoavat luotettavan keinon välttää raskaus. Puhumalla lastenhankinnasta on luontevaa viitata esimerkiksi sellaiseen käyttäytymiseen, jossa lasten tuloa pyritään tietoisesti välttämään.

1.1 Syntyvyys Suomessa

Syntyneiden määrä on vähentynyt Suomessa jo useamman vuoden ajan. Syntyvyyden kääntyminen laskusuuntaan noudatteli taloudellisen taantuman alkamista hieman viiveellä: syntyneiden lasten määrä kasvoi vuoteen 2010 mutta tämän jälkeen syntyneiden lasten määrä on alentunut tasaisesti (Kuvio 1). Vuonna 2014 Suomessa syntyi hieman yli 57 000 lasta, lähes 4 000 lasta vähemmän kuin vuonna 2010, jolloin syntyneitä oli lähes 61 000. Tilastokeskuksen ennakkotietojen perusteella syntyneiden määrä laskee edelleen: vuoden 2015 yhdeksän ensimmäisen kuukauden aikana syntyneiden määrä on jäänyt jälkeen viime vuoden alkupuoliskosta jo lähes 2 000 lapsella (Tilastokeskus, Väestön ennakkotilastoja 2015).

Kokonaishedelmällisyysluku eli naisen elinaikanaan synnyttämien lasten arvioitu keskimäärä oli 1.71 vuonna 2014. Mikäli syntyneiden määrä jää vuonna 2015 selvästi pienemmäksi kuin vuonna 2014, hedelmällisyys voi jäädä alle 1.7:n. Lukuun ottamatta vuotta 1998, jolloin hedelmällisyys oli 1.71, ei hedelmällisyys ole kertaakaan 1990-luvun alun jälkeen ollut Suomessa yhtä alhaalla. Edellisen kerran on hedelmällisyys laskenut alle 1.7 1980-luvun puolivälissä, jolloin kokonaishedelmällisyys jäi 1.6:een.

Kuvio 1. Syntyneiden määrä ja kokonaishedelmällisyys Suomessa 1985–2014

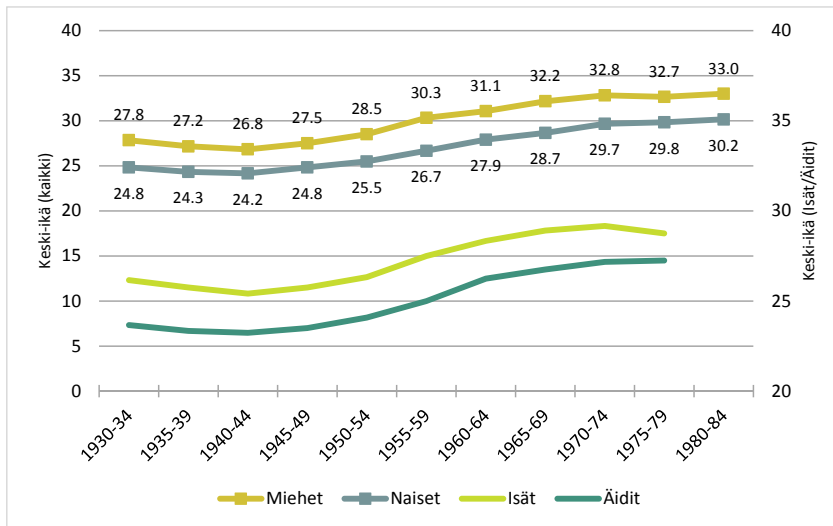
Lähteet: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos, Tilastokeskus, Syntyneet 2015.

Yhtenä syynä hedelmällisyyden alenemiseen on lastenhankinnan siirtyminen entistä myöhemmäksi. Tilastovuositain laskettuna on ensimmäistä kertaa äidiksi tulleiden naisten keski-ikä nykyään noin 28 vuotta, miehet tulevat isäksi keskimäärin pari vuotta vanhempina (Tilastokeskus, Väestönmuutokset 2013; Paajanen 2006). Suomalaisten perheellistymiskehitys on tässä suhteessa samansuuntaista kuin muualla Euroopassa: korkeimmat ensisynnyttäjien iät löytyvät Espanjasta, Italiasta ja Sveitsistä, missä naiset saavat ensimmäisen lapsensa keskimäärin 29–30-vuotiaina (Eurostat, Fertility indicators 2015).

Ensisynnyttäjien ja ensimmäistä kertaa isäksi tulevien ikää voidaan tarkastella myös kohorteittain. Silloin arvioidaan sitä, missä ikävaiheessa puolet ikäluokan miehistä tai naisista on saanut ensimmäisen lapsensa. Kuviossa 2 on esitetty ensimmäisen lapsen hankintaikä tällä tavoin laskettuna. Sen mukaan ensimmäisen lapsen hankintaikä oli matalin toisen maailmansodan aikaan syntyneillä suomalaisilla: tuolloin syntyneistä miehistä puolet oli saanut ensimmäisen lapsensa hieman alle 27-vuotiaana, naisista puolet oli saanut ensimmäisen lapsensa hieman yli 24-vuotiaana. Tämän jälkeen ensimmäisen lapsen hankinta on siirtynyt koko ajan myöhemmäksi aina 1970-luvulla syntyneisiin asti, minkä jälkeen vanhemmaksi-tuloian kohoaminen näyttää hieman hidastuneen. Tämän kaltainen kohorttitarkastelu ei kui-

tenkaan ota huomioon lapsettomiin kasvavaa osuutta; mitä suuremmaksi lapsettomaksi jäävien osuus kasvaa, sitä myöhemmäksi siirtyy se rajapyykki, jolloin puolet ikäluokasta on saanut ensimmäisen lapsensa. Ensimmäisen lapsen hankintaikä on kuitenkin kohonnut myös niillä, jotka ovat saaneet vähintään yhden lapsen. Tällä tavoin arvioituna saivat 1940-luvulla syntyneet miehet ensimmäisen lapsensa keskimäärin noin 25–26-vuotiaina ja naiset noin 23-vuotiaina. 1970-luvun alussa syntyneillä miehillä oli vanhemmaksi tulo siirtynyt jo 29. ikävuoteen ja naisilla noin 27. ikävuoteen.

Kuvio 2. Ensimmäisen lapsen hankintaikä, naiset ja miehet syntymävuoden mukaan. Kohorttitarkastelu: ikävuosi, jolloin puolet kohortista on saanut ensimmäisen lapsensa; kaikki ja vain ne, jotka olivat saaneet vähintään yhden lapsen.

Huom. Niiden miesten ja naisten ensimmäisen lapsen hankinta-ikä keskiarvo (mediaani), jotka olivat hankkineet vähintään yhden lapsen (Isät/Äidit): keski-ikää kuvaava asteikko kuvion oikealla puolella.

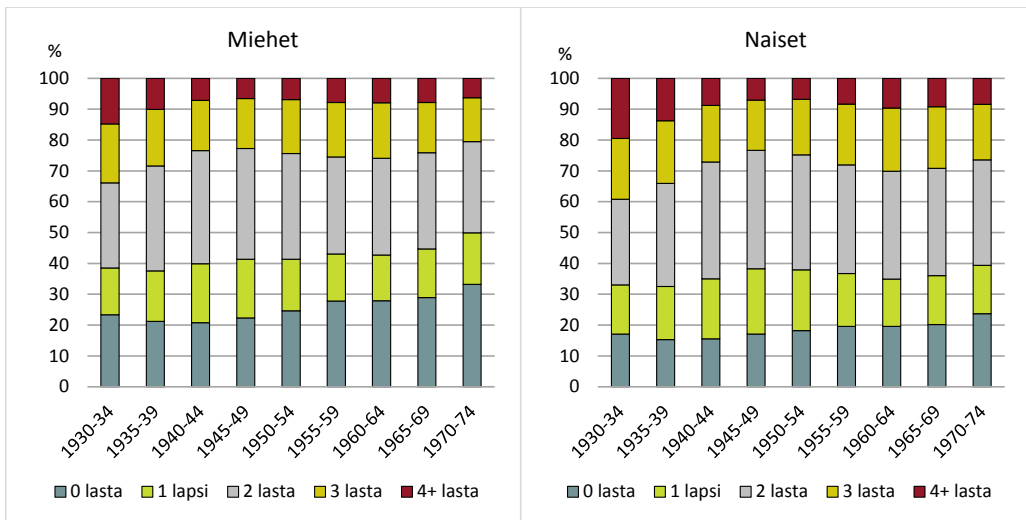
Lähde: Väestöliitto Väestötutkimuslaitos.

Suomalaisten lastenhankintaa on viime vuosina leimannut polarisoituminen: entistä suurempi osa naisista ja miehistä jää lapsettomiksi mutta samalla kolme tai useampia lapsia hankkineiden osuus on hienoisesti kasvanut vuosina 1955–1970 syntyneillä ikäluokilla verrattuna vuosina 1940–1954 syntyneisiin (Kuvio 3). Lapsettomiin osuus oli alhaisimmillaan sotavuosina tai pian sen jälkeen syntyneillä kohorteilla: vuosina 1940–44 syntyneistä miehistä 20 prosenttia ja naisista 15 prosenttia oli lapsettomia 45-vuotiaana. Tuoreimpien, vuosina 1970–

74 syntyneiden ikäluokkien lopullista lapsilukua ei vielä tiedetä, sillä heitä on kuviossa seurattu vain noin 40-vuotiaiksi, ja osa heistä saa lapsia vielä 40. ikävuoden jälkeen. On kuitenkin todennäköistä, että heistä suurempi osa kuin aikaisemmista ikäluokista jää lapsettomiksi: tämän ikäryhmän miehistä lähes joka kolmas (33 %) oli lapseton 40-vuotiaana, ja naisista lähes joka neljäs (24 %).

Vaikka lapsettomien osuus jäi matalaksi 1940-luvulla syntyneillä, sai heistä pienempi osa kolme tai useampia lapsia kuin 1950- tai 1960-luvulla syntyneet. Noin 22–23 prosenttia vuosina 1940–44 syntyneistä miehistä oli saanut kolme tai useampia lapsia. Naisilla oli vähintään kolme lasta saaneiden osuus matalin vuosina 1945–49 syntyneillä, heistä hieman harvempi kuin joka neljäs (24 %) oli saanut vähintään kolme lasta. Vuosina 1955–69 syntyneistä miehistä oli vähintään kolme lasta saanut runsas neljäsosa (25–26 %), ja saman ikäluokan naisista lähes 30 prosentilla oli vähintään kolme lasta.

Kuvio 3. Vuosina 1930–1974 syntyneiden miesten ja naisten lapsiluku 45-vuotiaana.

Huom. Ikäluokan 1970–74 toteutunutta lastenhankintaa on seurattu vain keskimäärin 40. ikävuoteen, muiden ikäluokkien lastenhankintaa on seurattu 45. ikävuoteen.

Lähde: Väestöliitto Väestötutkimuslaitos.

1.2 Alue-erot syntyvyydessä

Syntyvyyden kehitys ei ole ollut aivan samansuuntaista koko maassa. Vuodesta 2010 vuoteen 2014 on syntyvyyden lasku ollut voimakkainta Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin maakunnissa sekä Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Matalinta se on ollut idässä, Kainuun, Pohjois-Karjalan sekä Etelä-Savon maakunnissa, mutta myös Keski-Pohjanmaan ja Kanta-Hämeen maakunnissa (Kuvio 4). Näistä Pohjois-Pohjanmaa lukeutuu alueisiin, joissa hedelmällisyysluvut ovat toistaiseksi olleet selvästi korkeammalla kuin muualla Suomessa (yli 2.2), ja myös Lapin maakunnassa hedelmällisyysluvut ovat olleet hieman korkeammat kuin koko maan keskiarvo. Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa sen sijaan syntyvyys oli jo ennen taantuman alkua koko maan keskiarvoa alemmalla tasolla (<1.8).

Matalimmat hedelmällisyysluvut löytyvät kuitenkin Uudeltamaalta, jossa kokonaishedelmällisyys oli 1.55 vuonna 2014 ja korkeimmillaankin vain 1.70 vuonna 2008.

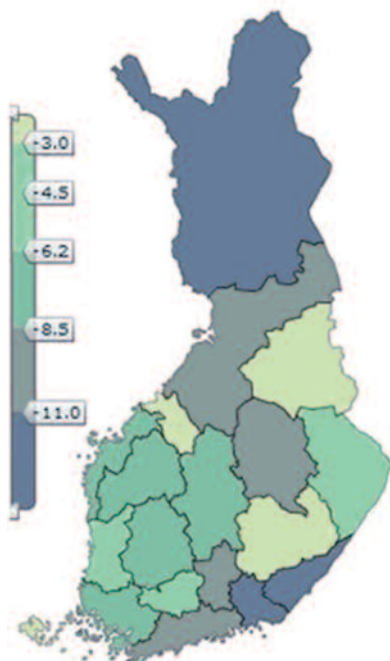
Alueellisten erojen lisäksi syntyvyys vaihtelee kuntatyyppin mukaan. Vaikka määrällisesti lapsia syntyy vähän kuntataajamissa ja maaseutumaaisissa kunnissa, hedelmällisyysluvut ovat niissä selvästi korkeammat kuin keskisuurissa tai suurissa kaupungeissa. Suurten kaupunkien syntyvyys puolestaan 'keskittyy' niiden reuna-alueille tai lähiseutujen kuntiin (Kulu ym. 2009).

1.3 Taloudellinen taantuma ja syntyvyys Suomessa ja muualla Euroopassa

2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla alkaneen taloudellisen taantuman on arvioitu vaikuttaneen merkittävästi syntyvyyden kehitykseen eri puolilla Eurooppaa, vaikkakaan vaikutukset eivät ole olleet yhtä voimakkaita kaikissa maissa (Goldstein ym. 2013; Sobotka ym. 2011). Taloustaantuman alku sijoittui vaiheeseen, jolloin hedelmällisyys oli pitkään jatkuneen alenemisen jälkeen alkanut hieman kohota monissa Euroopan maissa. Ensisyntyneiden iän tasainen nousu näytti tuolloin taittuneen, ja nuorten aikuisten hedelmällisyysluvut osoittivat kohoamisen merkkejä useissa maissa.

Taantuman myötä on varsinkin nuorten aikuisten työttömyys kohonnut valtaosassa Euroopan maita (Kuvio 5). Voimakkainta työttömyyden kasvu oli eteläisen Euroopan maissa, Kreikassa, Italiassa, Espanjassa ja Portugalissa. Myös Suomessa on nuorten työttömyys lisääntynyt viime vuosina, joskin selvästi vähemmän kuin näissä pahiten taantumasta kärsineissä maissa. Työttömyysaste on erityisen korkea alle 20-vuotiailla – vuonna 2014 oli 15–19-vuotiaiden työttömyysaste Suomessa lähes 30 prosenttia – mutta koska tämän ikäisistä nuorista suurin osa on opiskelemissa tai ainakin kirjoilla oppilaitoksissa, jää työttömien osuus koko ikäryhmästä alle kymmenen prosentin. 20–24-vuotiaista jo valtaosa on työelämässä, ja työmarkkinoiden epävarmuus näkyy sekä kasvavana työttömien osuutena että pätkätoiden yleisyytenä. 20–24-vuotiaiden työttömyysaste oli vuoden 2014 lopussa kohonnut Suomessa jo 17.5 prosenttiin, kun vuoden 2008 viimeisellä neljänneksellä, ennen taantuman alkua, oli tämän ikäisten työttömyysaste 11.5 prosenttia (Eurostat, Labour Force Statistics 2014).

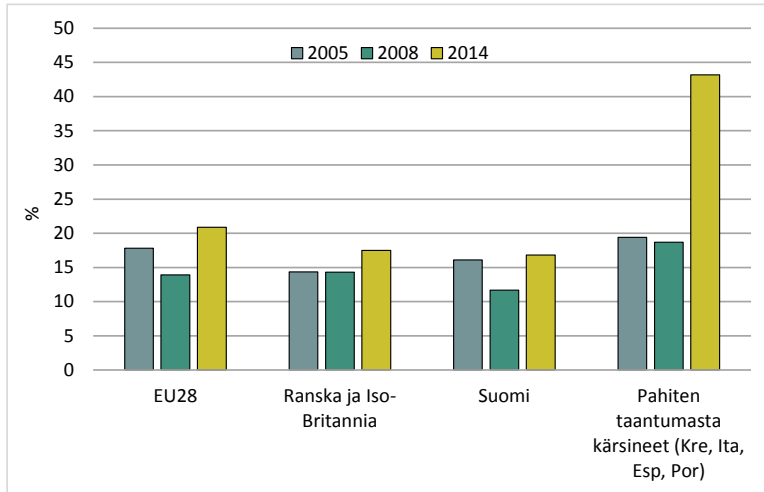
Kuvio 4. Syntyvyyden lasku maakunnittain 2010–2014

Muutos hedelmällisyyksluvuissa 2014–2010 (%).

Lähde: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos, Tilastokeskus Syntyneet 2014 Liitetaulukko I & avoimet karttapohjat.

Kuvio 5. Nuorten aikuisten (20–24-vuotiaat) työttömyysaste Suomessa ja muualla Euroopassa 2005, 2008 ja 2014

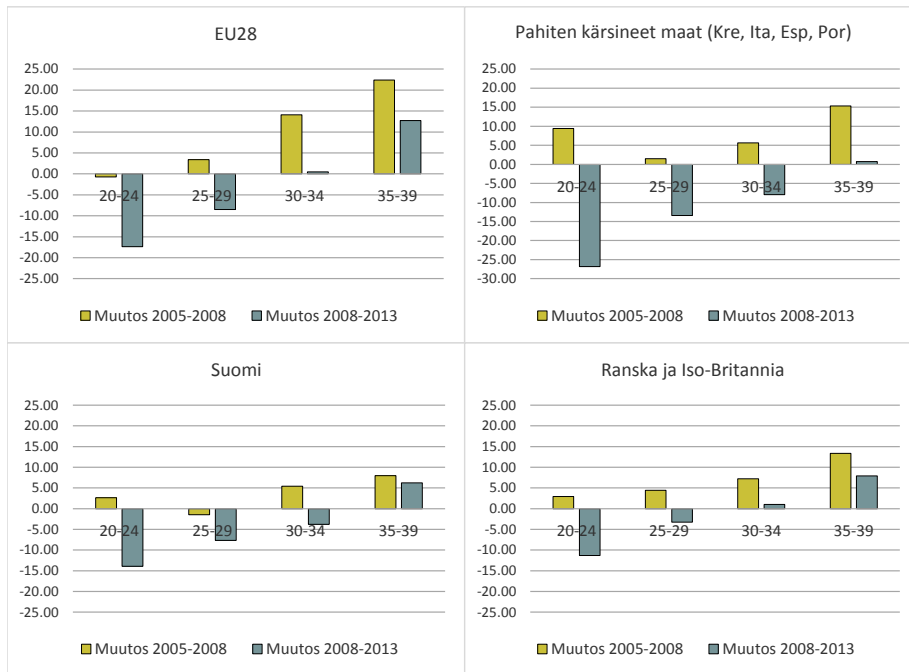

Lähde: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos, Eurostat, Labour Force Statistics 2014.

Vaikka taantuman vaikutukset eivät olekaan olleet täysin yhdenmukaisia kaikissa maissa, eivätkä kaikissa väestöryhmissä, näyttää siltä, että syntyvyyden aleneminen on ollut erityisen selvää nuorissa ikäryhmissä (Kuvio 6). Taantuma näyttää vaikuttaneen voimakkaimmin alle 25-vuotiaisiin, mutta hedelmällisyys on alentunut myös 25–29-vuotiaiden ja 30–34-vuotiaiden keskuudessa. Nuorten kohdalla kyse on usein ensimmäisen lapsen hankinnan siirtämisestä, ja nuorten aikuisten hedelmällisyysluvut ovat pudonneet selvästi varsinkin niissä maissa, joissa työttömyys kohosi huomattavasti taantuman seurauksena. Eniten taantumasta kärsineissä Kreikassa, Italiassa, Portugalissa ja Espanjassa hedelmällisyyslukujen aleneminen oli erityisen voimakasta 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä. Ranskassa ja Englannissa nuorten hedelmällisyysluvut ovat laskeneet selvästi vähemmän, ja syntyvyyden aleneminen on kosketanut vain alle 25-vuotiaita.

Syntyvyyden aleneminen 20–29-vuotiaiden kohdalla on Suomessa noudattanut muun Euroopan keskitasoa (Kuvio 6). Merkille pantavaa on kuitenkin se, että meillä hedelmällisyysluvut ovat alentuneet taantuman myötä myös 30–34-vuotiailla, eivätkä 35–39-vuotiaatkaan ole kuroneet kiinni aiemmin 'lykkääntyneitä lapsia' enää samassa määrin kuin vuosien 2005–2008 välillä. Taantuman vaikutukset näyttäisivät siis ulottuvan Suomessa myös 30 vuotta täyttäneiden lastenhankintaan.

Kuvio 6. Ikäryhmittäisen hedelmällisyyden muutos (%) Euroopassa ja Suomessa 2005–2013

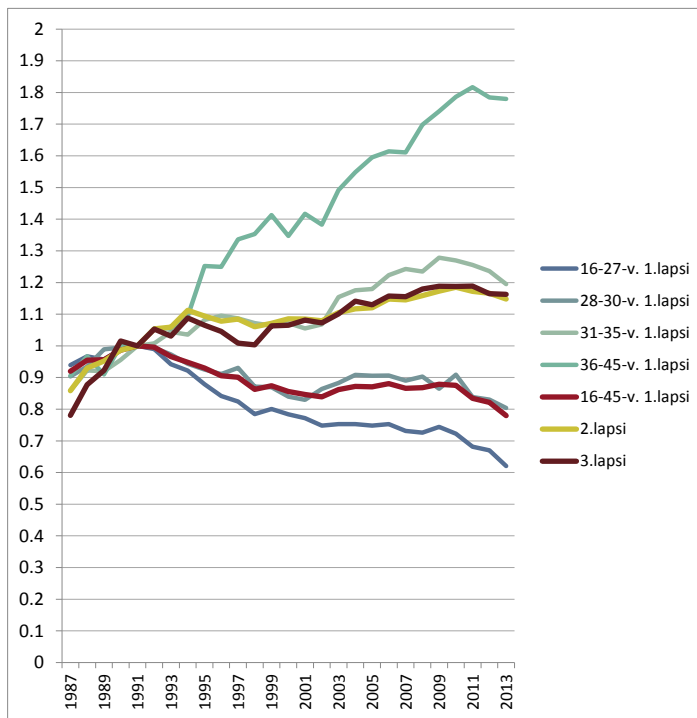
Lähde: Väestöliito Väestöntutkimuslaitos, Eurostat, Fertility indicators 2015.

Edellinen, 1990-luvun alun lama ei Suomessa merkittävästi vaikuttanut kokonaishedelmällisyyteen. Kuva laman vaikutuksista kuitenkin tarkentuu, kun syntyvyyden kehitystä tarkastellaan erikseen sen mukaan, onko kyse ensimmäisen tai sitä seuraavien lasten hankinnasta. Kuviossa 7 on kuvattu syntyvyyden kehitystä 1980-luvun lopulta vuoteen 2014 erikseen ensimmäisen, toisen ja kolmannen lapsen osalta. Sen mukaan 1990-luvun alun lama hidasti erityisesti ensimmäisen lapsen hankintaa. Muutos koski nuoria ikäryhmiä, jotka heikkenevien työllistymisnäkymien myötä siirsivät vanhemmaksi tuloa myöhemmäksi. Sen sijaan toisen ja kolmannen lapsen hankinta jopa kasvoi lamavuosina 1990-luvun alussa, ja tämän seurauksena kokonaishedelmällisyys pysyi suhteellisen tasaisena taantumasta huolimatta.

Nyt, taloudellisen taantumien alkamisen myötä näyttäviä hedelmällisyyden laskuja on lähes kaikissa ryhmissä vuodesta 2008. Taantuma on vaikuttanut erityisen selvästi nuorten aikuisten (alle 35-vuotiaat) lastenhankintaan, mutta myös 31–35-vuotiaiden ensimmäistä lastaan hankkivien kohdalla näyttää tapahtuneen käänne alaspäin (Kuvio 7). Taantuma näyttää hillinneen myös toisten ja kolmansien lasten hankintaa, mutta näissä muutokset ovat pienempiä kuin ensimmäisen lapsen kohdalla. Taantumien pitkän aikavälin vaikutusten ar-

viointi syntyvyyden kannalta on kuitenkin vaikeaa, ja on hyvin mahdollista, että nyt lastenhankintaansa siirtäneet sitten myöhemmin, talouden kääntein myötä, ryhtyvät hankkimaan lapsia. Lastenhankinnan aloittamisen siirtyminen nykyisin lähelle 30. ikävuotta merkitsee kuitenkin sitä, että taantumana myötä pitkälle yli 30. ikävuoden lastenhankintaansa siirtäneet eivät pysty välttämättä tavoittamaan haluamaansa lapsimäärää.

Kuvio 7. Ensimmäisen, toisen ja kolmannen lapsen hankintaa kuvaavat ikävakioidut intensiteetitiluvut Suomessa (1991=100).

Lähde: Väestöliitto Väestötutkimuslaitos, Tilastokeskus Väestönmuutos ja Väestörakennetilastot sekä julkaisemattomia tietoja Tilastokeskuksesta.

2 Selvityksen tarkoitus ja aineisto

Väestöliitto julkaisee vuosittain Perhebarometrejä, joissa seurataan suomalaisten perheiden ja parisuhteiden hyvinvointia ja muutoksia. Lastenhankintaa koskevia ihanteita tutkittiin viimeksi seitsemän vuotta sitten.

2.1 Perhebarometri 2015: Miksi syntyvyys laskee?

Väestöliiton Perhebarometrissa 2015 keskitytään selvittämään suomalaisten lastenhankintaan liittyviä toiveita ja odotuksia sekä näissä tapahtuneita muutoksia viimeksi kuluneiden 15 vuoden aikana. Selvityksen erityinen motiivi liittyi taloudellisen taantumaan ja sen vaikutuksiin: missä määrin taantuma näkyy suomalaisten perheellistymisessä ja erityisesti lastenhankintaa koskevissa aikeissa.

Suomea samoin kuin muita Pohjoismaita on totuttu pitämään mallimaina sen suhteen, että niissä hedelmällisyys on pysynyt verraten korkeana naisten korkeasta työssäkäynti-asteesta tai koulutustasosta huolimatta. Yhtenä syynä tähän on pidetty näiden maiden laajaa, kaikille kansalaisille ja perheille tarjoamaa sosiaaliturvaa, jonka yhtenä osana ovat erilaiset perhepoliittiset tuet. Vanhempainvapaat, lapsilisä, päivähoidon ja lähes ilmainen terveydenhoito ja koulutus ovat olleet niitä tekijöitä, joiden on oletettu vaikuttaneen siihen, että syntyvyys on täällä pysynyt selvästi keski-eurooppalaisia lukuja – noin 1.5 lasta naista kohden – korkeammalla.

Nyt kun talouskehitys on useamman vuoden ajan ollut heikkoa, ja työttömyys on lähtenyt nousuun myös Suomessa, on mielenkiintoista selvittää, mihin suuntaan suomalaisten lastenhankinta-aiheet ovat kehitymässä. Muissa Euroopan maissa taantuma on vaikuttanut myös syntyvyyden kehitykseen, kun kohoamassa olleiden hedelmällisyydslukujen kasvu on taittunut ja syntyvyys on jopa laskenut joissakin maissa (Goldstein et al. 2013). Muutaman vuoden takaisessa eurooppalaisten lastenhankinta-aikeita selvittäneessä tutkimuksessa todettiin, kuinka lastenhankinta-aiheet olivat alentuneet varsin selvästi niissä maissa, kuten Kreikassa ja Espanjassa, joihin talouslama on kohdistunut ankarimmin (Testa & Basten 2012). Nyt käsillä olevassa raportissa katsomme, mihin suuntaan suomalaisten perheellistymistä ja lastenhankintaa koskevat toiveet ja odotukset ovat kehitymässä, ja missä määrin lastenhankinnan lykääminen on yhteydessä työelämän epävarmuuteen.

Tämän selvityksen tarkoituksena on:

- * Tarkastella suomalaisten lastenhankintaihanteita sekä -aikeita ja niissä tapahtuneita muutoksia 1990-luvulta tähän päivään,

- * Selvittää, mitkä eri tekijät ovat yhteydessä lastenhankinta-aikeisiin, ja miten ihmiset itse perustelevat lastenhankinnan lykkäämistä,
- * Arvioida, missä määrin työhön tai toimeentuloon liittyvä epävarmuus heijastuu lastenhankinta-aikeisiin, sekä
- * selvittää, minkälaisia näkemyksiä vastaajilla itsellään on perhepolitiikan vaikutusmahdollisuuksista heidän omaan lastensaantiinsa.

2.2 Käytetyt aineistot

Alkuvuodesta 2015 TNS Gallup toteutti internet-pohjaisen kyselytutkimuksen 20–50-vuotiaiden Manner-Suomessa asuvien miesten ja naisten keskuudessa. Kyselyyn vastaajat rajattiin korkeintaan kolmilapsisiin vastaajiin, ja yksilapsisten vastaajien osuutta lisättiin yli heidän todellisen väestöosuutensa, jotta myös tähän ryhmään kuuluvia vastaajia saataisiin aineistoon riittävä määrä.

Kyselyn toteuttamisen mahdollistivat Alli Paasikiven Säätiön ja Suomen Kotien Kukkasrahaston myöntämät apurahat.

Kyselyyn vastasi yhteensä 3 180 henkilöä. Koska TNS Gallup toteutti kyselyn poimimalla vastaajat omasta Manner-Suomea edustavasta väestöpaneelistaan, ja vastaajajoukko rajautui kyselyn toteuttamiseen varatun ajanjakson vuoksi, vastausprosenttia ei ole mielekästä arvioida. Vastanneita verrattiin kuitenkin samanikäiseen väestöön Suomessa, ja mahdollista vinoumaa korjattiin painokertoimien avulla. On kuitenkin syytä huomata, että vaikka painokertoimet korjaavat vastaajajoukon eroa iän, sukupuolen, asuinpaikan, lapsiluvun sekä koulutuksen suhteen, on mahdollista, että vastaajakunta on valikoitunut jonkin sellaisen piirteen suhteen, jota painokertoimet eivät ota huomioon. Esimerkiksi kyselyn keskittyminen perhesuhteisiin ja lastenhankintaa koskeviin toiveisiin ja suunnitelmiin on saattanut vähentää osallistumista niiden kohdalla, jotka eivät ole pitäneet näitä asioita tärkeinä omassa elämässään. Tätä vinoumaa painokertoimet eivät pysty korjaamaan.

Vuoden 2015 kyselyaineiston lisäksi on tässä selvityksessä hyödynnetty Väestöliiton Väestötutkimuslaitoksen aikaisempia perheellistymiseen ja lastensaantiin keskittyneitä barometri-aineistoja vuosilta 1997, 2002, 2007 ja 2008. Niiden toteuttamista koskevia tietoja löytyy aikaisemmista perhebarometrijulkaisuista. Näiden lisäksi perhepoliittisia toimenpiteitä ja niiden vaikutusta lastenhankintapäätöksiin selvitetään hyödyntämällä vuonna 2014 kerättyä perhebarometriaineistoa. Merkittävin ero vuonna 2015 kerätyn aineiston ja aikaisempien perheellistymistä selvittäneiden barometriaineistojen välillä on tiedonkeruutapa. Aikaisemmat barometriaineistot on kerätty postikyselyllä, mutta vuoden 2015 aineisto toteutettiin internet-kyselynä. On mahdollista, että tämä on jonkin verran vaikuttanut vastaamisalttiuteen eri väestöryhmissä – esimerkiksi nostamalla kaupungissa asuvien tai korkeammin koulutettujen osuutta vastaajista. Väestöliiton aikaisempien barometriaineistojen lisäksi on suo-

malaisten lapsilukuaikeita ja ihanteita koskevia tietoja koottu Eurostatin keräämistä Eurobarometreistä vuosilta 2001, 2006 ja 2011 sekä European Values Study -aineistosta vuodelta 1990.

Taulukossa 1 on kuvattu vuonna 2015 Perhebarometri-kyselyyn vastanneiden taustatietoja ja vuoden 2014 väestötilastojen perusteella koko samanikäisen suomalaisväestön tietoja. Samanikäistä koko väestöä koskevat jakaumatiedot käsittävät kuitenkin koko Suomessa asuvan väestön, ts. esimerkiksi myös neljä tai useampia lapsia saaneet. Koska tämä barometrikysely rajattiin korkeintaan kolmelapsisiin vastaajiin, hieman yli 5 prosenttia suomalaisista (ne joilla on vähintään 4 lasta) ei kuulu tutkimuksen kohderyhmään.

Kyselyyn vastanneiden joukossa naiset, korkea-asteen tutkinnon suorittaneet ja Uudella- maalla asuvat ovat selvästi yliedustettuina. Vastaavasti korkeintaan keski-asteen tutkinnon suorittaneet, miehet ja Pohjois-Suomessa asuvat ovat vastaajajoukossa edustettuina pienem- mällä osuudella kuin vastaavanikäisessä väestössä.

Taulukko 1. Perhebarometri 2015 kyselyyn vastanneet ja Suomen väestö 2014 (%)

		Perhebarometri 2015, painottamaton	Perhebarometri 2015, painotettu	Väestö 2014
	N	3 180	3 180	2 119 778
Sukupuoli	Miehet	33.1	51.2	51.5
	Naiset	66.9	48.8	48.5
Ikä	20-29	20.9	28.3	32.1
	30-39	34.4	36.2	32.8
	40-50	44.7	35.5	35.1
Lapsiluku	0	47.5	45.1	50.3
	1	22.4	18.6	16.2
	2	21.2	25.1	23.2
	3	8.9	11.2	10.4
Koulutus	Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	5.1	11.4	15.2
	Keski-aste	33.8	51.9	49.6
	Alin tai alempi korkea-aste	40.2	24.6	22.8
	Ylempi korkea-aste	20.9	12.1	12.4
Maakunta	Uusimaa	40.6	29.1	33.3
	Varsinais-Suomi ja Satakunta	11.7	13.4	12.4
	Kanta-Häme, Pirkanmaa, Päijät-Häme	16.8	16.5	16.0
	Kymenlaakso, Etelä-Karjala, Pohjois-Karjala	6.8	8.7	7.8
	Etelä-Savo, Pohjois-Savo	5.7	7.0	6.5
	Keski-Suomi	5.2	4.8	4.9
	Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa,			
	Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaa	10.7	15.1	15.0
	Kainuu, Lappi	2.5	5.4	4.2

Lähde: Väestötiedot Tilastokeskus, Väestörakennetietoja vuodelta 2014. Koulutusrakennetiedot ovat vuodelta 2013. Lapsilukutiedot koko väestön osalta vain ikäryhmä 20–49-vuotiaat.

2.3 Raportin sisältö

Luvussa 3 esitetään tuloksia suomalaisten lapsilukuihanteista ja niiden kehityksestä 1990-luvulta vuoteen 2015. Luvussa tarkastellaan myös tuoreen barometriaineiston valossa väestöryhmittäisiä eroja lapsilukuihanteissa. Tämän lisäksi selvitetään näkemyksiä siitä, minkä ikäisenä vanhemmaksi tuloa pidetään parhaana. Luvun lopuksi tarkastellaan ihanteellisen ja toteutuneen lapsiluvun välistä eroa ja tähän yhteydessä olevia tekijöitä vuoden 2015 barometrikyselyn valossa.

Luvussa 4 selvitetään konkreettisempia lastenhankintatoiveita: lastenhankinta-aikeita ja niiden muutosta 2000-luvulla. Tarkastelun kohteena on keskimääräinen aiottu lapsiluku ja siinä esiintyvät väestöryhmittäiset erot. Tässä luvussa tarkastellaan myös sitä, mitä perusteluja vastaajat itse esittävät lastenhankinnan siirtämisen syiksi sekä näissä tapahtuneita muutoksia vuodesta 2008 vuoteen 2015. Tämän lisäksi huomiota kiinnitetään työn ja perheen yhteensovittamisen haasteisiin ja niiden näkymiseen lastenhankinnan siirtämisestä koskevissa perusteluissa.

Luvussa 5 tarkastellaan missä määrin työhön tai toimeentuloon liittyvä epävarmuus siirtää lastenhankintaa. Luvussa selvitetään työttömyyden, tulotason, työsuhteen laadun sekä työttömyyden uhkan heijastumista lastenhankinnan ajoittamista koskeviin suunnitelmiin lapsettomilla, yhden sekä kahden lapsen vanhemmilla.

Luvussa 6 tarkastellaan suomalaisten näkemyksiä yhteiskunnan tarjoaman lapsiperheiden tuen tasosta sekä siitä, vaikuttaisivatko perhepoliittiset uudistukset heidän lastenhankinta-aikeisiinsa. Lisäksi selvitetään sitä, minkälaisia perhepolitiikan uudistuksia toivovat ne vastaajat, jotka uskovat näiden keinojen vaikuttavan omassa elämässään.

Barometrin päättää luku 7, jossa esitellään selvityksen päätulokset sekä pohditaan niiden merkitystä syntyvyyden lähitulevaisuuden kehityksen sekä yhteiskunnan toimenpiteiden kannalta.

3 Suomalaisen ihanteellinen lapsiluku

3.1 Korkeintaan kaksi lasta – ovatko suomalaisten lapsilukuihanteet alentuneet?

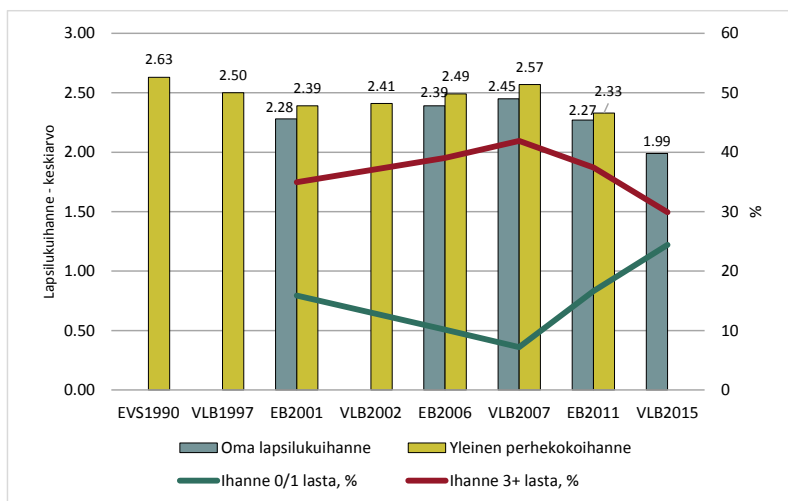
Väestöliiton Perhebarometreissa on selvitetty suomalaisten lastenhankintatoiveita ja -ihanteita säännöllisin väliajoin vuodesta 1997. Lastenhankintaan liittyviä toiveita on tiedusteltu myös Eurostatin keräämissä eri Euroopan maita käsittävissä Eurobarometreissa sekä European Value Systems Study Group:in (EVSSG) organisoimissa European Values Study -kyselytutkimuksissa. Vaikka tutkimukset eivät kaikilta osin ole täysin vertailukelpoisia, eikä ihanteellista perhekokoa ole aina tiedusteltu samanlaisella kysymyksellä, antavat eri ajan-kohtina tehdyt kyselyt kuitenkin kuvaa siitä, mihin suuntaan suomalaisten perhekokoihanteet ovat vuosien myötä kehittyneet.

Tuoreen, vuonna 2015 kerätyn, Väestöliiton Perhebarometri-kyselyn mukaan suomalaisten näkemys ihanteellisesta perhekoosta näyttäisi alentuneen selvästi aiempiin vuosiin verrattuna (Kuvio 8). Tutkimuksessa tiedusteltiin vastaajilta, mikä oli heidän mielestään ihanteellinen lapsiluku heillä itsellään. Kun suomalaisten näkemys omasta ihanteellisesta lapsiluvusta sijoittui aikaisemmin 2–2.5 lapsen välille, näyttää oma ihanteellinen perhekoko nyt jäävän niukasti alle kahden lapsen. Omaa perhekokoa koskevan ihanteen laskeva suunta tuli esiin jo vuonna 2011 kerätyssä Eurobarometri-kyselyssä, jonka mukaan suomalaisten ihanteellinen oman perheen lapsiluku oli keskimäärin 2.3 lasta. Yleistä perhekokoa koskevat ihanteet ovat tyypillisesti olleet hieman korkeammat kuin omaa perhekokoa koskevat ihanteet, mutta ero on ollut verraten pieni, keskimäärin noin 0.2 lasta. Näkemys yleisestä ihanteellisesta lapsimäärästä (”Mikä olisi mielestänne ihanteellinen lapsiluku suomalaisessa perheessä?”) näyttää myös laskeneen vuosista 2006–2007 noin 2.5 lapsesta noin 2.3 lapseen vuonna 2011. Eroa oman ihanteellisen lapsiluvun ja yleisesti ihanteellisena pidetyn lapsiluvun välillä ei enää juuri ollut viimeisimmän vuonna 2011 kerätyn Eurobarometrin mukaan.

Kaksi lasta on edelleen suosituin vaihtoehto suomalaisten mielestä, vaikka kahta lasta ihanteenaan pitävien osuus onkin pudonnut noin 50 prosentista 45 prosenttiin 2000-luvun aikana. Sen sijaan kolme tai useampia lapsia toivovien osuus on laskenut selvästi (Kuvio 8). Aikaisemmin – näiden nykymitoissa suurten perheiden – suosio on ollut Suomessa jopa runsaampaa kuin muualla Euroopassa keskimäärin (Testa 2006). Nyt, vuonna 2015, piti noin 30 prosenttia suomalaisista ihanteenaan kolmea tai useampaa lasta. Vuonna 2007 tämä osuus oli hieman yli 40 prosenttia. Kovin moni ei kuitenkaan pidä ihanteenaan enää neljää tai tätä suurempaa lapsimäärää perheessään – vuonna 2015 vain noin viisi prosenttia vastaajista piti tätä perhekokoa ihanteenaan.

Pienen perheen ihanne näyttää sen sijaan voimistuneen. Lapsettomuutta tai korkeintaan yhtä lasta ihanteenaan pitävien osuus on tuoreimpien tietojen mukaan kohonnut vuosien 2001–2007 noin 7–15 prosentista lähes 25 prosenttiin vuonna 2015. Muutos on erityisen suuri lapsettomuutta ihanteenaan pitävien osuudessa: Aikaisemmissa kyselyissä on lapsettomuutta ihanteenaan pitävien osuus ollut Suomessa noin 2–4 prosentin luokkaa, mutta vuoden 2015 Perhebarometrin mukaan lähes 15 prosenttia pitää ihanteenaan lapsettomuutta. Yhtä lasta pitää ihanteenaan noin joka kymmenes vastaaja vuonna 2015, lähes yhtä suuri osa kuin aikaisemmissakin kyselyissä.

Kuvio 8. Suomalaisten lapsilukuihanteita koskevia tietoja eri kyselyistä. Keskimääräinen ihanteellinen lapsiluku (yleinen sekä oma), 0/1 lasta omana ihanteellisena lapsilukunaan pitävien osuus ja 3+ lasta omana ihanteellisena lapsilukunaan pitävien osuus (%).

Tiedot koskevat 20–45-vuotiaita miehiä ja naisia, joilla on korkeintaan 3 lasta. Keskiarvoluvut sekä prosenttiosuudet on laskettu aineistoista käyttämällä painokerrointa.

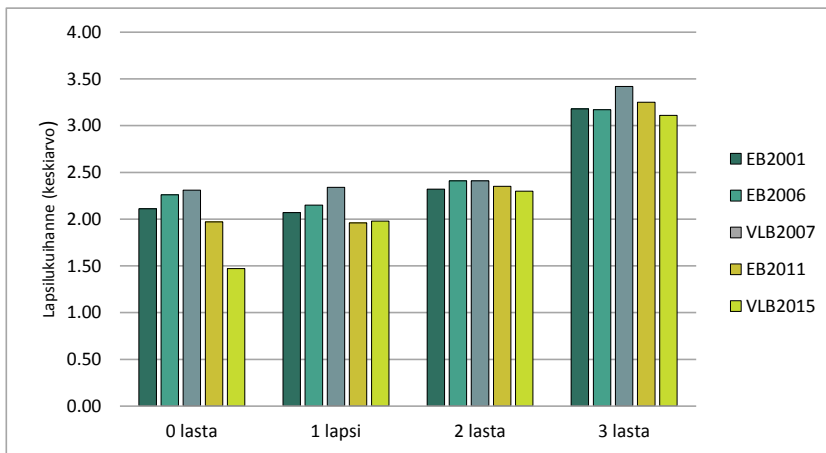
Lähteet: Väestöliitto Perhebarometrit (VLB) ja Eurobarometrit 2001, 2006 ja 2011 (EB) sekä European Values Study 1990 (EVS).

On huomattava, että vuoden 2015 barometrikyselyyn vastasi erityisen runsaasti lapsettomia henkilöitä ja yhden lapsen vanhempia, ja vastaajissa oli selvästi vähemmän kolmen lapsen vanhempia kuin aikaisemmissa barometrikyselyissä. Lisäksi neljä tai useampia lapsia saaneet rajattiin tästä kyselystä pois. Myös vuonna 2001 kerätyssä Eurobarometrissa oli naimattomien vastaajien osuus suurempi kuin myöhemmissä Eurobarometri-kyselyissä. Lapsettomilla ja yksilapsisilla sekä naimattomilla lapsilukua koskevat ihanteet ovat yleensä hieman alhaisemmat kuin muilla, ja on mahdollista, että heidän vastauksensa painavat koko väestön ihannetta alaspäin. Aineistojen painokertoimet korjaavat tätä vinoumaa jossain määrin niin, että

vastaajajoukko olisi mahdollisimman edustava otos kunkin vuoden väestöstä. Painokertoimien avulla tapahtuneesta korjaamisesta huolimatta ihanteellisenä pidetty lapsiluku jäi selvästi alhaisemmaksi vuonna 2015 kuin aiempina vuosina.

Kun lapsilukuihanteita tarkastellaan vastaajan oman lapsiluvun mukaan, on ihanteellinen perhekoko alentunut kaikissa ryhmissä 2000-luvun alkuvuosista (Kuvio 9). Muutos on kuitenkin ollut erityisen selvä lapsettomiin kohdalla: vuonna 2015 lapsettomiin vastaajien ihannelapsiluku jäi alle 1,5:n, kun se aiemmissa kyselyissä on ollut 2 tai jopa hieman korkeampi, lähes samalla tasolla kuin yhden lapsen vanhemmilla. Jo lapsia saaneiden ihanteet ovat myös hieman laskeneet 2000-luvun alkuvuosista vuoteen 2015. Muutos on kuitenkin ollut pienempi kuin lapsettomilla.

Kuvio 9. Keskimääräinen ihanteellinen lapsiluku omassa perheessä 2001–2015. Vastaajat nykyisen lapsiluvun mukaan.

Tiedot koskevat 20–45-vuotiaita miehiä ja naisia, joilla on korkeintaan 3 lasta. Keskiarvoluvut on laskettu aineistoista käyttämällä painokerrointa.

Lähteet: Väestöliitto Perhebarometrit (VLB) ja Eurobarometrit 2001, 2006 ja 2011 (EB).

3.2 Lapsilukuihanteet eri väestöryhmissä vuonna 2015

Oma lapsiluku heijastuu usein myös perhekokoja koskevissa ihanteissa. Mitä useampia lapsia vastaajalla itsellään on, sitä korkeampi on keskimääräinen lapsilukuihanne. Osaksi kyse on siitä, että ihannetta muokataan vastaamaan toteutunutta lapsilukua ja osaksi myös siitä, että suurempaa perhekokoja ihannoivat myös usein toteuttavat ihannettaan omassa perheessään. Seuraavassa tarkastellaan väestöryhmittäisiä eroja keskimääräisessä lapsilukuihanteessa sekä 0, 1, 2 tai 3+ lasta ihanteenaan pitävien osuuksissa vuonna 2015 (Taulukko 2).

Ikä ei juuri ole yhteydessä käsitykseen ihanteellisesta lapsiluvusta. Myös sukupuolten väliset erot ovat Suomessa verraten pieniä: naiset pitävät ihanteenaan keskimäärin kahta lasta, miesten ihanne jää hieman alle kahteen lapseen. Parisuhteessa olevien ja varsinkin naimisissa olevien ihanteet ovat selvästi korkeammalla kuin niiden, jotka eivät tutkimushetkellä eläneet parisuhteessa. Avioliitossa olevista runsas 85 prosenttia piti ihanteenaan kahta tai kolmea lasta. Myös asuinpaikka vaikuttaa ihanteisiin. Kaupungissa asuvien ihanteellinen lapsiluku on pienempi kuin taajamissa tai harvaan asutulla maaseudulla asuvien ihanne. Kaupunkien ulkopuolella lapsilukutoiveet ovat yhtä korkeat kuin avioliitossa tai rekisteröityneessä parisuhteessa elävillä. On huomattava, että Taulukon 2 luvuissa ei ole vakioitu muiden tekijöiden kuin tarkastelun kohteena olevan väestötekijän vaikutusta ihanteeseen. Siten esimerkiksi maaseutuväestön korkeammat ihanteet voivat myös liittyä siihen, että siellä asuvista vastaa- jista oli suurempi osa naimisissa kuin muualla asuvista.

Keskimääräinen lapsilukuihanne ei juuri vaihtele koulutusryhmän tai sosioekonomisen aseman mukaan. Koulutusryhmien väliset erot ovat pieniä lukuun ottamatta perusasteen koulutuksen saaneita, joiden lapsilukuihanteet ovat jonkin verran muiden koulutusryhmien ihanteita alemmalla tasolla. Kun vastaajaryhmien väliset ikä- ja lapsilukuerot on vakioitu, poikkeavat vain perusasteen miesten ihanteet muista (Kuvio 10). Heidän ihanteellisena pitämänsä lapsimäärä jää selvästi alle muiden, noin 1.5 lapseen, kun kaikissa muissa koulutusryhmissä ihannelapsimäärä sijoittuu 1.9–2.1 välille. Muissa koulutusryhmissä sukupuolten näkemykset ovat lähellä toisiaan.

Ihanteet ovat myös varsin yhdenmukaisia eri sosiaaliluokissa. Vain maanviljelijät pitävät ihanteenaan jonkin verran suurempaa perhekokoa kuin muut sosioekonomiset ryhmät. Keskimääräinen lapsilukuihanne on myös hieman alhaisempi niillä, jotka eivät liittäneet itseään mihinkään sosioekonomiseen ryhmään tai jotka olivat työttömiä. Sukupuolten näkemyksissä ei ollut eroja sosiaaliluokan mukaan. Ainoastaan ryhmässä 'Muu' naisten ihanne oli selvästi korkeammalla kuin miesten (miesten/naisten tuloksia ei näyterä taulukossa).

Talouden tulotason kohoamisen myötä ihanteellisena pidetty lapsiluku kohoaa hieman. Tuloryhmien väliset erot ovat kuitenkin pieniä, pienituloisissa talouksissa asuvat pitävät ihanteenaan keskimäärin 1.9 lasta ja suurituloiset 2.1 lasta. Pienituloisista joka viides ei toivo lapsia lainkaan ja noin joka neljäs pitää ihanteellisena vähintään kolmea lasta. Muissa tuloryhmissä noin 13 prosenttia ei toivonut lapsia ja melkein joka kolmas vähintään kolmea lasta.

Luonnollisesti oma lapsiluku vaikuttaa ihanteisiin, ja valtaosalla ihannelapsiluku on nykyään vähintään yhtä suuri kuin nykyinen lapsimäärä. Muutama vastaaja kuitenkin piti ihanteenaan pienempää lapsilukua kuin mihin itse oli päätenyt – tässä aineistossa heitä oli noin kaksi prosenttia, hieman useammin miehiä kuin naisia. Hieman yli puolella vastaajista ihanteellinen lapsiluku oli puolestaan suurempi kuin nykyinen lapsiluku.

Tulokset väestöryhmittäisistä eroista ihanteellisena pidetyssä lapsiluvussa ovat samansuuntaisia kuin vuonna 2007 tehdyssä perhebarometrissa. Vaikka silloin ihanteet olivat keskimäärin korkeammalla tasolla, väestöryhmien väliset erot olivat pieniä. Hieman muita kor-

keammat ihanteet löytyivät naimisissa olevilta ja maanviljelijöinä tai yrittäjinä toimivilta, ja muita matalammat ihanteet ei-parisuhteessa eläviltä.

Taulukko 2. Ihanteellinen lapsiluku (keskiarvo), sekä 0, 1, 2 tai 3+ lasta ihanteenaan pitävien osuudet eri väestöryhmissä vuonna 2015. 20–45-vuotiaat miehet ja naiset, joilla on korkeintaan 3 lasta.

	Ihanteellinen lapsiluku, keskiarvo	Ihanne 0 lasta, %	Ihanne 1 lapsi, %	Ihanne 2 lapsi, %	Ihanne 3 lapsi, %	N
Kaikki	1.99	14.8	9.7	45.7	29.9	2 178
Miehet	1.95	15.1	9.1	49.3	26.6	674
Naiset	2.03	14.5	10.2	42.4	32.9	1 504
20–34	2.00	14.1	10.4	46.2	29.3	1 035
35–45	1.98	15.5	8.8	45.1	30.6	1 143
0 lasta	1.47	33.9	9.7	39.1	17.3	1 047
1 lapsi	1.98	3.7	25.1	48.9	22.4	542
2 lasta	2.30	2.1	1.3	67.4	29.2	427
3 lasta	3.11	0.7	0	5.5	93.8	162
Avoliitto tai rek.parisuhde	2.26	6.4	6.6	51.3	35.7	839
Avoliitto	1.98	11.7	15.2	45.2	27.9	600
Ei liitossa	1.67	27.9	8.8	39.1	24.3	739
Asuinpaikka: pk-seutu	1.79	20.6	11.5	42.7	25.3	725
Muu kaupunki	1.96	14.3	10.2	48.3	27.2	1 023
Taajama-harvaan asuttu	2.25	10.6	6.9	42.7	39.8	430
Perusaste	1.76	24.9	12.9	33.3	28.9	96
Keskiaste	2.04	12.2	10.0	47.6	30.2	753
Alin tai alempi korkea-aste (opisto/amkk)	1.94	16.5	9.1	46.3	28.1	885
Ylempi korkea-aste (yliopisto)	2.08	13.9	6.4	46.7	33.1	444
Pienituloinen	1.91	20.2	8.5	45.4	25.9	503
Keskituloinen	2.03	13.0	9.5	46.2	31.3	1 010
Suurituloinen	2.06	12.7	7.0	47.7	32.6	376
Ei tulotietoja	1.97	12.6	15.1	42.2	30.1	289
Työssä	1.83	12.6	9.1	48.7	29.6	1 550
Työtön	1.55	24.8	9.5	36.4	29.3	214
Ei työssä	1.91	16.3	11.6	29.3	31.3	414
Työväenluokka	2.00	13.7	8.7	49.0	28.5	809
Alempi keskiluokka	1.96	15.9	12.0	44.6	27.6	641
Ylempi keskiluokka ja yläluokka	2.13	9.9	9.4	45.2	35.5	536
Maanviljelijä ^a	(2.48)	--	--	--	--	14
Muu ^b	1.78	25.8	9.8	33.0	31.5	178

Keskiarvoluvut sekä prosenttiosuuksia kuvaavat luvut on laskettu aineistosta käyttämällä painokerrointa. N on painottamaton vastaajien lukumäärä.

a Maanviljelijöiden määrä aineistossa on pieni, joten heitä ei tässä tarkastella lähemmin.

b Sosiaaliluokka 'muu' pitää sisällään ne työttömät, opiskelijat, koti-isät ja -äidit, sekä eläkkeellä olevat, jotka eivät osanneet liittää itseään mihinkään yhteiskuntaluokkaan.

Lapsettomuutta ihanteenaan pitävien osuus on tässä vuoden 2015 Perhebarometri-aineistossa selvästi korkeampi kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Aineistojen välisten erojen huomioimisen jälkeenkin näyttää siltä, että lapsettomuuden ihanne on voimistunut Suomessa viimeksi kuluneen kymmenen vuoden aikana. Vastaavasti suuren perheen, vähintään kolmea lasta ihanteenaan pitävien osuus on laskenut.

Lapsettomuuden ihanne ei juuri eronnut sukupuolen eikä iän mukaan. Sen sijaan lapsettomuutta ihanteenaan pitäviä oli enemmän ei-parisuhteessa asuvien, pääkaupunkiseudulla asuvien, korkeintaan perusasteen koulutuksen saaneiden tai pienituloisten keskuudessa sekä niiden joukossa, joiden sosioekonominen asema ei ollut tiedossa tai jotka olivat työttöminä. Vähiten heitä oli keskiasteen koulutuksen saaneiden, suurituloisten tai ylempään keskiluokkaan tai yläluokkaan kuuluvien sekä maaseudulla tai kuntataajamissa asuvien keskuudessa. Myös nuorten aikuisten (20–34-v.) keskuudessa vähiten koulutetut miehet ja naiset pitivät lapsettomuutta ihanteenaan muita useammin ja keskiasteen koulutetut muita harvemmin. Vaikka lapsettomuuden ihanne oli yleisin ei-parisuhteessa olevien keskuudessa, myös parisuhteessa olevista osa pitää ihanteellisenä lapsettomuutta. Avioliitossa olevista 6 prosenttia, ja avoliitossa olevista lähes 12 prosenttia piti ihanteenaan lapsettomuutta. Miesten ja naisten välillä ei ollut tässä suhteessa suurta eroa liitossa elävien kohdalla.

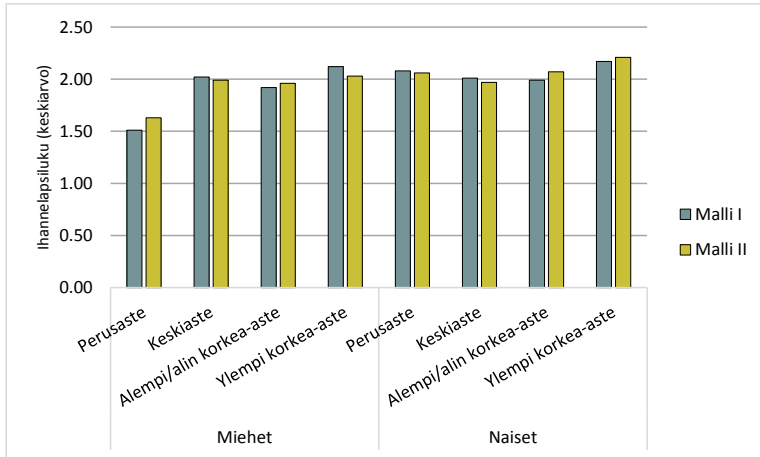
Vähintään kolmea lasta ihanteenaan pitäviä oli puolestaan enemmän avioliitossa olevien, maaseudulla asuvien, ylempään korkeastaasteen tutkinnon suorittaneiden, suurituloisten tai ylempään keskiluokkaan tai yläluokkaan kuuluvien keskuudessa. Myös naiset pitivät miehiä useammin ihanteenaan vähintään kolmea lasta.

Varsinkin miesten kohdalla koulutusryhmien väliset erot ihanteellisessa lapsiluvussa voivat liittyä siihen, että parisuhteen solmiminen ja lastenhankinta vaihtelee koulutuksen mukaan. Korkeammin koulutetut miehet ovat muita miehiä useammin parisuhteessa, ja heillä on keskimäärin enemmän lapsia kuin muilla. Nämä tekijät puolestaan yhdistyvät korkeampiin lapsilukuihanteisiin. Naisten kohdalla koulutusryhmien väliset erot parisuhteen solmimisen yleisyydessä tai lasten lukumäärässä ovat vähäisempiä. Silti myös heistä on lapsettomia enemmän vähiten koulutettujen keskuudessa.

Johtuvatko koulutusryhmien väliset erot lapsilukuihanteissa siitä, että vähiten koulutetuista suurempi osa ei elä parisuhteessa? Kuviossa 10 tarkastellaan erikseen koulutusryhmien välisiä eroja ihanteellisessa lapsiluvussa miehillä ja naisilla, kun muiden väestöllisten tekijöiden (ikä, asuinpaikka, lapsiluku, parisuhde) vaikutus on otettu huomioon.

Miesten kohdalla koulutusryhmien väliset erot ihanteellisessa lapsiluvussa kapenevat hienan, kun väestölliset erot koulutusryhmien välillä otetaan huomioon mutta muutos ei ole kovin suuri. Ero vähiten koulutettujen ja korkeimmin koulutettujen miesten keskimääräisessä ihanteellisessa lapsiluvussa kapenee 0.6 lapsesta 0.4 lapseen; silti perusasteen koulutuksen varassa olevien miesten lapsilukuihanteeseen jää selvästi alhaisemmaksi kuin muiden koulutusryhmien.

Kuvio 10. Keskimääräinen ihanteellinen lapsiluku omassa perheessä vuonna 2015. 20–45-vuotiaat naiset ja miehet koulutustason mukaan.

Tiedot koskevat 20–45-vuotiaita miehiä ja naisia, joilla on korkeintaan 3 lasta. Arviot perustuvat laskelmiin, joissa on vakioitu ikä, asuinpaikka, parisuhde ja lapsiluku. Malli I esittää keskiarvoja, kun iän ja asuinpaikan vaikutus on huomioitu, Malli II huomioi näiden lisäksi myös lapsiluvun ja parisuhteen.

Naisten kohdalla koulutusryhmien väliset erot ovat pienempiä, eikä väestöllisten tekijöiden vakiointi juuri vaikuta eroihin. Korkeimmin koulutetut miehet ja naiset pitävät ihanteellisena korkeampaa lapsilukua kuin muut. Sukupuolten välillä ei juuri ole eroa lapsilukuihanteissa muiden kuin perusasteen koulutuksen saaneiden miesten ja naisten osalta: tässä ryhmässä naisten ja miesten ihanteellisena pitämä lapsiluku eroaa lähes 0.5 lapsella.

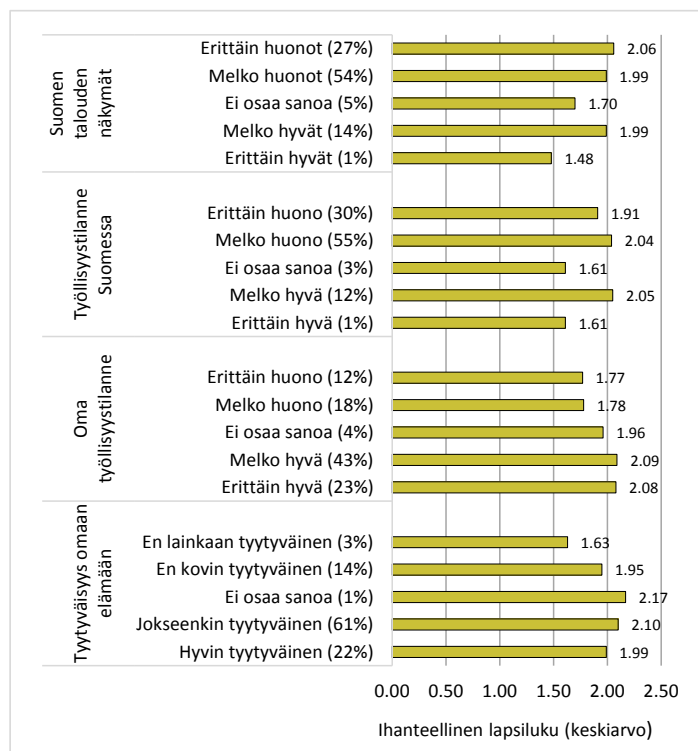
3.3 Taloudellinen tilanne, tyytyväisyys omaan elämään ja lapsilukuihanteet

Ovatko lapsilukuihanteet yhteydessä siihen, kuinka tyytyväisiä ihmiset ovat omaan elämäänsä tai siihen, kuinka huolestuneita he ovat omasta tai maan yleisestä taloudellisesta tilanteesta? Toivovatko esimerkiksi ne, jotka pitävät joko omaa tai koko maan tilannetta huonona, muita vähemmän lapsia, vai onko vaikutus peräti päinvastainen? Muutaman vuoden takainen tutkimus taantuman vaikutuksista lastenhankinta-aikeiden ja ihanteiden kehitykseen eri Euroopan maissa osoitti, että lastenhankinta-aikeet olivat alentuneet selvästi varsinkin niissä maissa, jotka olivat kärsineet eniten vuonna 2008 alkaneesta taantumasta (Testa & Basten 2012). Näkyykö nykyinen taantuma myös suomalaisten lastenhankintaa koskevissa ihanteissa? Seuraavassa tarkastellaan suomalaisten keskimääräisiä lapsilukuihanteita sen mukaan, kuinka tyytyväisiä vastaajat olivat omaan elämäänsä, omiin työllisyysnäkömiinsä tai koko maan työllisyys- ja taloustilanteeseen.

Käsitys koko maan talousnäkymistä tai työllisyysstilanteesta ei juuri vaikuta suomalaisten lapsilukuihanteisiin (Kuvio 11). Talousnäkymiä tai työllisyysstilannetta erittäin huonona tai melko huonona pitävien lapsilukuihanteiden oli jotakuinkin samalla tasolla tai jopa hieman korkeampi kuin niiden vastaajien lapsilukuihanteet, joiden mielestä näkymät olivat hyvät. Erittäin hyvänä näkymiä pitävien osuus vastaajista oli hyvin pieni, alle yksi prosentti, joten heitä ei tarkastella erikseen. Mikäli ”erittäin hyvä” ja ”melko hyvä” -vastaukset yhdistettiin, ihanteellinen lapsiluku oli tässä ryhmässä 2.0 – sama kuin näkymiä huonona pitävillä. Työllisyysnäkymiä koskevat mielipiteet heijastuivat lapsilukuihanteisiin samalla tavalla: hyvänä tai huonona työllisyysstilannetta pitävien ihanteet olivat lähes samalla tasolla, keskimäärin noin kahdessa lapsessa.

Odotukset omasta työllisyysstilanteesta sen sijaan näkyivät lapsilukuihanteissa. Ne, jotka pitivät omaa työllisyysstilannettaan huonona tai erittäin huonona (lähes 30 % vastaajista), pitivät ihanteenaan keskimäärin 1.8 lasta. Ne, jotka katsoivat oman työllisyysstilanteensa olevan hyvä tai erittäin hyvä (yli 65 % vastaajista), pitivät ihanteenaan 2.1 lasta.

Omaan elämäänsä tyytyväiset pitivät myös ihanteenaan hieman korkeampaa lapsilukua kuin ne, jotka olivat tyytymättömiä elämäänsä. Kun elämäänsä tyytyväisten keskimääräinen ihannelapsiluku oli 2.1–2.2, elämäänsä tyytymättömien lapsilukuihanteet vaihteli 1.6–1.95 välillä.

Kuvio 11. Ihanteellinen lapsiluku sen mukaan, kuinka tyytyväinen vastaaja oli omaan elämänsä, omiin työllisyysnäkymiinsä tai koko maan talous- ja työllisyysnäkymiin vuonna 2015. 20–45-vuotiaat vastaajat, joilla oli korkeintaan kolme lasta.

Suluissa oleva luku kertoo niiden vastaajien osuuden, jotka olivat tätä mieltä väitteestä.

Vaikka taantumun alkamisesta on jo useampi vuosi, ja siihen liittyvä puhe on vahvasti läsnä jokapäiväisessä mediassa, eivät koko maan tilannetta koskevat arviot näytä vaikuttavan suomalaisten lastenhankinta-aikaisiin merkittävästi. Talouden tai työllisyyden kehityksestä huolestuneet pitävät ihanteellisena perhekokonaan lähes yhtä suurta lapsimäärää kuin ne, joiden mielestä tilanne ei ole kovin huolestuttava. Tosin vain noin 15 prosenttia vastaajista arvioi koko maan tilanteen vähintään melko hyväksi. Sen sijaan omaa työllistymistä koskevat odotukset näkyvät myös lapsilukuihanteissa. Ne, jotka pitivät omia työllistymisnäkömiään huonoina, tyytyivät myös hieman pienempään lapsilukuun kuin työllistymistilannettaan hyvänä pitävät vastaajat. Onkin mahdollista, että koko maan taloustilannetta koskevat arviot heijastuvat vastaajan omaa elämäntilannetta koskeviin arvioihin ja vaikuttavat sitä kautta perheellistymissuunnitelmiin. Siten, mitä korkeammalle koko maan työttömyysluvut kasvavat, sitä heikompana ihmiset näkevät myös oman työllistymistilanteensa.

3.4 Ihanteellinen ikä saada lapsia

Mikä ikä olisi suomalaisten mielestä sopivin ikä tulla vanhemmaksi? Näkemykset sopivasta iästä tulla äidiksi tai isäksi ovat nousseet tasaisesti vuodesta 1997, jolloin tätä tiedusteltiin Väestöliiton barometreissa ensi kerran. Vuonna 1997 naisen ihanteellisena ikänä hankkia ensimmäinen lapsi pidettiin 25.2 vuotta, vuonna 2007 ikä oli kohonnut 25.6:een (Miettinen & Rotkirch 2008). Vuonna 2015 ihanneikä on edelleen kohonnut: nyt sopivana ikänä äidiksi tulolle pidetään keskimäärin 26.7 vuotta. Ihanteellisena pidetty ikä tulla isäksi on samoin kohonnut parissa vuosikymmenessä, vuoden 1997 noin 27.4 vuodesta 28.5 vuoteen vuonna 2015. Kohoamisesta huolimatta ihanteellisena pidetty ikä on silti selvästi alhaisempi kuin ensisynnyttäjien ikä (keskimäärin noin 28 vuotta) tai ensi kertaa isäksi tulevien ikä (keskimäärin noin 30 vuotta) tällä hetkellä.

Harvempi kuin joka viides vastaaja piti ihanteellisena sitä, että äidiksi tulo ajoittuisi ennen 25. ikävuotta ja vielä harvempi, alle 10 prosenttia, piti nuorta ikää ihanteellisena isäksi tulolle (Taulukko 3). Keskimääräisen ihanneiän kohoaminen näkyy myös siinä, että lastenhankinnan aloittamisen siirtäminen verraten myöhäiselle iälle saa enemmän kannatusta kuin lastenhankinta nuorella iällä. Hieman alle 30 prosenttia vastaajista piti ihanteellisena äidiksi tulon ikänä vähintään 30. ikävuotta – tosin kovin moni ei kannattanut lastenhankinnan siirtämistä enää kovin pitkälle tuon iän jälkeen, alle 0.5 prosenttia piti ihanteena äidiksi tuloa vasta 35. ikävuoden jälkeen. Sen sijaan isäksi tulon ajoittamista 30. ikävuoteen tai jonkin verran sen yli piti ihanteellisena lähes puolet vastaajista. Miesten vanhemmaksi tulon ajoittaminen yli 35. ikävuoden jälkeen sai kuitenkin kannatusta enää kolmelta prosentilta vastaajista.

Näkemyks ihanteellisesta iästä saada ensimmäinen lapsi ei juuri eroa sukupuolen tai iän mukaan (Taulukko 3). Naiset kannattavat hieman korkeampaa ikää kuin miehet, varsinkin isäksi tulon kohdalla. Lapsettomien vastaajien ihanteellisena pitämä ikä on jonkin verran

korkeampi kuin niiden vastaajien, jotka ovat hankkineet lapsia. Asuinpaikan mukaiset erot ovat sen sijaan suurempia: pääkaupunkiseudulla asuvien mielestä ihanneikä on selvästi korkeampi kuin muissa kaupungeissa asuvilla, alhaisin ihanneikä löytyy kuntataajajamissa tai maaseudulla asuvilta. Asuinpaikka vaikuttaa myös siihen, missä määrin kannatetaan lastenhankintaa nuorella iällä (alle 25-vuotiaana) tai vastaavasti myöhemmässä ikävaiheessa (30 vuotta täyttäneenä). Pääkaupunkiseudun asukkaat eroavat tässä suhteessa selvästi muusta maasta kannattamalla lastenhankinnan aloittamista vasta myöhemmällä iällä.

Perusasteen tai keskiasteen koulutuksen saaneiden mielestä ihanteellinen ikä naiselle tulla äidiksi on noin 26 vuotta, korkeasti koulutettujen mielestä noin 28 vuotta. Ihanteellinen ikä isäksi tulolle on perus- tai keskiasteen koulutettujen mielestä noin 28 vuotta, ja korkea-asteen koulutuksen saaneiden mielestä hieman yli 29 vuotta.

Koulutusryhmien välillä on myös suuria eroja sen mukaan, kuinka moni pitää ihanteellisena lastenhankinnan aloittamista nuorena (ennen 25. ikävuotta) tai vastaavasti verraten myöhäisessä ikävaiheessa (30-vuotiaana tai sen jälkeen). Korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneista lähes joka viides oli sitä mieltä, että naisen olisi ihanteellisinta tulla äidiksi ennen 25. ikävuottaan. Korkeasti koulutetuista harvempi kuin joka kymmenes oli tätä mieltä. Vastaavasti 30. ikävuotta tai vasta sen jälkeen tapahtuvaa lastenhankinnan aloittamista piti ihanteenaan useampi kuin joka kolmas ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut, ja vain noin joka neljäs perus- tai keskiasteen tutkinnon suorittanut. Sosioekonomisen aseman mukaiset erot lastenhankinta-ikää koskevissa ihanteissa olivat samansuuntaisia kuin koulutusryhmien väliset erot.

Taulukko 3. Näkemykset sopivasta iästä tulla vanhemmaksi vuonna 2015. 20–45-vuotiaat miehet ja naiset, joilla oli korkeintaan kolme lasta.

	Ihanteellinen ikä tulla äidiksi, vuotta	Ihanteellinen ikä tulla isäksi, vuotta	Ihanteena nuorena tapahtuva lasten- hankinta (ihanne- ikä alle 25), %	Ihanteena myöhäisemmässä iässä tapahtuva lastenhankinta (ihanneikä 30+ vuotta), %	N		
			Naiselle	Miehelle	Naiselle	Miehelle	
Kaikki	26.7	28.5	17.9	9.4	27.1	49.8	2 466
Miehet	26.5	28.0	19.1	14.4	27.3	46.9	782
Naiset	26.8	29.0	16.7	4.7	27.0	52.5	1 684
20-34	26.5	28.3	19.5	10.7	23.0	44.2	1 201
35-45	26.9	28.8	15.9	7.8	32.3	56.8	1 265
0 lasta	27.6	29.3	10.9	6.0	35.9	57.3	1 248
1 + lasta	26.0	27.9	22.9	11.8	20.8	44.4	1 218
Asuinpaikka: pk-seutu	27.8	29.7	8.8	3.5	35.9	61.9	926
Muu kaupunki	26.6	28.4	17.8	9.8	26.3	48.8	1 156
Taajama-harvaan asuttu	25.8	27.8	26.2	13.8	21.2	41.1	484
Korkeintaan perusaste	26.3	28.0	20.8	12.1	29.4	46.7	109
Keskiaste	26.3	28.2	22.6	12.5	23.7	46.3	877

			Naiselle	Miehelle	Naiselle	Miehelle	
Alin tai alempi korkea-aste (opisto/amkk)	27.1	29.0	10.6	3.5	29.5	54.8	970
Ylempi korkea-aste (yliopisto)	27.8	29.4	7.7	4.4	36.4	58.8	510
Työväenluokka	26.3	28.2	20.1	11.2	23.5	47.7	908
Alempi keskiluokka	27.0	29.1	16.0	6.9	28.3	54.7	705
Ylempi keskiluokka ja yläluokka	27.5	28.9	11.0	5.4	36.3	52.3	587
Maanviljelijä ^a	(26.1)	(28.0)	(11.1)	(0)	(14.6)	(32.6)	14
Muu ^b	26.2	28.2	22.6	12.9	28.2	45.9	252

Luvut on laskettu käyttämällä aineistossa painokerrointa. N on painottoman vastaajien lukumäärä.

a Maanviljelijöiden määrä aineistossa on pieni.

b Sosiaaliluokka 'muu' pitää sisällään ne työttömät, opiskelijat, koti-isät ja -äidit, sekä eläkkeellä olevat, jotka eivät osanneet liittää itseään mihinkään yhteiskuntaluokkaan.

3.4.1 Nuorten aikuisten näkemykset lastenhankinnan ajoittamisesta

Miten nuorten, vielä perheellistymisen alkuvaiheessa olevien miesten ja naisten näkemykset sopivasta vanhemmaksi tulon iästä ovat muuttuneet? Pidetäänkö nuorella iällä tapahtuvaa lastenhankintaa enää lainkaan ihanteena? Tai vastaavasti, missä määrin lastenhankinnan siirtäminen 30. ikävuoteen tai sen yli saa kannatusta nuorten aikuisten keskuudessa?

Seuraavaksi tarkastellaan alle 35-vuotiaiden miesten ja naisten suhtautumista vanhemmaksi tuloon nuorella iällä, alle 25-vuotiaana, tai myöhäisemmällä iällä, 30-vuotiaana tai sen jälkeen, vuosina 1997, 2007 ja 2015. Tiedot perustuvat perhebarometrien kysymykseen ihanteellisesta iästä tulla vanhemmaksi. Vastaukset luokiteltiin sen mukaan, oliko ihanteellisena pidetty alle 25 vuoden ikää vai 30 tai sen ylittävää ikää. Taulukossa 4 on esitetty niiden vastaajien osuudet, joiden mielestä ihanteellinen ikä tulla vanhemmaksi oli ennen 25. ikävuotta tai vasta 30-vuotiaana tai sen jälkeen. Luvuissa ei ole otettu huomioon aineistojen välisiä eroja vastaajajoukon koostumuksessa, mutta aineistojen rakennetta korjattiin painokertoimella vastaamaan paremmin kyseessä olevan vuoden väestöjakaumaa. Kuviossa 12 on mielipiteissä tapahtunut ajallinen muutos sen sijaan esitetty vakioimalla aineistojen väliset sukupuoli-, ikä- ja asuinpaikkaerot. Näin ajallisen muutoksen voimakkuudesta saadaan oikeasuuntainen kuva.

Vanhemmaksi tuloa ennen 25. ikävuotta pidetään nykyisin selvästi harvemmin ihanteena nuorten aikuisten parissa kuin 1990-luvun lopulla tai vielä vuonna 2007. Kun vuonna 1997 lähes 30 prosenttia nuorista aikuisista piti ihanteellisena varhaista lastensaantia naisten kohdalla, oli osuus laskenut alle viidesosaan vuonna 2015. Varhaista isäksi tuloa koskevien ihanteiden kohdalla ei muutosta juuri ole tapahtunut: lähes yhtä harva pitää ihanteellisena sitä, että miehet hankkisivat ensimmäisen lapsensa ennen 25. ikävuotta nyt, kuin lähes kaksi vuosikymmentä sitten 1990-luvun lopulla.

Vastaavasti aikaisempaa suurempi osa nuorista aikuisista pitää ihanteellisena lasten hankinnan ajoittamista vasta 30. ikävuoden tienoille tai sen jälkeen. Muutos näyttää tapahtuneen viimeksi kuluneiden noin kymmenen vuoden aikana, vuodesta 2007 vuoteen 2015. Vähintään 30 vuotta ihanteellisena äidin ikänä pitävien osuus on lähes kolminkertaistunut vuodesta 1997 vuoteen 2015. Ihanteellista isän ikää koskeva muutos on hieman pienempi: 30. ikävuotta ihanteena pitävien osuus on kasvanut noin 30 prosentista vuonna 2007 lähes 45 prosenttiin vuonna 2015.

Lapsettomien nuorten aikuisten näkemykset ovat muuttuneet hyvin selvästi ja varhaista vanhemmaksi tuloa kannatti enää korkeintaan joka kymmenes lapseton nuori aikuinen. Vastaavasti myöhäinen ikä sai nyt selvästi enemmän kannatusta, joka kolmas lapseton 20–34-vuotias piti ihanteellisena ikänä äidille vähintään 30 vuotta, ja yli puolet isälle.

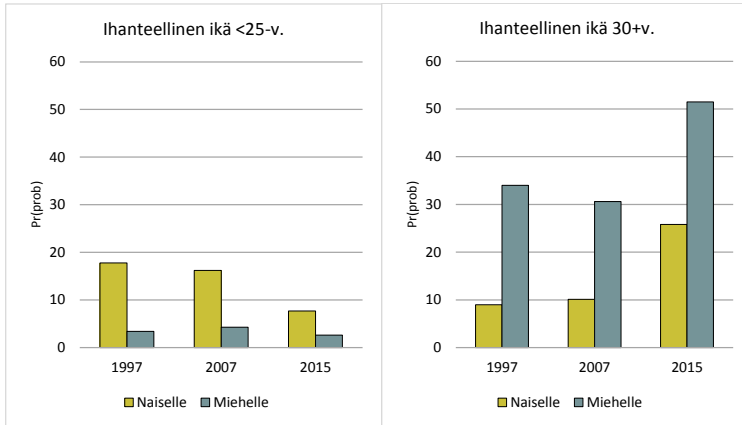
Taulukko 4. Ihanteellinen ikä saada ensimmäinen lapsi alle 25 vuotiaana tai vähintään 30 vuotta täyttäneenä (%), 20–34-vuotiaat vastaajat; kaikki ikäryhmän vastaajat ja erikseen lapsettomat 20–34-vuotiaat. Perhebarometrit 1997, 2007 ja 2015.

	1997 %	2007 %	2015 %
Kaikki 20–34-vuotiaat			
Äidin ikä <25-v.	27.9	22.1	19.3
Isän ikä <25-v.	10.5	8.8	10.6
Äidin ikä 30+v.	8.4	12.2	23.0
Isän ikä 30+v.	29.5	30.3	44.1
Lapsettomat 20–34-vuotiaat			
Äidin ikä <25-v.	25.7	14.0	10.3
Isän ikä <25-v.	10.8	4.4	6.3
Äidin ikä 30+v.	8.1	16.8	33.0
Isän ikä 30+v.	30.3	36.7	54.0

Prosenttiosuudet on laskettu painokertoimilla korjatuista aineistoista.

Alle 35-vuotiaista vastaajista suurempi osa asui kaupungeissa tai oli korkeasti koulutettua vuonna 2015 kuin vuosina 1997 ja 2007. Ihanteellista ikää koskeva muutos heijastaa myös tätä vastaajajoukossa tapahtunutta muutosta. Esimerkiksi verraten myöhäisen iän ihanteen kannatuksen kasvu parin viime vuosikymmenen aikana voi johtua siitä, että vastaajissa oli vuonna 2015 enemmän korkeasti koulutettuja kuin vuonna 1997. Tämän vuoksi ihanteellista vanhemmaksi tulon ikää koskevan muutoksen arvioimiseksi vakioitiin näiden sekä muutamien muiden väestöllisten tekijöiden vaikutus. Kuviossa 12 esitetään ns. ennustetut todennäköisyydet pitää ihanteena varhaista vanhemmuutta tai vastaavasti vanhemmaksi tulon siirtämistä 30. ikävuoteen tai sen yli, kun vastaajajoukon väestölliset erot on otettu huomioon.

Kuvio 12. 20–34-vuotiaiden näkemykset ihanteellisesta vanhemmaksi tulon iästä: nuorta ikää (<25-v.) tai myöhäisempää ikää (30+v.) ihanteellisenä pitävien osuus vuosina 1997, 2007 ja 2015 (ennustetut todennäköisyydet)

Tiedot ikä-, sukupuoli-, lapsiluku-, koulutus- ja asuinpaikkavakioiduista malleista (logistinen regressio, predicted probabilities).

Kuviossa 12 esitetyt tulokset ovat pitkälti hyvin samansuuntaisia kuin Taulukon 4 tulokset. Varhaisen lastenhankinnan kannatus on laskenut voimakkaasti varsinkin viimeksi kuluneiden noin kymmenen vuoden aikana, ja vastaavasti myöhäisempään ikään sijoittuva vanhemmaksi tulo saa entistä enemmän kannatusta nuorten aikuisten mielissä. 30. ikävuoden rajapyykin kannatus äidiksi tulon ihanteellisenä ikänä on lähes 2.5-kertaistunut kymmenessä vuodessa, isäksitulon iän suhteen kasvu on noin 1.5-kertainen.

3.4.2 Korkeammin koulutetut suosivat vasta myöhemmällä iällä vanhemmaksi tuloa

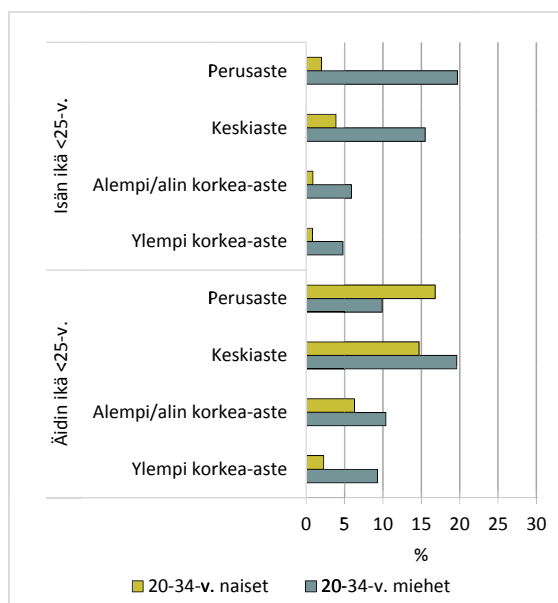
Miten koulutus vaikuttaa nuorten aikuisten lastenhankinnan ajoittamista koskeviin ihanteisiin? Seuraavassa tarkastellaan sitä, missä määrin varhaiseen (<25-v.) tai myöhempään ikään (30+v.) sijoittuvaa vanhemmaksi tuloa pidetään ihanteellisenä eri koulutusryhmissä vuonna 2015. Koska korkeammin koulutetut vastaajat olivat iältään jonkin verran vanhempia kuin keskiasteen koulutuksen saaneet vastaajat, esitetään lastenhankinta-ikää koskevat ihanteet ikävakioituna. Luvut siis kuvaavat sen vastaajaryhmän osuutta, joka pitää ao. ikää ihanteenaan kun vastaajien oman iän vaikutus ihanteeseen on ensin kontrolloitu.

Koulutusryhmien näkemyserot varhaisen tai keskimääräistä myöhäisemmän lapsenhankintaiän ihanteellisuudesta ovat suuria: noin 15 prosenttia perus- tai keskiasteen koulutuksen saaneista naisista ja lähes 20 prosenttia keskiasteen koulutuksen saaneista miehistä pitää alle 25 vuoden ikää ihanteellisenä lapsensaanti-ikänä naiselle. Perusasteen koulutuksen saaneista

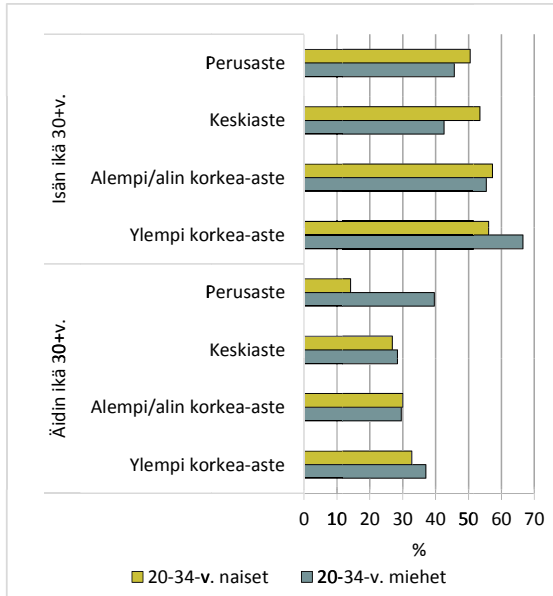
miehistä sen sijaan vain joka kymmenes on tätä mieltä (tässä aineistossa perusasteen koulutuksen saaneita 20–34-vuotiaita miehiä oli vähän). Korkea-asteen koulutuksen saaneista naisista tätä mieltä on vain 2–6 prosenttia, ja saman koulutusryhmän miehistä joka kymmenes (Kuvio 13a). Miesten vanhemmaksi tuloa ennen 25. ikävuotta pitää ihanteellisenä vain hyvin harva 20–34-vuotias nainen, silti myös se saa enemmän kannatusta korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneiden keskuudessa. Nuorista korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneista miehistä pitää sen sijaan 10–15 prosenttia varhaista isäksituloa ihanteellisenä. Nuoret miehet arvostavat varhaisempaa lasten hankintaa sekä miesten että naisten kohdalla jonkin verran enemmän kuin nuoret naiset.

Naisen kohdalla aikaisintaan 30-vuotiaana lastenhankinnan aloittamista pitää ihanteellisenä alle 15 prosenttia perusasteen koulutuksen saaneista ja noin 25 prosenttia korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneista naisista ja miehistä (Kuvio 13b). Korkea-asteen tutkinnon suorittaneista lähes joka kolmas nainen ja useampi kuin joka kolmas mies sen sijaan katsoi, että naisen olisi ihanteellista olla vähintään 30-vuotias tullessaan vanhemmaksi. Koulutusryhmien näkemyserot olivat selvästi suurempia isäksi tulon iän suhteen. Korkeintaan keskiasteen koulutuksen saaneista nuorista miehistä hieman yli 40 prosenttia piti 30. ikävuotta sopivana ikänä isäksi tulolle, ylemmän korkea-asteen koulutuksen saaneista miehistä tätä mieltä oli yli 65 prosenttia. Nuorten naisten näkemykset eivät eronneet yhtä voimakkaasti koulutuksen mukaan kuin miesten näkemykset: eri koulutusryhmissä 50–57 prosenttia naisista piti 30. ikävuotta ihanteellisenä ikänä miehelle tulla isäksi.

Kuvio 13a. Nuorelle iälle (<25-v.) sijoittuvaa vanhemmaksi tuloa ihanteellisenä pitävien osuus (%) vuonna 2015 20–34-vuotiaiden vastaajien keskuudessa koulutusryhmän ja sukupuolen mukaan (ikävakioidut luvut).

Kuvio 13b. Myöhäisemmälle iälle (30+v.-) sijoittuvaa vanhemmaksi tuloa ihanteellisena pitävien osuus (%) vuonna 2015 20–34-vuotiaiden vastaajien keskuudessa koulutusryhmän ja sukupuolen mukaan (ikävakioit-
dud luvut).

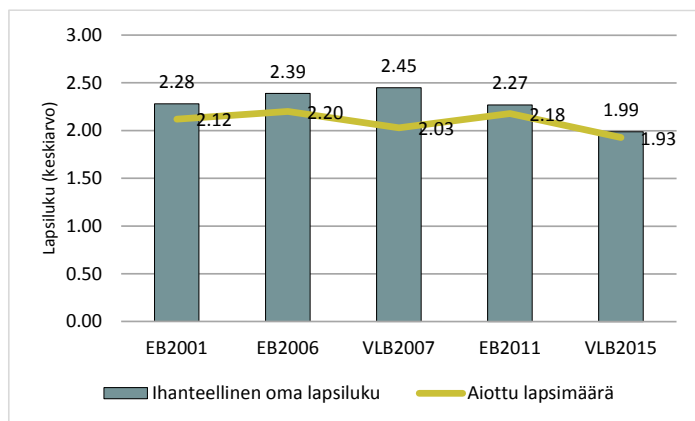

3.5 Ihanteellinen lapsiluku ja toteutunut lastenhankinta

Vaikka ihanteellinen lapsiluku ei ehkä annakaan todenmukaista kuvaa vastaajien lastenhankinta-aikeista, voidaan ihanteellista ja toteutunutta lapsilukua vertaamalla arvioida sitä, missä väestöryhmissä ero ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välillä on suurin, ja mitkä eri tekijät ovat yhteydessä siihen, että ihmiset eivät ole voineet toteuttaa perheellistymisoiveitaan.

Toteutunut lapsiluku on nykyisin usein vastaajien ihanteellisena pitämää lapsimäärää pienempi. Ihanteellisen lapsiluvun lisäksi tutkimuksissa onkin usein tiedusteltu aiottua lapsilukua. Tämän oletetaan kuvaavan paremmin sitä lapsimäärää, jota vastaajat pyrkivät toteuttamaan omalla kohdallaan. Aiottu lapsimäärä on yleensä ollut jonkin verran matalampi kuin ihanteellinen lapsimäärä. Ihanteen ja aiotun lapsiluvun välinen ero näyttää kuitenkin kaventuneen 2010 jälkeen tehdyissä kyselytutkimuksissa (Kuvio 14). Vuonna 2011 kerätyssä Eurobarometrissa ero ihanteen ja aiotun lapsiluvun välillä oli 0.1 lasta, vuonna 2015 kerätyssä Perhebarometrissa enää 0.06 lasta. Muutos ihanteellisessa lapsiluvussa näyttääkin olleen voimakkaampi kuin muutos aiotussa lapsimäärässä. Onkin mahdollista, että vaikka lapsilukua koskevat ihanteet ovat laskeneet, muutos ei välttämättä näy vielä yhtä voimakkaasti ihmisten käyttäytymisessä ja toteutuvassa lapsimäärässä.

Kuvio 14. Ihanteellinen oma lapsiluku ja aiottu lapsiluku 2000–2015.

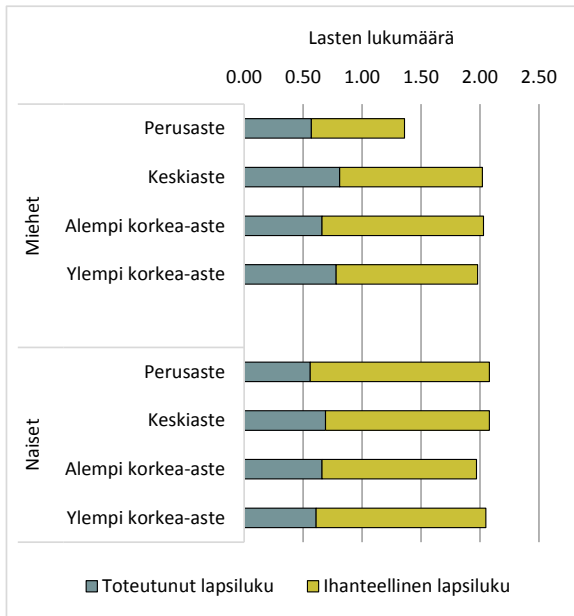
Tiedot koskevat 20–45-vuotiaita miehiä ja naisia, joilla on korkeintaan 3 lasta. Keskiarvoluvut on laskettu käyttämällä aineistoissa painokertoimia.

Lähteet: Väestöliitto Perhebarometrit (VLB) ja Eurobarometrit 2001, 2006 ja 2011 (EB).

Vuoden 2015 Perhebarometrin vastaajien näkemys ihanteellisesta lapsimäärästä vastasi melko tarkkaan heidän aikomaansa lapsimäärää. On mahdollista, että kysymyksen muotoilusta huolimatta vastaajat ovat ymmärtäneet kysymyksen ”Mikä olisi sinun oma ihanteellinen lapsilukusi?” koskevan omia lastenhankintasuunnitelmiaan, ei niinkään ihanteellista näkemystä, ja että sen vuoksi vastaajien aikeet ja ihanteet olivat lähes samanlaiset. Seuraavassa tarkastellaan sitä, miten toteutunut ja ihanteellinen lapsimäärä vastaavat toisiaan eri koulutusryhmissä 25–34-vuotiailla ja 35–45-vuotiailla naisilla ja miehillä.

Nuoremmilla vastaajilla, barometriaineiston 20–34-vuotiailla miehillä ja naisilla, ero toteutuneen ja ihanteellisen pidetyn lapsiluvun välillä on luonnollisesti suurempi kuin vanhemmilla vastaajilla, jotka ovat jo ehtineet saada lapsia (Kuvio 15a). Nuoremmilla vastaajilla oli vastaushetkellä keskimäärin 0.7 lasta, ja kun heidän ihanteellinen lapsilukunsa oli noin 2.0 lasta, jäi eroa ihanteeseen 1.3 lapsen verran. Naisilla suurin ero toteutuneen ja ihanteen välillä oli matalimmin ja korkeimmin koulutetuilla, joilla ero oli noin 1.5 lasta. Miehillä suurin ero oli alemman korkea-asteen koulutuksen saaneilla miehillä, joilla ero ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välillä oli noin 1.4 lasta.

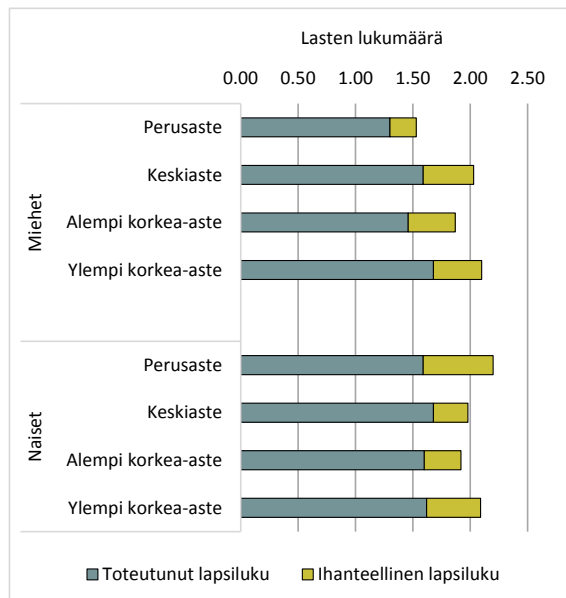
Kuvio 15a. Ihanteellinen ja toteutunut lapsiluku vuonna 2015. 20–34-vuotiaat miehet ja naiset koulutusasteen mukaan.

Ryhmä "alempi korkea-aste" sisältää myös alimman korkea-asteen tutkinnon (ent. opistoaste) suorittaneet.

Kuvio 15b. Ihanteellinen ja toteutunut lapsiluku vuonna 2015. 35–45-vuotiaat miehet ja naiset koulutusasteen mukaan.

Ryhmä "alempi korkea-aste" sisältää myös alimman korkea-asteen tutkinnon (ent. opistoaste) suorittaneet.

Lähempänä keski-ikää olevilla, 35–45-vuotiailla vastaajilla, oli vastaushetkellä keskimäärin noin 1.6 lasta (Kuvio 15b). Heidän ihanteellinen lapsilukunsa oli noin kaksi lasta – eroa toteutuneen ja ihanteen välillä oli siten keskimäärin noin 0.4–0.5 lapsen verran. Kauimpana tavoitteestaan olivat perusasteen koulutuksen saaneet naiset, joiden ihannelapsimäärä oli 0.6 lasta korkeampi kuin toteutunut.

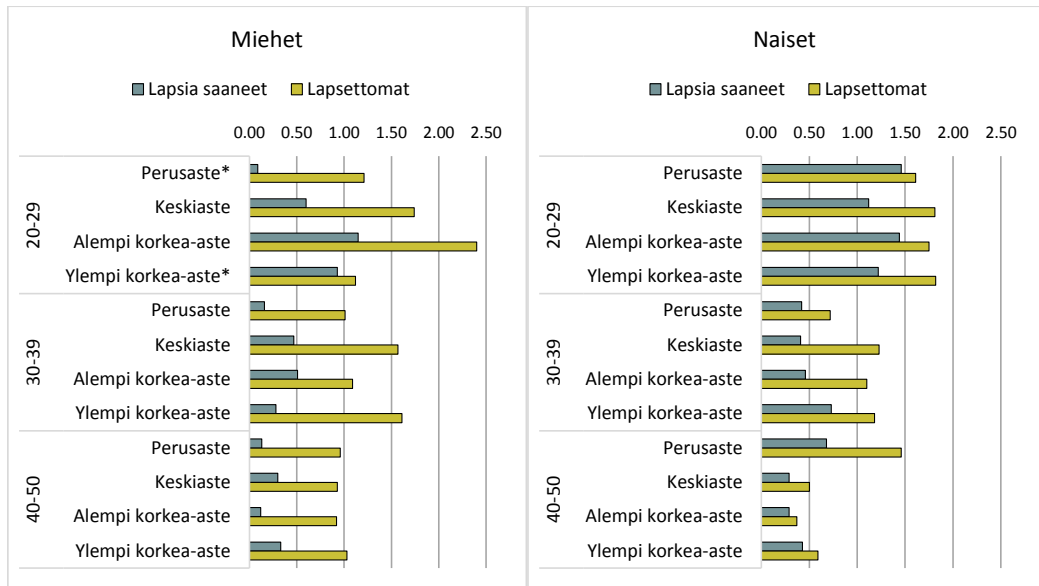
Vaikka tämä ikäryhmä ei ole vielä ohittanut hedelmällistä ikävaihettaan, syntyy 35–39-vuotiaille tai 40 vuotta täyttäneille enää selvästi vähemmän lapsia kuin nuoremmille ikäryhmille, ja näiden ikäryhmien saaman lapsimäärän vaikutus koko kohortin kokonaislapsimäärään jää suhteellisen vähäiseksi. Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että raskaaksitulon vaikeudet alkavat lisääntyä naisten kohdalla 35–39-vuotiaana, ja erityisen selvästi 40 vuotta täyttäneiden naisten kohdalla (Mutsaerts ym. 2012; te Velde & Pearson 2002; Tiitinen 2002). Vaikka miesten kohdalla ikä ei asetakaan samanlaisia esteitä lastenhankinnalle kuin naisten kohdalla, heikentää ikä myös miesten hedelmällisyyttä (Mutsaerts ym. 2012; Hassan & Killick 2004). Lisäksi miesten puoliset ovat usein lähes samanikäisiä kuin miehet itse, ja vain harvalla on itseään paljon nuorempi puoliso. Siten puolison raskaaksitulo vaikeudet vähentävät myös neljääkymmentä lähestyvien tai sen jo täyttäneiden miesten mahdollisuuksia saada lapsia.

Missä määrin lapsettomuus selittää eroa ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välillä? Lapsettomaksi jää Suomessa arviolta noin joka viides nainen ja useampi kuin joka neljäs mies (Miettinen et al. 2015, kts. myös luku 1 tässä julkaisussa). Lapsettomuus on myös yhteydessä koulutukseen. Nuoremmissa ikäryhmissä korkeammin koulutetuista suurempi osa on vielä lapsettomia lastenhankinnan myöhentymisen vuoksi, mitä voi kutsua väliaikaiseksi lapsettomuudeksi. Hedelmällisen ikävaiheen loppuvaiheessa varsinkin miesten kohdalla matala koulutustaso ennustaa suurempaa lapsettomien osuutta. Myös naisten kohdalla on lapsettomien osuus hedelmällisen ikävaiheensa loppuvaiheessa olevilla viime vuosina kasvanut Suomessa varsinkin vähiten koulutetuilla. Sen sijaan korkeimmin koulutettujen naisten keskuudessa lapsettomien osuus on alentunut jonkin verran. Vähiten lapsettomia on ollut keskiasteen tai alemman korkea-asteen koulutuksen saaneiden suomalaisnaisten joukossa (Rotkirch & Miettinen 2016; Miettinen et al. 2015).

Lapsettomien verraten suuri osuus vähentää nais- ja miesikäluokkien toteutunutta lapsilukua. Ihanteellisena pidetyn ja toteutuneen lapsiluvun välinen ero on suuri varsinkin nuoremmissa ikäryhmissä, jotka eivät ole vielä aloittaneet lastenhankintaa ja kapenee vähitellen lastenhankinnan myötä. Vaikka ihanteita todennäköisesti myös korjataan alaspäin vastaamaan toteutunutta käyttäytymistä, kertoo ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välinen ero siitä, missä väestöryhmissä lastenhankintatoiveita ei ole ainakaan täysimääräisesti pystytty toteuttamaan. On luultavaa, että lapsettomat ovat jääneet ihanteestaan eniten. Samalla on kiinnostavaa selvittää sitä, ovatko lapsia saaneet tavoittaneet ihanteellisenä pitämänsä lapsilukua. Esimerkiksi korkeammin koulutettujen kohdalla voi lastenhankinnan siirtäminen myöhemmäksi merkitä sitä, että heistä suurempi osa ei lopulta saa tavoittelevansa lapsimäärää.

Kuviossa 16 on tarkasteltu ihanteellisen ja toteutuneen lapsiluvun välistä eroa eri ikäryhmissä vastaajien koulutustason mukaan erikseen lapsia saaneilla ja lapsettomilla miehillä ja naisilla. Nuorimmassa ikäryhmässä, 20–29-vuotiaat, on ero ihanteellisen ja toteutuneen lapsiluvun välillä suuri vielä sekä lapsettomilla että niillä, jotka ovat jo hankkineet lapsia. Valtaosa on vielä tässä ikävaiheessa lapsettomia tai heillä on yksi lapsi. Tämä heijastuu ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välisessä erossa. Miesten kohdalla koulutustason kohoaminen kasvattaa eroa toteutuneen lapsiluvun ja ihanteen välillä sekä lapsettomilla että niillä, joilla jo oli lapsia (ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneita miehiä oli tässä ikäryhmässä hyvin vähän, joten heitä koskevat tiedot ovat vain suuntaa-antavia). Naisten kohdalla ovat koulutusryhmien väliset erot sekä lapsettomilla että lapsia jo saaneilla varsin pieniä. Merkille pantavaa on kuitenkin se, että ihanteiden ja toteutuneen lapsiluvun välinen ero äideillä (noin 1.5 lasta) on lähes yhtä suuri kuin lapsettomilla naisilla (hieman yli 1.5 lasta). Saman ikäryhmän miehistä isäksi tulleet ovat selvästi paremmin tavoittaneet ihannettaan (ero ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välillä oli heillä hieman alle 1.0 lasta), lapsettomilla miehillä ero on keskimäärin 1.5 lasta. Tämä tarkoittaa sitä, että tässä ikäryhmässä äidiksi tulleiden ihanteellinen lapsiluku on selvästi korkeampi kuin saman ikäryhmän vielä lapsettomien naisten ihanteellinen lapsiluku, tai saman ikäryhmän isäksi tulleiden miesten ihanteellinen lapsiluku.

Kuvio 16. Ero ihanteellisen ja toteutuneen lapsiluvun välillä ikäryhmittäin ja koulutustason mukaan, miehet ja naiset, vuonna 2015. 20–50-vuotiaat, joilla oli korkeintaan kolme lasta.

* = vastaajien määrä pieni. Ryhmä "alempi korkea-aste" sisältää myös alimman korkea-asteen tutkinnon (ent. opistoaste) suorittaneet.

Ikäryhmässä 30–39-vuotiaat ja 40–50-vuotiaat lapsia jo saaneiden kohdalla vaihtelee ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välinen ero enää 0.2–0.5 lapsen välillä. Lähimmäs omaa ihannetta ovat päässeet perusasteen koulutuksen saaneet isät, joilla ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välinen ero on 0.1–0.2 lasta. Korkeammin koulutetut isät näyttävät myös pystyvän saavuttamaan ihanteellista lapsilukuaan paremmin, ero ihanteen ja toteutuneen välillä on vanhimmassa ikäryhmässä enää 0.3 lasta ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla ja 0.1 lasta alemman korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla isillä.

Äitien kesken eniten ihanteestaan ovat jääneet jälkeen perusasteen koulutuksen tai ylemmän korkea-asteen koulutuksen saaneet äidit, joilla ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välinen ero vaihtelee 0.7–0.4 lapsen välillä. Lapsettomien 40–50-vuotiaiden miesten keskimääräinen ihanteellinen lapsiluku on yksi lapsi mutta saman ikäryhmän lapsettomien naisten ihanne jää selvästi alle yhden lapsen perusasteen koulutuksen saaneita naisia lukuun ottamatta. Naiset ovat joko muokanneet enemmän ihannettaan vastaamaan toteutunutta lastenhankintaa, tai sitten lapsettomista 40–50-vuotiaista naisista suurempi osa kuin saman ikäryhmän miehistä ei ole halunnutkaan tulla vanhemmaksi.

Edellä havaittiin, että lapsettomista varsinkin perusasteen koulutuksen saaneet naiset olivat jääneet jälkeen ihanteellisesta lapsiluvustaan. Myös korkeimmin koulutetuilla isillä ja äideillä ero ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välillä oli suuri. Mitkä muut tekijät ovat yhteydessä siihen, että toteutunut lapsiluku on jäänyt pienemmäksi kuin ihanteellinen lapsiluku?

Taulukossa 5 on kuvattu niiden 40–50-vuotiaiden vastaajien osuuksia, joiden ihanteellinen lapsiluku oli suurempi kuin se lapsiluku, jonka he olivat saaneet. On tärkeää huomata, että ihanteen ja toteutuneen lapsiluvun välinen vastaavuus voi johtua eri asioista: joko siitä, että vastaajat olivat saaneet lapsia saman verran kuin mitä olivat alun perin pitäneet ihanteenaan tai siitä, että ihannetta on vähitellen muokattu vastaamaan sitä lapsimäärää, jonka vastaaja on saanut. Poikkileikkaustutkimuksissa – kuten nämä perhebarometrikyselyt – tätä ihanteiden mahdollista muutosta elämänkaaren aikana ei kuitenkaan voida selvittää.

Lapsettomista 40–50-vuotiaista iso osa – naisista hieman alle 30 prosenttia ja miehistä runsaat 40 prosenttia – piti ihanteenaan vähintään yhtä lasta (Taulukko 5). Lapsia saaneista tämän ikäryhmän vastaajista lähes joka neljäs piti ihanteenaan isompaa perhettä kuin mihin oli lopulta itse päätynyt. Miehistä suurempi osa kuin naisista ei ollut pystynyt toteuttamaan ihannettaan. Tämä näytti koskevan varsinkin lapsettomia, ei-parisuhteessa olevia miehiä. Perusasteen koulutuksen saaneet miehet näyttivät pystyneen toteuttamaan ihanteellisena pitämänsä lapsiluvun parhaiten – tosin heidän ihanteellisena pitämänsä lapsiluku oli selvästi alempana kuin muilla ryhmillä. Muita paremmin ihanteensa olivat tavoittaneet myös pääkaupunkiseudulla asuvat miehet. Ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneet sekä sosio-ekonomiselta asemaltaan ylemmän keskiluokkaan tai yläluokkaan kuuluvat miehet olivat puolestaan jääneet ihanteestaan muita useammin. Naisten kohdalla väestöryhmittäiset erot olivat pienempiä: perusasteen koulutuksen tai ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneista sekä avioliitossa elävistä suurempi osa (32–33 %) kuin muista naisista oli saanut vä-

hemmän lapsia kuin mitä piti ihanteellisena. Työväenluokkaan kuuluvat naiset olivat pystyneet toteuttamaan ihanteellisena pitämäänsä lapsilukua parhaiten.

Taulukko 5. Ihanteellinen lapsiluku on suurempi kuin toteutunut lapsiluku, 2015 (%).
40–50-vuotiaat vastaajat, joilla oli korkeintaan kolme lasta.

		Miehet	Naiset
Vastaajan lapsiluku	Kaikki	29.4	26.0
	Ei lapsia	43.5	27.9
	Lapsia 1+	24.3	25.6
Koulutus	Perusaste	22.3	32.3
	Keskiaste	30.8	24.0
	Alin tai alempi korkea-aste (opisto/amkk)	28.6	24.3
	Ylempi korkea-aste (yliopisto)	32.2	32.1
Parisuhde	Avoliitto/rek.parisuhde	25.9	24.4
	Avoliitto	26.2	33.3
	Ei parisuhdetta	38.5	25.6
Asuinpaikka	Pääkaupunkiseutu	23.9	25.8
	Muu kaupunki	31.4	27.3
	Taajama/harvaan asuttu maaseutu	28.8	24.2
Sosioekonominen asema	Ylempi keskiluokka	32.8	26.6
	Alempi keskiluokka	25.6	30.0
	Työväenluokka	30.0	23.8
	Muu tai tuntematon	27.5	28.3

4 Lastenhankinta-aikeet

4.1 Lastenhankinta-aikeiden muutos 1997–2015

Tässä luvussa tarkastellaan suomalaisten lastenhankinta-aikeita ja näiden kehitystä 1990-luvun lopusta vuoteen 2015 sekä tuoreen vuonna 2015 tehdyn Perhebarometri-kyselyn tietojen pohjalta lastenhankinnan siirtämiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Luvun ensimmäisessä osassa tarkastellaan lastenhankinta-aikeiden muutosta vuodesta 1997 vuoteen 2015. Seuraavassa osassa selvitetään lastenhankinta-aikeiden väestöryhmittäisiä eroja sekä lastenhankinnan siirtämiseen yhteydessä olevia tekijöitä vuoden 2015 aineiston valossa. Luvun lopussa tarkastellaan, missä määrin muutamat lastenhankinnan siirtämiseen yhteydessä olevat syyt ovat muuttuneet vuodesta 2008 vuoteen 2015.

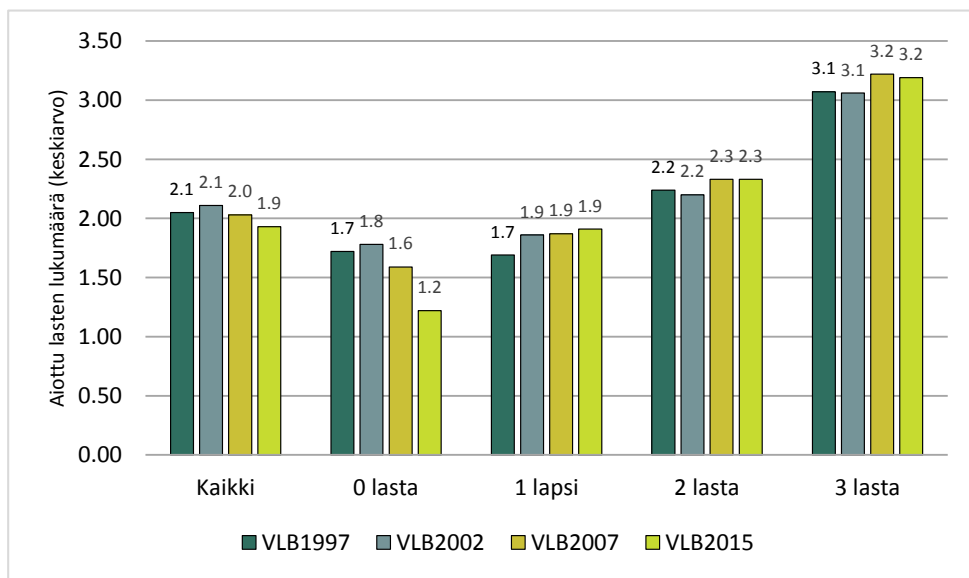
Väestöliiton perhebarometrikyselyissä on eri vuosina tiedusteltu paitsi lapsilukua koskevia ihanteita myös sitä, kuinka monta lasta vastaajat suunnittelevat hankkivansa. Kun ihanteita koskeva kysymys antaa osviittaa sille, mihin suuntaan perhekokoa koskevat käsitykset ja toiveet ovat kehittyneet, on lastenhankinta-aikeita koskevan kysymyksen oletettu mittaavan luotettavammin sitä lapsimäärää, jonka vastaaja todella suunnittelee hankkivansa. Useimmissa tutkimuksissa aiottu lapsimäärä onkin jäänyt jonkin verran ihanteellisena pidetyn lapsimäärän alapuolelle.

On hyvä huomata, että vaikka tässä yhteydessä puhutaan lastenhankinta-aikeista tai lasten lukumäärää koskevista aikeista, niin lasten saaminen ei suinkaan aina ole rationaalisen päätöksenteon seurausta eivätkä ihmiset useinkaan noudata mitään varhain laadittua suunnitelmaa perheellistymisen toteuttamisesta. Myös lääketieteelliset ongelmat saattavat monimutkaistaa tietä vanhemmuuteen. Lastenhankinta-aikeet muuttuvat usein elämänkulun tai jokaisen saadun lapsen myötä. Osa raskauksista voi alkaa joko kokonaan suunnittelematta tai varhemmin tai myöhemmin kuin alun perin ehkä suunniteltiin. Siten poikkileikkaushetkellä tehty tiedustelu lastenhankinta-aikomuksista ei välttämättä kuvaa saman ihmisen aikaisempia lastenhankinta-aikeita. Näin esimerkiksi aikomus jäädä lapsettomaksi voi toisilla olla elämänikäinen päätös, ja toisilla se voi olla seurausta siitä, että sopivaa kumppania ei ole löytynyt tai raskaaksitulo ei onnistu yrityksistä huolimatta, ja lapsettomuus tuntuu todennäköiseltä ja itselle parhaalta vaihtoehdolta.

Lapsilukua koskevat ihanteet näyttivät alentuneen jonkin verran 2000-luvun alusta vuoteen 2015 tultaessa. Onko muutos ollut samansuuntainen myös kun tarkastellaan suomalaisten konkreettisempia suunnitelmia lastenhankinnan suhteen? Kuviossa 17 esitetään tietoja 20–45-vuotiaiden naisten ja miesten keskimääräisestä aiotusta lapsiluvusta vuosina 1997, 2002, 2007 ja 2015 tehdyistä perhebarometrikyselyistä.

Muutos aiottussa lapsimäärässä näyttää kyselytietojen valossa olevan hieman vähäisempi kuin ihannelapsilukua koskeva muutos. Kun 2000-luvun alussa suomalaiset suunnittelivat hankkivansa keskimäärin noin 2.1 lasta, vuonna 2015 luku oli 1.9. Aikeiden suhteen alenemista on siis tapahtunut noin 0.2 lapsen verran samaan aikaan, kun ihanteet ovat alentuneet lähes 0.4 lapsella noin 2.4 lapsesta hieman alle 2.0 lapseen. Lapsilukuaikeiden muutos koskee kuitenkin lähinnä lapsettomia vastaajia, joiden kohdalla keskimääräinen suunniteltu lapsiluku on laskenut selvästi 2000-luvun alkuvuosiin verrattuna (Kuvio 17). Muiden kohdalla keskimääräinen aiottu lapsiluku on pysynyt lähes muuttumattomana.

Kuvio 17 Keskimääräinen aiottu lapsiluku vastaajan lapsimäärän mukaan vuosina 1997, 2002, 2007 ja 2015. 20–45-vuotiaat naiset ja miehet, joilla oli korkeintaan kolme lasta.

Keskiarvoluvut on laskettu käyttämällä aineistoissa painokerrointa. Lähde: Väestöliitto, Perhebarometrit.

Tuoreessa vuoden 2015 barometriaineistossa lapsettomaksi jäämistä suunnittelevien osuus on jonkin verran suurempi kuin aikaisemmissa vuosina 1997–2007 tehdyissä barometrikselvityissä (Taulukko 6). Kun 2000-luvun alussa lapsettomaksi aikoi jäädä noin joka kymmenes 20–45-vuotiaista vastaajista, vuonna 2015 lapsettomaksi aikoo jäädä lähes 16 prosenttia vastaajista. Yhtä lasta suunnittelevien osuus on pysynyt suhteellisen vakaana, hieman yli 10 prosentissa. Vähintään kolme lasta suunnittelei vuonna 2015 hankkivansa noin 30 prosenttia vastaajista. Osuus on laskenut jonkin verran 2000-luvun alusta mutta ei enää vuodesta 2007.

Neljää tai tätä useampaa lasta suunnittelevien osuus on pysynyt matalana, noin viidessä prosentissa koko tarkasteluajanjakson ajan (ei esitetä taulukossa).

On huomattava, että varsin moni vastaaja ei osannut sanoa kantaansa lapsilukuaikeita koskevaan kysymykseen. Näiden ”en osaa sanoa” -vastausten tai kokonaan vastaamatta jättäneiden osuus on suurempi lapsettomien vastaajien keskuudessa ja varsinkin miehillä. Niiden osuus on myös selvästi suurempi vuosina 1997–2007 toteutetuissa barometreissä kuin vuoden 2015 barometrissa. Mikäli nämä vastaukset olisi otettu huomioon laskettaessa lapsilukuaikeita koskevia prosenttiosuuksia, lapsettomaksi aikovien osuus olisi esimerkiksi vuonna 2015 ollut 13 prosenttia 15,7 prosentin sijaan.

Taulukko 6. Niiden vastaajien osuus, jotka suunnittelivat hankkivansa 0, 1, 2 tai 3+ lasta 1997–2015 (%), sekä niiden vastaajien osuus, jotka eivät osanneet sanoa kantaansa lapsilukuaikeita koskevaan kysymykseen. 20–45-vuotiaat naiset ja miehet, joilla oli korkeintaan kolme lasta.

	0 lasta	1 lapsi	2 lasta	3+ lasta	N (vain ne, jotka ilmoittivat aikomansa lapsimäärän)	Ei osannut sanoa/ei vastausta	N (kaikki)
VLB 1997	10.8	11.9	42.7	34.5	381	28.7	515
VLB 2002	9.1	10.7	42.7	37.5	1 133	35.2	1 720
VLB 2007	12.4	10.4	47.1	30.2	586	33.4	844
VLB 2015	15.7	12.1	43.3	29.0	2 081	17.7	2 463

Osuudet on laskettu käyttämällä aineistoissa painokerrointa. N on painottamaton vastaajien lukumäärä. Lapsilukuaikeita (0–3+ lasta) koskevat prosenttiosuudet on laskettu vain niistä, jotka ilmoittivat suunnitteleman lapsiluvun.

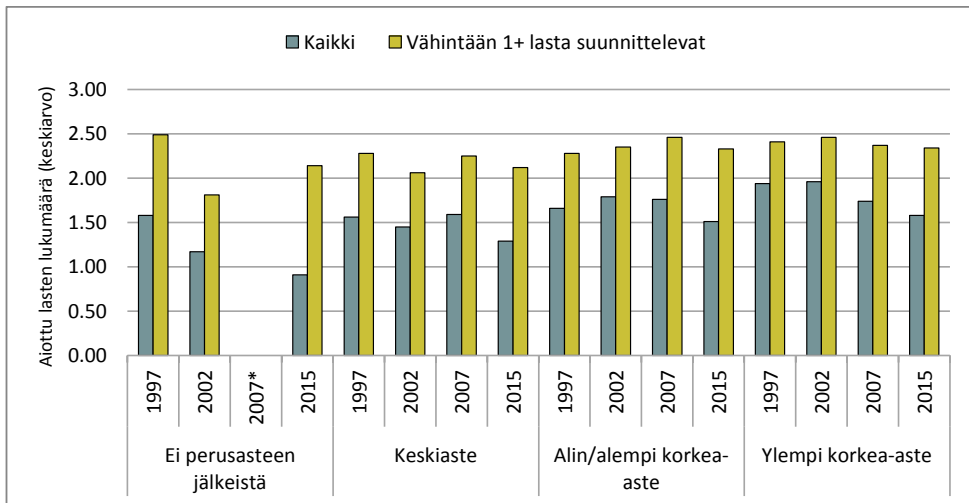
Lastenhankinta-aikeiden väheneminen näyttää koskevan pääasiassa lapsettomia vastaajia. Koska vuoden 2015 aineistossa oli aiempiin tutkimusaineistoihin verrattuna enemmän lapsettomia ja iältään vanhempia vastaajia, tarkastellaan seuraavassa hieman tarkemmin, missä määrin lapsettomien aiheet ovat muuttuneet, kun aineistojen välisten erojen vaikutus on vakioitu. Kuviossa 18 on esitetty keskimääräinen aiottu lapsiluku koulutusryhmittäin lapsettomien vastaajien osalta eri tutkimusvuosina. Keskimääräinen aiottu lapsiluku esitetään lisäksi erikseen niin, että ensin mukana ovat kaikki lapsettomat vastaajat ja sitten niin, että keskimäärää tarkastellaan vain niiden kohdalla, jotka suunnittelivat saavansa vähintään yhden lapsen. Eri tutkimusvuosien väliset erot kuvaavat tässä ’aitoja eroja’ sikäli, että aineistojen väliset erot asuinpaikan, sukupuolen, siviilisäädyn, koulutuksen tai iän suhteen on otettu huomioon.

Lapsilukuaikeet näyttävät alentuneen lapsettomilla aikuisilla kaikissa koulutusryhmissä 2000-luvun alkuvuosiin verrattuna (Kuvio 18). Muutos on erityisen selvä perusasteen koulutuksen saaneilla lapsettomilla naisilla ja miehillä. Heidän osuutensa eri vuosina tehdyissä kyse-

lyissä on kuitenkin verraten pieni (5–10 % lapsettomista vastaajista), joten tulosta on pidettävä vain suuntaa-antavana. Lastenhankinta-aikeet näyttävät kuitenkin alentuneen myös muissa koulutusryhmissä. Ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden lapsettomien kohdalla lastenhankinta-aikeet ovat laskeneet 2000-luvun alkuvuosien noin 2.0 lapsesta hieman alle 1.6 lapseen vuonna 2015. Keskiasteen tai alemman korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla lapsettomilla aikuisilla muutos on samansuuntainen mutta hieman pienempi, keskimääräinen aiottu lapsiluku oli heillä vuonna 2015 noin 0.3 lasta vähemmän kuin 2000-luvun alussa.

Kun tarkastellaan vain niitä lapsettomia vastaajia, jotka suunnittelivat hankkivansa vähintään yhden lapsen, ovat muutokset tutkimusvuosien välillä vähäisiä. Sekä keskiasteen että korkea-asteen koulutetut näyttäisivät tulleen hieman alas lapsilukuaikeissaan vuoteen 2007 verrattuna, mutta eroa on vain noin 0.1 lapsen verran. Tämä tarkoittaa sitä, että keskimääräisen aiotun lapsiluvun selvä aleneminen vuonna 2015 verrattuna aiempiin vuosiin johtuu pitkälti siitä, että lapsettomaksi aikoo tuoreen kyselyn perusteella jäädä entistä suurempi osa 20–45-vuotiaista.

Kuvio 18. Keskimääräinen aiottu lapsiluku 1997–2015, lapsettomat 20–45-vuotiaat naiset ja miehet koulutustason mukaan. Kaikki lapsettomat, ja vain ne, jotka suunnittelivat hankkivansa vähintään yhden lapsen.

Keskiarvoluvut on laskettu mallista, jossa on vakioitu sukupuoli, ikä, asuinpaikka, siviilisäätö sekä koulutus.

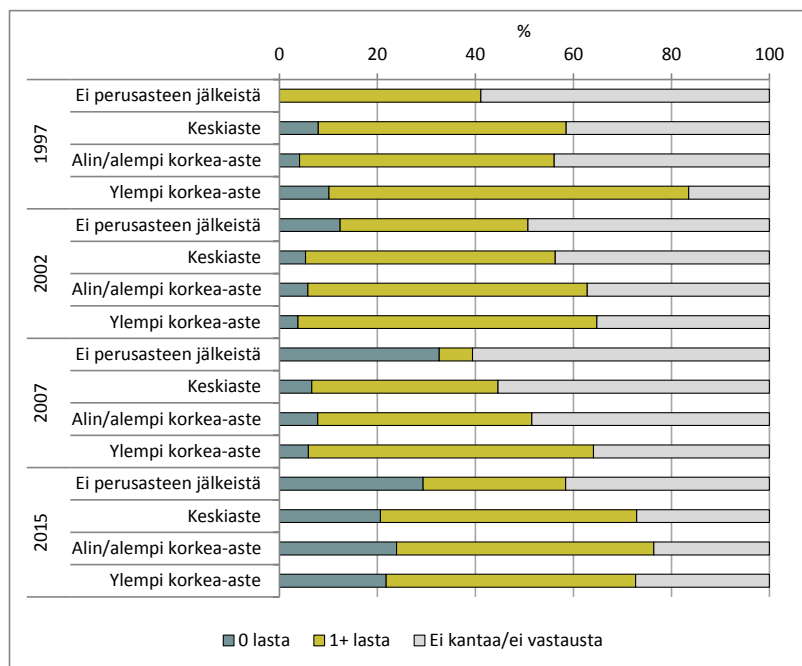
2007* perusasteen varassa olevista vastaajista huomattavan suuri osa ei osannut sanoa kantaansa lapsilukuaikeita koskevaan kysymykseen, minkä vuoksi tätä ryhmää koskevia tietoja ei esitetä kuviossa.

Lähde: Väestöliitto, Perhebarometrit.

Kuviossa 19 on tarkasteltu vielä erikseen 20–34-vuotiaiden aikuisten lapsilukuaikeita koulutusryhmittäin niin, että mukana ovat nyt myös ne vastaajat, jotka eivät osanneet sanoa kantaansa lapsilukua koskevista aikeistaan. Varsinkin vähemmän koulutettujen keskuudessa oli runsaasti sellaisia vastaajia, jotka eivät ilmoittaneet lapsilukuaikeitaan. Ottamalla huomioon myös näiden vastaajien näkemykset saadaan oikeammansuuntainen kuva esimerkiksi lapsettomaksi jäämistä suunnittelevien osuuksista eri koulutusryhmissä.

Lapsettomaksi jäämistä suunnittelevien osuus pysytteli melko matalana, alle 10 prosentin, kaikilla muilla paitsi korkeintaan perusasteen koulutuksen saaneilla vuoteen 2007. Perusasteen koulutuksen varassa olevista suurempi osa aikoi jäädä lapsettomaksi sekä vuonna 2002 että 2007. Aineistossa on kuitenkin korkeintaan perusasteen koulutuksen saaneita 20–34-vuotiaita vastaajia varsin vähän, joten heitä koskevat tulokset ovat vain suuntaa-antavia. Tuoreen, vuoden 2015 kyselyn perusteella on lapsettomaksi jäämistä suunnittelevien osuus kuitenkin kasvanut selvästi. Nyt lapsettomaksi aikoo jäädä lähes joka viides 20–34-vuotiaista vastaajista. Osuus on lähes yhtä suuri kaikissa koulutusryhmissä (20 %) paitsi perusasteen varassa olevilla, joista lähes 30 prosenttia ilmoitti aikovansa jäädä lapsettomaksi.

Kuvio 19. 20–34-vuotiaiden lapsettomien lapsilukuaikeet 1997–2015: suunnittelee jäävänsä lapsettomaksi, hankkivansa vähintään 1 lapsen, tai ei osannut sanoa kantaansa (%).

Osuudet on laskettu käyttämällä aineistoissa painokerrointa. Lähde: Väestöliitto, Perhebarometrit.

4.2 Keskimääräinen aiottu lapsiluku eri väestöryhmissä vuonna 2015

Suomalaisten keskimääräinen aiottu lapsiluku on alentunut selvästi 2000-luvun alusta. Minikälsäisiä eroja lapsilukuaikeissa esiintyy väestöryhmien välillä? Edellä lapsilukuihanteita koskevassa tarkastelussa havaittiin, että asuinpaikka, siviilisääty ja työssäkääynti vaikuttivat ihanteellisenä pidettyyn lapsilukuun, sen sijaan esimerkiksi sukupuolen, iän tai koulutusryhmien (pl. vähiten koulutetut miehet) välillä ei juuri esiintynyt eroja ihanteissa. Lasten lukumäärää koskevat aikeet ovat todennäköisesti enemmän kuin ihanteet alttiita erilaisille reunaehdoille, joiden pohjalta ihmiset suunnittelevat sitä, kuinka monta lasta he aikoivat saada. Esimerkiksi parisuhteen olemassaolo tai vastaajan ikä vaikuttavat todennäköisesti voimakkaammin lasten lukumäärää koskeviin aikeisiin kuin ihanteellisenä pidettyyn lapsilukuun.

Keskimääräinen lasten aiottu lukumäärä vaihtelee verraten vähän sukupuolen, iän, koulutuksen tai sosioekonomisen aseman mukaan (Taulukko 7). Asuinpaikka vaikuttaa jonkin verran myös aikeisiin: pääkaupunkiseudulla asuvat vastaajat suunnittelevat keskimäärin pienempää perhettä kuin muualla asuvat. Täällä asuu myös enemmän niitä, jotka suunnittelevat jäävänsä joko kokonaan lapsettomiksi tai hankkivansa vain yhden lapsen. Kolmea lasta tai sitä suurempaa lapsilukua suunnittelevia asuu enemmän kuntataajamissa tai maaseudulla asuvien keskuudessa. Avioliitossa elävät aikovat hankkia keskimäärin hieman enemmän lapsia kuin avoliitossa elävät, ja vähiten lapsia suunnittelevat hankkivansa ne, joilla ei ollut parisuhdetta.

Perusasteen koulutuksen saaneet aikovat hankkia keskimäärin vähemmän lapsia kuin muut. Tämä koskee kuitenkin vain perusasteen koulutuksen saaneita miehiä, joiden suunnittelema lapsimäärä jää selvästi alemmas kuin muilla. Heistä myös suurempi osa aikoo jäädä lapsettomiksi. Perusasteen koulutuksen saaneet naiset puolestaan suunnittelevat saavansa keskimäärin yhtä paljon lapsia kuin muut naiset. Muissa koulutusryhmissä sukupuolten välillä ei lastenhankinta-aikeissa ole juuri eroa (naisten ja miesten lapsilukuaikeet vaihtelivat koulutusryhmittäin 1.9 ja 2.0 lapsen välillä). Lapsettomaksi jäämistä suunnittelevien osuus on pienin keskiasteen koulutuksen saaneilla.

Taulukko 7. Kuinka monta lasta suunnittelee hankkivansa, keskiarvo ja 0, 1 tai 3+ lasta suunnittelevien osuudet 2015. 20–45-vuotiaat miehet ja naiset, joilla on 0–3 lasta.

	Aiottu lapsimäärä, keskiarvo	Aikoo hankkia 0 lasta, %	Aikoo hankkia 1 lapsen, %	Aikoo hankkia 3+ lasta, %	N
Kaikki	1.9	15.7	12.1	29.0	2 081
Miehet	1.9	16.1	12.1	28.3	637
Naiset	2.0	15.3	12.1	29.6	1 444
20–34	2.0	15.0	11.8	29.2	965
35–45	1.9	16.4	12.4	28.9	1 116
0 lasta	1.3	42.2	10.6	15.3	966
1 lapsi	1.9	0	36.3	19.3	526
2 lasta	2.3	0	0	27.8	428
3 lasta	3.2	0	0	100	161
Avoliitto tai rek.parisuhde	2.2	6.0	9.2	34.9	828
Avoliitto	1.9	12.1	16.7	25.6	571
Ei parisuhdetta	1.6	31.7	12.0	24.0	682
Asuinpaikka: pk-seutu	1.7	21.3	16.1	23.2	691
Muu kaupunki	1.9	15.9	10.9	26.6	969
Taajama-harvaan asuttu maaseutu	2.2	9.9	11.4	38.9	395
Korkeintaan perusaste	1.7	23.5	17.5	27.3	82
Keskiaste	2.0	13.5	12.2	29.3	721
Alin tai alempi korkea-aste (opisto/amkk)	1.9	17.6	10.8	28.5	850
Ylempi korkea-aste (yliopisto)	2.0	15.7	10.1	29.9	428
Pienituloinen	1.8	22.8	11.6	22.9	478
Keskituloinen	2.0	12.5	11.0	31.7	975
Suurituloinen	2.0	13.6	12.7	32.1	358
Ei tulotietoja	1.9	15.4	16.9	28.1	270
Työssä	2.0	13.4	11.0	29.4	1 488
Työtön	1.6	30.5	13.4	24.8	204
Ei työssä	2.0	15.1	15.4	30.2	389
Työväenluokka	2.0	14.5	11.2	29.0	772
Alempi keskiluokka	1.9	16.9	13.7	25.5	614
Ylempi keskiluokka ja yläluokka	2.1	11.2	12.3	35.3	520
Maanviljelijä ^a	(1.8)	--	--	--	(14)
Muu ^b	1.6	28.4	13.0	25.0	161

Luvut on laskettu käyttämällä aineistossa painokerrointa. N on painottamaton vastaajien lukumäärä.

a Maanviljelijöiden määrä aineistossa on pieni, joten heitä ei tässä tarkastella lähemmin.

b Sosiaaliluokka 'muu' pitää sisällään ne työttömät, opiskelijat, koti-isät ja -äidit, sekä eläkkeellä olevat, jotka eivät osanneet liittää itseään mihinkään yhteiskuntaluokkaan.

Suunniteltu lapsimäärä vaihtelee jonkin verran myös talouden tulotason mukaan. Vähiten lapsia suunnitellaan pienituloisten talouksissa, keski- ja suurituloiset taloudet eivät sen sijaan juuri eroa toisistaan keskimääräisen aiotun lapsiluvun suhteen. Suurituloiset ja varsinkin ylempään keskiluokkaan tai yläluokkaan kuuluvat suunnittelevat muita useammin hankki-

vansa vähintään kolme lasta. Työttömät tai ne, jotka eivät sijoittaneet itseään mihinkään sosioekonomiseen ryhmään, suunnittelevat puolestaan hankkivansa vähemmän lapsia kuin muut. Heissä on myös selvästi enemmän niitä, jotka suunnittelevat jäävänsä kokonaan lapsettomiksi.

4.3 Lastenhankinta-aikeet ja syyt lastenhankinnan siirtämiseen 2015

Vuoden 2015 Perhebarometrikyselyssä vastaajia pyydettiin kertomaan lastenhankinta-aikeistaan ensin yleisellä kysymyksellä (”Oletko suunnitellut hankkivasi (lisää) lapsia jossain vaiheessa?”). Heitä pyydettiin myös arvioimaan sitä, miten eri opintoihin, työhön, taloudelliseen tilanteeseen, omaan terveyteen tai parisuhteeseen liittyvät tekijät olivat syynä sille, että lasten hankintaa siirrettiin tulevaisuuteen tai (seuraavan) lapsen hankinnasta oli luovuttu kokonaan. Seuraavaksi tarkastellaan ensin lastenhankinta-aikeita yleensä ja sen jälkeen niitä perusteluja, joita vastaajat esittivät lastenhankintaa koskevien päätöstensä taustalla.

Kuviossa 20 on esitetty 20–45-vuotiaiden naisten ja miesten lastenhankinta-aikeet vastaajien lapsiluvun mukaan. Tässä tarkastellaan sitä, aikoiko vastaaja ylipäätään hankkia (lisää) lapsia vai ei. Kuviossa on ilmoitettu niiden osuudet, jotka aikoivat hankkia lapsia (aikoo hankkia jossain vaiheessa tai yrittää parhaillaan/puoliso yrittää raskautta) sekä niiden osuus, jotka olivat epävarmoja aikeestaan (ehkä/en osaa sanoa). Osa epävarmoista ilmoitti kuitenkin lapsilukuaikeita koskevassa kysymyksessä nykyistä lapsilukuaan suuremman lapsiluvun, joten osa heistä todennäköisesti harkitsee seuraavan lapsen hankintaa. Tämän vuoksi epävarmojen ryhmä on kuviossa jaettu kahteen osaan sen mukaan, oliko vastaaja ilmoittanut lapsilukuaikeita koskevaan kysymykseen nykyistä suuremman lapsiluvun vai ei. Pylvään ’puuttuva’ osa kertoo niiden osuuden, jotka eivät enää aikoneet saada (lisää) lapsia.

Lapsettomia lukuun ottamatta vähenevät lastenhankinta-aikeet jo saavutetun lapsiluvun myötä (Kuvio 20). Lapsettomista 20–45-vuotiaista naisista noin 40 prosenttia suunnitteli hankkivansa lapsen tai lapsia, miehistä runsaat 25 prosenttia. Epävarmojen osuus on suuri, lähes 30 prosenttia. Näistä epävarmoista kuitenkin lähes kolmasosa ilmoitti lapsilukuaikeita koskevassa kysymyksessä nykyistä suuremman lapsimäärän. Lapsettomien vastaajien keski-ikä oli jonkin verran korkeampi kuin muiden vastaajaryhmien ja tämä saattaa myös heijastua vähäisempiin lastenhankinta-aikeisiin.

Yhden lapsen hankkineista naisista 55 prosenttia ja miehistä runsaat 25 prosenttia aikoi hankkia vielä lisää lapsia. Epävarmojen osuus oli tässäkin ryhmässä suuri, runsas 30 prosenttia miehistä ja 20 prosenttia naisista ei osannut sanoa varmaa kantaa siihen, halusiko saada vielä lisää lapsia. Myös tässä ryhmässä osa epävarmoista ilmoitti kuitenkin nykyistä suuremman lapsiluvun, kun tiedusteltiin sitä, kuinka monta lasta he aikoivat kaiken kaikkiaan hankkia. Sen mukaan epävarmoista äideistä lähes kaksi kolmasosaa suunnitteli lisää lapsia, epävarmoista isistä vähän alle puolet. Aikaisemmissa tutkimuksissa yhden lapsen saaneet naiset ja mie-

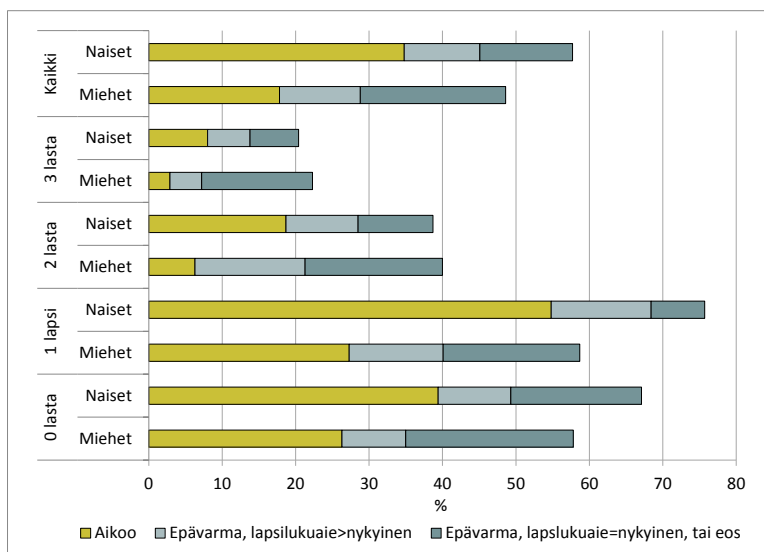
het ovat olleet kaikkia muita valmiimpia hankkimaan seuraavan tai useampia lapsia. Usein kannustimena on toive sisaruksen saamisesta esikoiselle.

Kahden lapsen vanhemmista vain pieni osa, isistä vain 6 prosenttia ja äideistä hieman harvempi kuin joka viides harkitsee kolmannen tai tätä useampien lasten hankkimista. Kolmilapsisista vanhemmista enää muutama prosentti (äideistä 8 %, isistä 3 %) suunnittelee hankkivansa vielä lisää lapsia. Kahden lapsen isistä epävarmoja oli lähes kolmannes ja kolmen lapsen isistä joka viides. Äitien kohdalla epävarmoja on vähemmän, kahden lapsen äideistä joka viides ja kolmen lapsen äideistä enää joka kymmenes ei osannut sanoa kantaansa seuraavan lapsen hankinnasta. Epävarmoista kahden tai kolmen lapsen vanhemmista osa ilmoitti kuitenkin nykyistä suuremman lapsilukutoiveen. Epävarmoista äideistä ja kahden lapsen isistä näin ilmoitti lähes puolet, kolmen lapsen isistä lähes neljäsosa.

Kaikissa lapsilukuryhmissä naiset ovat miehiä valmiimpia hankkimaan lisää lapsia. Eri-tyisen suuri ero sukupuolten välillä lastenhankinta-aikeissa on yhden lapsen vanhempien kohdalla, jossa ero miesten ja naisten välillä lastenhankintaa suunnittelevien osuuksissa oli lähes 30 prosenttiyksikköä. Kahden ja kolmen lapsen vanhempien kohdalla sukupuolten välinen ero oli enää 5–12 prosenttiyksikköä. Lapsettomien kohdalla sukupuolten välinen ero lasta suunnittelevien osuuksissa oli 15 prosenttiyksikköä.

Lastenhankinnasta epävarmoja on runsaasti sekä lapsettomien että 1–2 lasta saaneiden keskuudessa. Miehet ovat naisia useammin epävarmoja lasten hankinnasta. Usein epävarmuus liittyy sopivan kumppanin puuttumiseen; lastenhankinta voi tuntua varsinkin miesten kohdalla kaukaiselta ajatukselta silloin, kun kumppania ei ole.

Kuvio 20. 20–45-vuotiaiden lastenhankinta-aiheet vastaajan lapsiluvun ja sukupuolen mukaan vuonna 2015 (%).

Osuudet on laskettu käyttämällä aineistossa painokerrointa. Raskaana olevien tai niiden miesten, joiden puoliso oli raskaana, nykyiseen lapsilukuun on lisätty yksi. Esimerkiksi lapseton raskaana oleva nainen kuuluu tässä kuviossa ryhmään "1 lapsi", ja tiedustelu aikeista koskee seuraavan lapsen hankintaa.

4.3.1 Syitä lastenhankinnan siirtämiseen vuonna 2015 – lapsettomat vastaajat

Vaikka lastenhankinta-aikeet näyttävät tuoreen Perhebarometri-aineiston valossa alentuneen jonkin verran viimeksi kuluneiden 10–15 vuoden aikana, suunnittelee suurin osa nuorista aikuisikäisistä suomalaisista silti tulevansa vanhemmaksi jossain vaiheessa elämäänsä. Valtaosalle kyse on lapsen hankinnan siirtämisestä erilaisista parisuhteeseen, opiskeluun tai työhön liittyvistä syistä. Barometrikyselyssä selvitettiin, minkälaisia tekijöitä vastaajat itse pitivät tärkeinä syinä lastenhankinnan siirtämiselle. Kyselyssä vastaajille lueteltiin useita erilaisia opintoihin, työhön, taloudelliseen tilanteeseen, parisuhteeseen tai muuhun elämäntilanteeseen liittyviä tekijöitä, joiden merkitystä lastenhankinnan siirtämisen syinä vastaajat saivat arvioida omalla kohdallaan.

Seuraavaksi tarkastellaan sitä, mitä tekijöitä vastaajat itse nimesivät syyksi sille, että lastenhankintaa siirrettiin tai siitä luovuttiin kokonaan. Tarkastelun kohteena ovat ensin lapsettomat nuoret (20–34-vuotiaat) aikuiset. On huomattava, että tässä tapauksessa lastenhankinnan siirtämisen tai siitä luopumisen perusteita tarkastellaan vastaajien subjektiivisen tulokinnan mukaan eli mitä syitä vastaaja itse pitää tärkeänä päätöksensä taustalla. Samankaltainen ’objektiivinen’ syy – esimerkiksi opintojen keskeneräisyys – voi toisille merkitä tärkeämpää estettä lastenhankinnalle kuin toisille. Tässä esitettyjen tietojen perusteella ei voida päätellä sitä, kuinka moni lopulta siirtää lastenhankintaa opintojen vuoksi tai kuinka moni toteuttaa sen opinnoista huolimatta.

Vastaajien nimeämät syyt antavat kuitenkin osviittaa siitä, mitä vastaajat itse pitävät merkityksellisinä. Lisäksi näin voidaan arvioida sitä, minkälainen rooli on sellaisilla tekijöillä, joiden selvittäminen objektiivisilla mittareilla voi olla vaikeaa, kuten vaikkapa puolisoiden näkemyserot tai pelko lapsen saamiseen liittyvästä vastuusta tai vanhemmuuden sitovuudesta. Myöhemmin luvussa 5 lastenhankinta-aikeita tarkastellaan vastaajien työtilanteeseen ja toimeentuloon liittyvien taustatekijöiden valossa. Näin voidaan arvioida paremmin, miten samankaltaiset elämäntilanteet tai olosuhteet todellisuudessa heijastuvat ihmisten lastenhankintaa koskevaan päätöksentekoon.

Sekä lapsettomien että yhden lapsen vanhempien kohdalla vastaajien esittämiä syitä tarkastellaan riippumatta siitä, suunnitteliko vastaaja lapsen hankkimista vai ei. On hyvin todennäköistä, että ne, jotka eivät (enää) aio saada lapsia, nostavat esiin hieman eri syitä kuin ne, jotka suunnittelevat lapsen hankkimista, mutta siirtävät sitä myöhemmäksi (ks. Miettinen & Rotkirch 2008). Näin tarkasteltuna voidaan kuitenkin arvioida paremmin sitä, kuinka suuri joukko koko vastaajaryhmästä (lapsettomat tai yhden lapsen vanhemmat) pitää kutakin yksittäistä syytekijää tärkeänä.

Lapsettomat nuoret aikuiset

Lapsettomista 20–34-vuotiaista naisista 45 prosenttia ja miehistä lähes kolmasosa suunnitteli hankkivansa lapsen tai lapsia jossain vaiheessa. Naisista lähes 30 prosenttia ja miehistä 35 prosenttia oli epävarma siitä, aikoiko hankkia lapsia lainkaan (Taulukko 8). Noin 25 prosenttia tämän ikäisistä naisista ja runsaat 30 prosenttia miehistä ei sen sijaan aikonut hankkia

lainkaan lapsia. Vanhemmassa ikäryhmässä, 35–45-vuotiaat, moni on sen sijaan jo päättänyt, ettei enää aio hankkia lapsia. Tässä ikäryhmässä enää runsaat 15 naisista tai miehistä suunnitteli hankkivansa lapsen tai lapsia ja lähes joka neljäs oli vielä epävarma. Noin 60 prosenttia ei enää aikonut hankkia lapsia.

Taulukko 8. Lapsettomien 20–45-vuotiaiden lastenhankinta-aiheet, 2015 (%).

	Yrittää parhaillaan, tai puoliso yrittää tulla raskaaksi	Aikoo hankkia lapsia jossain vaiheessa	Ei osannut sanoa	Ei aio hankkia lapsia	N
20–34-v.					
Miehet	3.1	29.7	35.1	32.1	171
Naiset	2.9	42.6	28.6	25.9	575
35–45-v.					
Miehet	4.1	12.9	26.1	56.9	204
Naiset	6.7	7.6	24.3	61.3	288

Mitä syitä nuoremman ikäryhmän vastaajat nostivat esiin sille, miksi lastenhankinta ei tuntunut heistä ajankohtaiselta? Kuviossa 21 on esitetty vastaajien nimeämät syyt sen mukaan, kuinka moni 20–34-vuotias piti kyseistä syytä hyvin tärkeänä (keskiarvo miesten ja naisten vastauksista). Kuviossa on kuvattu sekä syytä hyvin tärkeänä pitäneiden että jokseenkin tärkeänä pitäneiden osuudet. Seuraavassa syitä tarkastellaan kuitenkin sen mukaan, kuinka suuri osa piti kyseistä syytä hyvin tärkeänä. Vastaajat saattoivat pitää useampaa tekijää tärkeänä syynä siirtää tai luopua lastenhankinnasta, joten vastaukset eivät ole toisensa poissulkevia.

Yksittäisistä syistä tärkeimmäksi ensimmäisen lapsen hankinnan siirtämisen taustalla nousi sopivan kumppanin puute (Kuvio 21). Tämä oli nuorten miesten kohdalla selvästi tärkein syy siirtää lastenhankintaa tai luopua siitä. Myös naiset perustelivat lapsenhankinnan siirtämistä sopivan kumppanin puutteella, mutta heillä halu tehdä muita kiinnostavia asioita ohitti tärkeysjärjestyksessä kumppanin puutteen. Sopivan kumppanin puuttuminen koski luonnollisesti enemmän niitä, jotka eivät eläneet parisuhteessa, mutta tätä syytä hyvin tärkeänä pitävissä oli myös jonkin verran niitä, jotka olivat joko avio- tai avoliitossa.

Halu tehdä muita kiinnostavia asioita, nuori ikä tai kypsymättömyys, nykyisestä elämäntyylistä luopumisen pelko tai tuore parisuhde kertovat siitä, että monelle nuorelle aikuiselle lastenhankinnan suunnittelu ei tunnu vielä kovin ajankohtaiselta pikemminkin oman elämänvaiheen vuoksi kuin sen vuoksi, ettei lapseen olisi varaa tai että työ estäisi perheellistymissuunnitelmien toteuttamista. Myös puolison kielteinen suhtautuminen lastenhankintaan lienee osaltaan tässä enemmänkin nuoreen elämänvaiheeseen liittyvä syy.

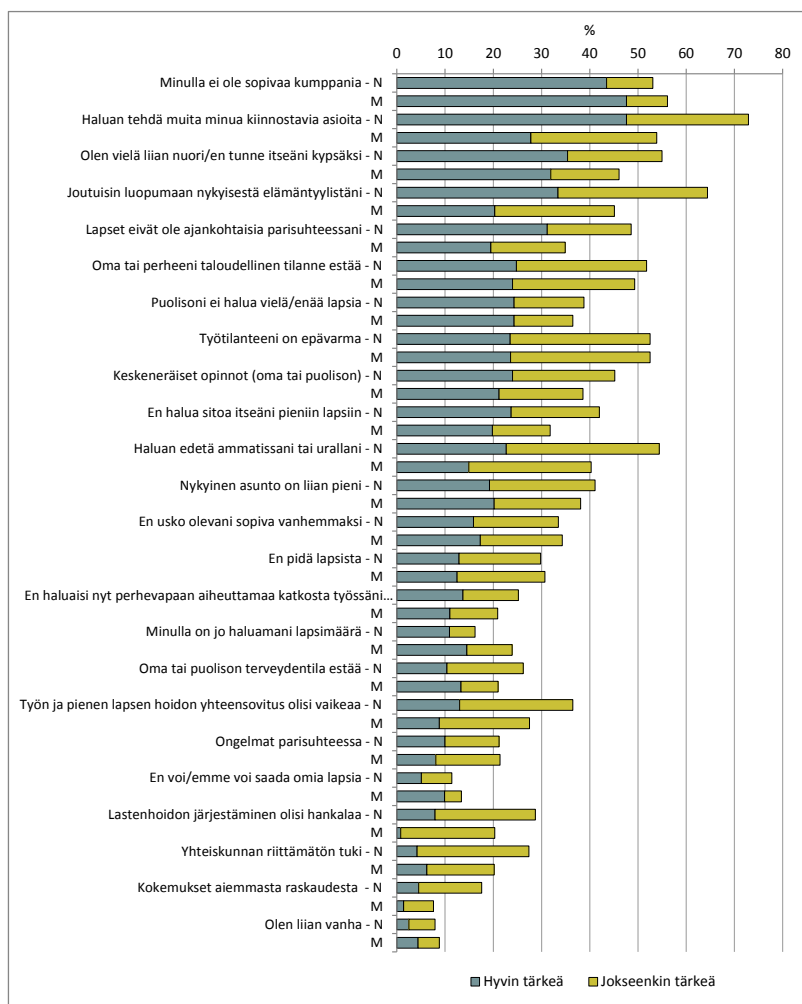
Taloudelliseen tilanteeseen, opintojen keskeneräisyyteen, asumiseen tai työhön liittyviä syitä piti hyvin tärkeinä lähes joka neljäs 20–34-vuotias nainen tai mies. Nämä olivat myös lähes yhtä tärkeitä sekä naisille että miehille. Ammatissa tai uralla etenemisen syyt painoivat

sen sijaan naisilla enemmän kuin miehillä, nuorista naisista 23 prosenttia ja miehistä 15 prosenttia piti tätä syytä hyvin tärkeänä sille, ettei lapsenhankintaa harkittu. Vaikka toimeentuloon tai työn epävarmuuteen liittyvät perustelut nousivat selvästi esiin nuorilla, vain harva (5 %) perusteli päätöstään yhteiskunnan tuen riittämättömyydellä.

Vielä lapsettomien on ehkä vaikeaa arvioida sitä, miten työn ja perheen yhteensovittaminen onnistuu omalla kohdalla, joten näihin kysymyksiin suoraan liittyviä syitä ei pidetty kovin tärkeinä. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että lähes yhtä suuri osa – melkein joka kymmenes – sekä nuorista miehistä että nuorista naisista ei olisi halunnut nyt perhevapaan aiheuttamaa katkosta tai piti työn ja pienen lapsen hoidon yhteensovituksen vaikeutta hyvin tärkeänä syynä siirtää vanhemmuutta. Näyttää siltä, että nuoret miehet kokevat työn ja perheen yhteensovittamisen haasteena omalla kohdallaan lähes yhtä usein kuin nuoret naiset.

Lähes joka kymmenes vastaaja ilmoitti hyvin tärkeänä syynä sen, että oma tai puolison terveys esti lapsenhankinnan ja 5 prosenttia naisista ja 10 prosenttia miehistä ilmoitti syyksi vaikeuden saada omaa lasta.

Kuvio 21. 20–34-vuotiaat lapsettomat miehet ja naiset ja syyt siirtää lastenhankintaa tai luopua siitä, 2015 (%). N=naiset; M=miehet.

Edellä esitetyt tulokset koskivat sekä niitä vastaajia, jotka suunnittelivat lapsen hankkimista, että niitä, jotka olivat päättäneet, ettei lasta tule. Kun tarkasteltiin erikseen niitä lapsettomia 20–34-vuotiaita, jotka eivät aikoneet hankkia lainkaan lapsia, perusteluissa nousivat esiin enemmän henkilökohtaiset tai elämäntyyliin liittyvät syyt. Lastenhankinnasta luopuneet nuoret pitivät muita vastaajia useammin hyvin tärkeänä syynä sitä, etteivät katsoneet olevansa sopivia vanhemmiksi tai että halusivat välttää lapseen liittyvää vastuuta ja sitovuutta. He perustelivat päätöstään myös muita useammin sillä, että joutuisivat luopumaan nykyisestä elämäntyylistä tai etteivät pitäneet lapsista. Valtaosa (90 %) pitikin ihanteellisena lapsilukuna omalla kohdallaan 0 lasta. Myös työn ja perheen yhteensovittamisen hankaluus tai perhevaapaan aiheuttaman katkoksen haitta mainittiin tärkeiksi syiksi useammin niiden kohdalla, jotka eivät aikoneet hankkia yhtään lasta. Toisaalta ammatissa tai uralla eteneminen oli heille hieman harvemmin tärkeä syy kuin niille lapsettomille nuorille aikuisille, jotka suunnittelivat lapsenhankintaa mutta halusivat siirtää sitä myöhemmäksi.

Lapsettomat 35–45-vuotiaat

Lapsettomista 35–45-vuotiaista enää vain noin joka kuudes suunnitteli lapsenhankintaa ja lähes neljäsosa oli epävarma aikeestaan. Lähes 60 prosenttia tämän ikäisistä lapsettomista naisista ja miehistä ei enää aikonut hankkia lapsia. Tärkeimmät syyt siirtää tai luopua lastenhankinnasta liittyivät siihen, ettei sopivaa kumppania ollut (hyvin tärkeä syy alle 40 %:lla) tai lapset eivät enää kuuluneet omaan elämään (”en halua sitoa itseäni pieniin lapsiin” 25 %, ”haluan tehdä muita kiinnostavia asioita” 23 %, ”joutuisin luopumaan nykyisestä elämäntyylistäni” 20 %). Lähes kolmasosa tämän ikäisistä naisvastaajista piti itseään jo liian vanhana hankkimaan lapsia, saman ikäisistä miesvastaajista joka kymmenes piti itseään liian vanhana hankkimaan lapsia. Taloudelliset, työhön tai uraan liittyvät syyt olivat tärkeitä enää harvalle, noin 10 prosenttia vastaajista mainitsi näihin liittyviä syitä päätöksensä taustalla. Lähes 10 prosenttia ilmoitti vaikeuden saada omia lapsia tärkeäksi syyksi sille, ettei lastenhankintaa pidetty enää ajankohtaisena.

4.3.2 Yhden lapsen vanhemmat

Yhden lapsen vanhemmista monella, äideistä 55 prosentilla ja isistä runsaalla 25 prosentilla, oli aikomus saada vielä lisää lapsia. Äideistä joka viides ja isistä lähes joka kolmas oli epävarma aikeestaan, ja neljäsosa äideistä ja isistä noin 40 prosenttia ei aikonut hankkia enää lisää lapsia. Kuviossa 22 on kuvattu niitä syitä, joita nämä yhden lapsen vanhemmat pitivät tärkeinä syinä siirtää tai luopua seuraavan lapsen hankinnasta. Syytekijät on esitetty siinä järjestyksessä, kuinka suuri osuus vastaajista (naisten ja miesten vastausten keskiarvo) piti kyseessä olevaa tekijää hyvin tärkeänä syynä lastenhankinnan siirtämisessä tai siitä luopumisessa (Kuvio 22).

Toisen lapsen hankinnan siirtämiseen tai siitä luopumiseen liittyvät syyt ovat jonkin verran erilaisia kuin ensimmäisen lapsen hankinnan lykkäämiseen liittyvät syyt. Vastaajien näkemykset tärkeistä syistä hajaantuivat myös enemmän kuin ensimmäisen lapsen kohdalla, eivätkä vastausosuudet nousseet minkään yksittäisen syyn kohdalla kovin korkeiksi.

Lähes 30 prosenttia yhden lapsen vanhemmista katsoi, että nykyinen lapsimäärä oli riittävä ja suhtautui sen vuoksi epäröiden toisen lapsen hankintaan. Kuten lapsettomiin vastaajien kohdalla, kumppanin puuttuminen estää edelleen lastenhankinta-aikheet toteutumista. Toista lastaan suunnittelevat naiset mainitsivat tämän syyn kuitenkin useammin (hyvin tärkeä syy 30 %:lle) kuin miehet (20 %). Mielenkiintoista oli, että samoin kuin lapsettomiin kohdalla, jotkut avio- tai avioliitossa elävistäkin pitivät tätä syytä hyvin tärkeänä (yli 10 % avo- tai avioliitossa elävistä miehistä tai naisista). Myös puolison suhtautuminen vaikutti mielipiteisiin. Lähes joka neljäs yhden lapsen äideistä ja joka viides isistä piti puolison kielteistä suhtautumista seuraavan lapsen hankintaan tärkeänä syynä siirtää lapsenhankintaa.

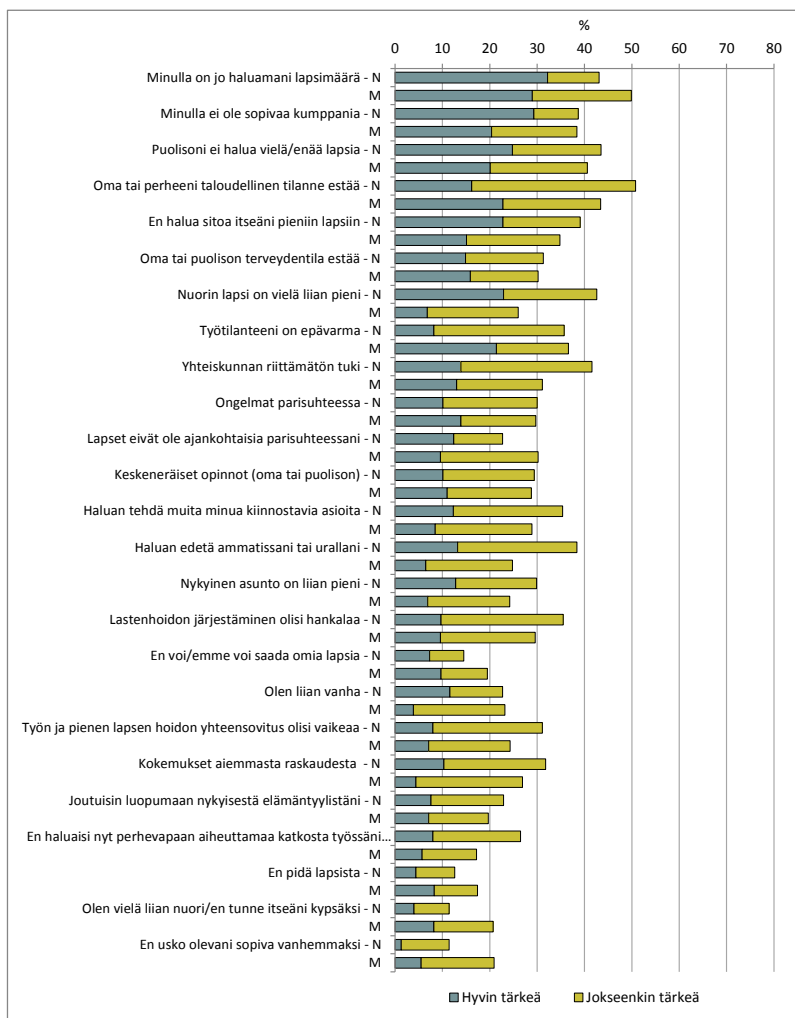
Elämänvaiheeseen liittyvät tekijät – nuori ikä, halu tehdä muuta kiinnostavaa, parisuhteen vaihe, elämäntyylistä luopuminen – eivät juuri enää vaikuta toista lasta koskevan päätöksen taustalla. Vain joka kymmenes vastaaja perusteli päätöstään näillä syillä. Taloudellinen tilanne tai työtilanne eivät myöskään vaikuttaneet yhtä merkittävästi kuin ensimmäisen lapsen kohdalla. Taloudelliseen tilanteeseen tai työhön liittyvä epävarmuus heijastui kuitenkin nyt enemmän miesten kuin naisten suunnitelmiin, kun ensimmäisen lapsen kohdalla sukupuolten välillä ei näissä ollut eroja. Lähes joka viides yhden lapsen isistä piti talouteen tai työhön liittyvää epävarmuutta tärkeänä syynä siirtää seuraavan lapsen hankintaa, äideistä tätä mieltä oli vain 10–15 prosenttia. Toisaalta lähes puolet vastaajista piti taloudellisia syitä vähintään jokseenkin tärkeinä.

Ammatissa tai uralla eteneminen oli edelleen naisille tärkeämpi syy kuin miehille siirtää lastenhankintaa myös yhden lapsen vanhempien kohdalla. Tätä syytä piti kuitenkin tärkeänä vain 13 prosenttia äideistä. Yhden lapsen vanhemmista harva on enää opiskelemassa lapsettomiin vastaajiin verrattuna. Silti keskeneräiset opinnot olivat syy siirtää toisen lapsen hankintaa lähes joka kymmenennelle yhden lapsen vanhemmalle. Yhteiskunnan tarjoaman tuen riittämättömyys nousi puolestaan esiin enemmän toista lastaan suunnittelevien kohdalla kuin ensimmäisen lapsen kohdalla. Lähes 13 prosenttia sekä isistä että äideistä piti tätä syytä hyvin tärkeänä, ja lähes joka neljäs jokseenkin tärkeänä.

Joka kymmenes tai hieman harvempi kuin joka kymmenes mies- ja naisvastaaja piti työn ja perheen yhteensovittamisen hankaluuksia, lapsen hoitojärjestelyihin liittyviä hankaluuksia tai perhevapaan aiheuttaman katkoksen haittoja tärkeinä syinä siirtää toisen lapsen hankintaa. Isien ja äitien näkemykset olivat näissä lähes yhdensuuntaisia. Vaikka työn ja perheen yhteensovittaminen tuntuukin monista pienten lasten vanhemmista usein haasteelliselta, siihen liittyvät ongelmat eivät ainakaan tämän kyselytutkimuksen perusteella näytä ratkaisevan merkittävältä tekijöiltä, kun seuraavan lapsen hankintaa suunnitellaan. Toisaalta lähes 30 pro-

senttia äideistä piti näihin liittyviä syitä ainakin jokseenkin tärkeinä syinä sille, että seuraavan lapsen hankintaa siirrettiin.

Omaa tai puolison terveydentilaa piti esteenä lähes 15 prosenttia sekä nais- että miesvastaajista. 10 prosenttia miehistä ja 7 prosenttia naisista ilmoitti tärkeäksi syyksi sen, ettei voinut saada (enää) omia lapsia. Hieman useampi kuin joka kymmenes naisvastaaja ja alle 5 prosenttia miesvastaajista piti itseään liian vanhana hankkimaan enää lisää lapsia. Terveydellisten tekijöiden korostuminen on hieman yllättävää, sillä yhden lapsen vanhemmat ovat keskimäärin vielä varsin nuoria – tässä aineistossa keskimäärin 30–31-vuotiaita – joten kyse ei ole pelkästään ikään liittyvistä terveyssyistä. Terveydellisiä syitä hyvin tärkeinä pitäneiden yhden lasten vanhempien keski-ikä oli 32 vuotta. On mahdollista, että terveydelliset tekijät viittaavat tässä raskaaksitulovaikeuksiin: moni terveyssyitä tärkeinä pitäneistä mainitsi myös vaikeuden saada lasta syyksi sille, että toisen lapsen hankintaa epäröitiin.

Kuvio 22. Yhden lapsen vanhemmat ja syyt, miksi seuraavan lapsen hankintaa halutaan siirtää myöhemmäksi tai siitä halutaan luopua, 2015 (%). 20–45-vuotiaat naiset ja miehet. N=naiset; M=miehet.

Edellä ja kuviossa 22 olivat mukana myös ne yhden lapsen vanhemmat, jotka eivät enää halunneet saada toista lasta (äideistä noin 25 %, isistä noin 40 %). Erikseen tarkasteltuina nämä perustelivat useimmin päätöstään sillä, että halusivat tehdä muita kiinnostavia asioita tai edetä ammatissaan tai urallaan sekä haluttomuudella sitoutua enää pienen lapsen hoitoon. He mainitsivat myös muita useammin syyksi sen, ettei lapsi ollut ajankohtainen parisuhteessa tai että puoliso ei ollut halukas hankkimaan enää lisää lapsia.

4.3.3 Kahden tai kolmen lapsen vanhemmat

Kahden lapsen vanhemmista enää verraten harva, äideistä joka viides ja isistä harvempi kuin joka kymmenes (6 %) harkitsee kolmannen tai tätä useamman lapsen hankintaa. Epävarmoja on runsas neljäsosa (äideistä 20 %, isistä 33 %). Minkälaisia syitä nämä, kolmatta lastaan suunnittelevat tai vielä epävarmat pitävät tärkeinä sille, että seuraavan lapsen hankintaa siirretään myöhemmäksi? Seuraavassa tarkastelussa ja kuviossa 23 ei ole mukana niiden näkemyksiä, jotka olivat päättäneet, ettei kolmatta lasta tule (60 % kahden lapsen vanhemmista ei aikonut enää hankkia lisää lapsia).

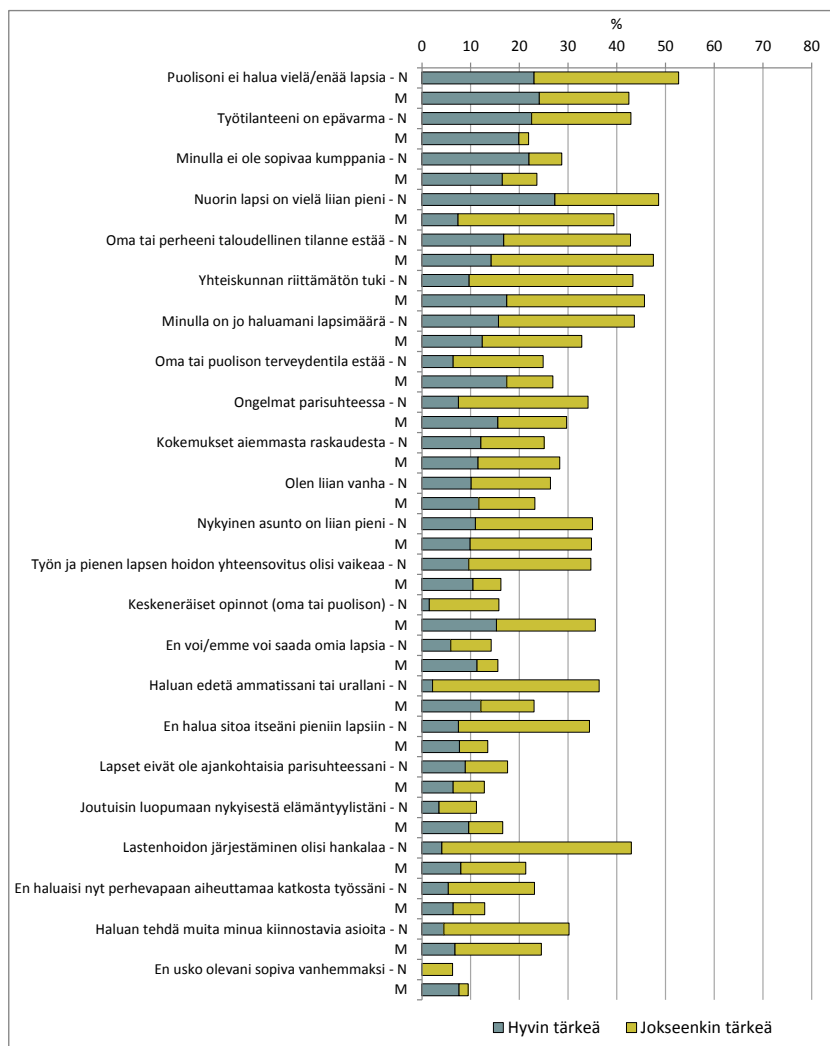
Kumppanin puuttuminen tai puolison kielteinen suhtautuminen kolmannen lapsen hankintaan olivat tärkeitä syitä siirtää seuraavan lapsen hankintaa noin viidesosalle niistä kahden lapsen vanhemmista, jotka vielä suunnittelivat kolmatta lasta tai olivat epävarmoja sen suhteen (Kuvio 23). Lähes yhtä suuri osa piti työtilanteen epävarmuutta tärkeänä syynä, sen sijaan taloudellisen tilanteen epävarmuus oli syy epärointiin vain runsaan 15 prosentin mielestä. Miesten ja naisten näkemykset olivat verraten samansuuntaisia. Kahden lapsen äideistä joka kymmenes ja isistä lähes joka viides piti yhteiskunnan riittämätöntä tukea tärkeänä syynä kolmannen lapsen hankinnan siirtämiseen. Lähes 10 prosenttia perusteli päätöstään nykyisen asunnon pienuudella.

Kahden lapsen vanhemmista 10–15 prosenttia oli myös melko tyytyväisiä nykyiseen lapsilukuunsa, eikä ollut varma siitä, halusiko enää lisää lapsia.

Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat epäilyttivät noin joka kymmenettä isää ja äitiä. Sen sijaan perhevapaan aiheuttamat katkokset tai lasten hoitojärjestelyjen ongelmat eivät juuri nousseet esiin syinä kolmannen lapsen hankinnan lykkäämiselle. Ammatissa tai uralla etenemisen mainitsi lähes 10 prosenttia isistä, mutta vain pari prosenttia äideistä. Halu tehdä muita asioita, vastuun tai lapsen sitovuuden pelko tai nykyisen elämäntyylin menettämisen pelko eivät juuri vaikuttaneet kolmannen lapsen hankinnan siirtämisen taustalla.

Oma tai puolison terveydentila oli tärkeä syy noin 6 prosentille äideistä ja lähes viidesosalle miehistä. Parisuhteen ongelmat olivat tärkeitä noin 7 prosentille äideistä ja runsaalle 15 prosentille isistä. Kuusi prosenttia äideistä ja runsas 10 prosenttia isistä mainitsi vaikeuden tulla raskaaksi syynä sille, että kolmannen lapsen hankinta siirtyi tai sitä epärointiin. Aiemmat raskaus- tai synnytyskokemukset olivat tärkeä syy epärointiin runsaalla 10 prosentilla.

Kuvio 23. Kahden lapsen vanhemmat ja syyt, miksi kolmas lapsi ei tunnu (vielä) ajankohtaiselta tai lapsen hankintaa epäroidään, 2015 (%). 20–45-vuotiaat naiset ja miehet. N=naiset; M=miehet.
Huom! Kuviossa ovat mukana vain ne, jotka joko suunnittelivat kolmannen lapsen hankintaa tai olivat epävarmoja.

Suuri enemmistö kahden lapsen vanhemmista ei suunnittele enää kolmatta lasta (60 %). He nostivat esiin tärkeinä syinä haluttomuuden sitoutua enää pieniin lapsiin (hyvin tärkeä syy 53 %:lle), puolison kielteisen suhtautumisen seuraavan lapsen hankintaan (42 %) tai oman ikänsä (21 %). Suurin osa (85 %) kuitenkin katsoi, että ”minulla on jo haluamani lapsimäärä”.

Vain pari prosenttia niistä, jotka eivät aikoneet hankkia kolmatta lasta, perusteli päätöstään sillä, että yhteiskunta ei tukenut tarpeeksi lapsiperheitä.

Kolme lasta hankkineista miehistä ja naisista enää hyvin harva, vain viisi prosenttia, aikoi hankkia vielä lisää lapsia ja 15 prosenttia oli epävarmoja kannastaan. Ne kolmen lapsen vanhemmat, jotka vielä suunnittelivat lisää lapsia, nimesivät parisuhteeseen (kumppanin puuttuminen, puoliso ei halunnut lisää lapsia) sekä taloudelliseen tilanteeseen tai työhön liittyviä seikkoja (taloudellinen tilanne estää, työtilanne epävarma, yhteiskunnan riittämätön tuki) syyksi sille, että seuraavan lapsen hankintaa siirrettiin tai sitä epäröitiin. Neljännen lapsen hankinnasta luopuneista yli 85 prosenttia oli sitä mieltä, että nykyinen lapsiluku oli riittävä. Yli puolet mainitsi tärkeänä syynä sen, ettei puoliso enää halunnut lisää lapsia. Vain kolme prosenttia piti tärkeänä syynä yhteiskunnan tukien riittämättömyyttä.

4.4 Työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet lastenhankinnan siirtämisen taustalla

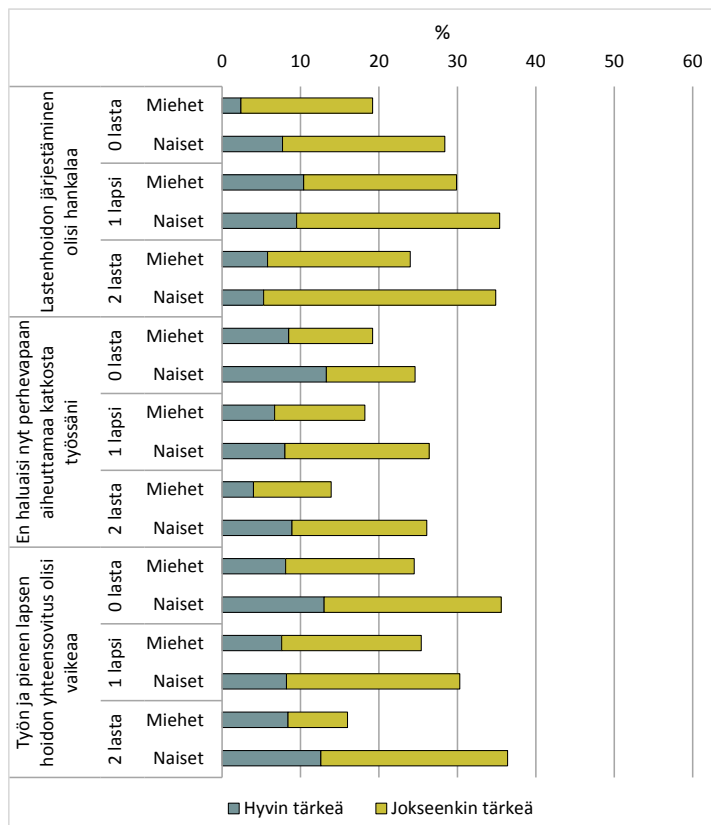
Työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet eivät edellä nousseet kovin tärkeiksi syiksi lastenhankintapäätösten taustalla, kun niitä tarkasteltiin kaikkien muiden syiden rinnalla. Koska nämä ovat kuitenkin sellaisia tekijöitä, joihin sekä perhepolitiikan että työelämää koskevin keinoin voidaan vaikuttaa, nostetaan ne tässä vielä erikseen tarkastelun kohteeksi. Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat ovat myös olleet vahvasti esillä sekä mediassa että arkipuheessa, kun lapsiperheiltä on tiedusteltu arjen haasteista.

Viime vuonna julkaistussa perhebarometrissa Perhepolitiikka kriisin aikana työn ja perheen yhteensovittamisen keinot nousivat esiin yhtenä eniten toivottuna keinona helpottaa lapsiperheiden elämää (Lainiala 2014). Joustava työaika ja osa-aikatyömahdollisuuksien edistäminen olivat eniten kannatusta saaneita keinoja, kun perheiltä tiedusteltiin sitä, missä määrin he kannattivat erilaisia perheiden tukimuotojen kehittämisehdotuksia.

Missä määrin nämä kysymykset heijastuvat myös lastenhankintaa koskevassa päätöksenteossa? On oletettavaa, että lapsettomien kohdalla lapsen tulon vaikutuksia ei vielä osata arvioida, ja siten työn ja perheen yhteensovittaminen ei heidän kohdallaan nouse kovin merkitykselliseksi tekijäksi lastenhankinnan siirtämisen perusteena. Lapsia jo saaneiden vastaajien kohdalla nämä voivat kuitenkin olla jo tärkeämpiä tekijöitä, kun lapsista huolehtimisesta on jo kertynyt kokemusta.

Kuviossa 24 on esitetty niiden vastaajien osuudet, jotka pitivät erilaisia työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyviä seikkoja hyvin tai jokseenkin tärkeinä sille, että epäröivät tai lykkäsivät lapsenhankintaa. Tarkastelu on tässä rajattu 20–40-vuotiaisiin vastaajiin, joilla oli korkeintaan kaksi lasta.

Kuvio 24. Työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet syynä lapsen hankinnan siirtämiselle, 2015 (%). 20–40-vuotiaat miehet ja naiset lapsiluvun mukaan.

Huom. Kuviossa ovat mukana myös ne vastaajat, jotka ilmoittivat, etteivät aikoneet hankkia (lisää) lapsia.

Työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyvät perustelut eivät siis nousseet kovin korkealle silloin, kun tarkasteltiin vastaajien hyvin tärkeinä pitämiä syitä. Ne eivät kuitenkaan ole täysin merkityksettömiä. Naisista lähes 30 prosenttia piti erilaisia työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia vähintään jokseenkin tärkeinä pohtiessaan seuraavan lapsen hankkimista. Lastenhoidon järjestämiseen liittyvät kysymykset huolestuttivat sekä yhden että kahden lapsen äitejä, mutta myös yhden lapsen isiä, joista lähes joka kymmenes perusteli tällä syillä seuraavan lapsen hankinnan siirtämistä. Lastenhoidon järjestämiseen liittyvät ongelmat mainittiin muita useammin sekä vähiten että korkeimmin koulutettujen keskuudessa, ja sekä pääkaupunkiseudulla asuvien että kuntataajamissa tai maaseudulla asuvien keskuudessa. On mahdollista, että osa vastaajista on arvioinut tätä lasten kotihoidon mahdollisuuksien näkö-

kulmasta. Pienten lasten hoito kotona on Suomessa ollut suosittu vaihtoehto, ja osa vanhemmista on ehkä arvioinut lastenhoidon järjestämiseen liittyviä ongelmia juuri mahdollisuutena jäädä kotiin hoitamaan lasta. Tätä ei kuitenkaan pystytty tämän tutkimuksen avulla selvittämään tarkemmin.

Perhevapaan aiheuttama katkos työssä epäilytti lähes 15 prosenttia lapsettomista naisista. Jo lapsia saaneet naiset olivat tästä vähemmän huolestuneita kuin lapsettomat, mutta heidänkin kohdallaan lähes joka neljäs oli katkoksesta vähintään jossain määrin huolestunut. Hieman yllättävää oli se, että lapsettomista miehistäkin osa piti perhevapaasta aiheutuvaa katkosta työssään huolestuttavana. Onko kyse sellaisista miehistä, jotka ovat valmiita pitämään pidempäänkin perhevapaata lapsen syntyessä, vai kokevatko miehet lyhyenkin katkoksen uhkana työssäkäynnilleen? Perhevapaan aiheuttama katkos epäilytti varsinkin korkeasti koulutettuja naisia: lapsettomista korkeasti koulutetuista naisista lähes joka kolmas piti tätä syytä vähintäänkin jokseenkin tärkeänä.

Ylipäätään pienen lapsen hoidon vaatimusten ja työn yhteensovittamisen koki haasteena lähes joka kolmas naisista. Lapsettomista naisista ja kahden lapsen äideistä joka seitsemäs piti tätä hyvin tärkeänä syynä siirtää lapsen hankintaa tai luopua seuraavan lapsen hankinnasta kokonaan. Koska lastenhoitojärjestelyihin liittyvät ongelmat eivät näyttäneet huolestuttavan vastaajia samassa määrin, on mahdollista, että kyse on tässä enemmänkin itse työhön tai työelämään liittyvistä syistä. Työ vie, tai sen uskotaan vievän niin paljon voimavaroja, että tuntuu, ettei pienen lapsen hoitoon enää jää tarvittavaa energiaa. Muita enemmän tällä perustelivat lastenhankinnan siirtämistä korkeasti koulutetut (ennen kaikkea naiset, mutta myös miehet), johtavassa asemassa toimivat sekä yrittäjät.

4.5 Syitä lastenhankinnan siirtämiselle vuonna 2008 ja 2015

Tähän tutkimukseen vastanneista nuorista aikuisista moni näytti olevan valmis siirtämään lapsen hankintaa pitkälle tulevaisuuteen tai oli valmis luopumaan lastenhankinnasta kokonaan. Myös yhden lapsen vanhemmista varsinkin isät suhtautuivat epäröiden toisen lapsen hankintaan. Monet perustelivat päätöstään joko elämäntyyliin, kumppanin puuttumiseen tai työhön liittyvillä syillä. Vuonna 2008 perhebarometrissa tarkasteltiin nuorten 0- tai 1-lapsisten 25–44-vuotiaiden aikuisten näkemyksiä lastenhankinnan siirtämisen syistä ja vastaajia pyydettiin arvioimaan eri syiden merkitystä omalla kohdallaan. Missä määrin samankaltaiset tekijät tulevat nyt esiin vastaajien näkemyksissä? Nousevatko taloudelliset tai työhön liittyvät perustelut enemmän esiin nuorten aikuisten näkemyksissä nyt, vuonna 2015, kuin vuonna 2008, jolloin taloudellinen taantuma oli vasta tulollaan? Vai painottuvatko nyt erilaiset syyt päätöksen taustalla kuin seitsemän vuotta sitten? Lastenhankintapäätösten perustelujen vertailu kohdistetaan tässä 25–34-vuotiaisiin lapsettomiin nuoriin aikuisiin sekä yhden lapsen vanhempiin.

4.5.1 Lapsettomat nuoret aikuiset – muut kiinnostuksen kohteet nousseet etusijalle

Vuonna 2008 lapsettomien vastaajien omasta mielestään tärkeimmät syyt siirtää lastenhankintaa tai epäröidä sitä koskivat sopivan kumppanin puuttumista, halua edetä ammatissa tai uralla, muita mielenkiinnon kohteita tai nykyisestä elämäntyylistä luopumisen pelkoa (Mietinen & Rotkirch 2008). Myös työhön tai taloudellisen tilanteen epävarmuuteen liittyviä syitä pidettiin tärkeinä. Edellä luvussa 4.3.1. havaittiin, kuinka nämä syyt ovat edelleen tärkeitä nuorilla aikuisilla, vaikkakin niiden järjestys on saattanut hieman muuttua. Kuviossa 25 on esitetty näitä tekijöitä hyvin tärkeinä tai jokseenkin tärkeinä pitäneiden osuudet vuonna 2008 ja vuonna 2015 25–34-vuotiailla lapsettomilla nuorilla aikuisilla.

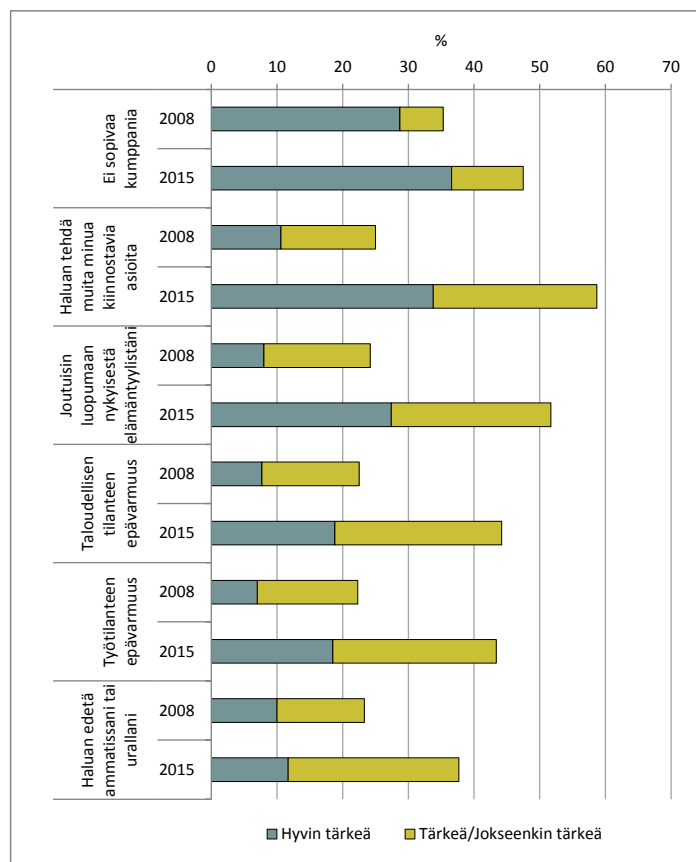
Kun sopivan kumppanin puute nousi vastaajien itsensä esittämistä yksittäisistä syistä eniten esiin vuonna 2008, vuonna 2015 se on edelleen monelle tärkeä syy, mutta nyt elämäntyyliin ja muihin kiinnostuksen kohteisiin liittyvät syyt ovat nousseet nuorilla aikuisilla sen rinnalle lastenhankinnan lykkäämisen synä (Kuvio 25). Kumppanin puuttuminen on silti tärkeä syy varsinkin miehille, tuoreen vuoden 2015 kyselyn mukaan lähes 40 % miehistä nimesi tämän hyvin tärkeäksi syyksi siirtää lastenhankintaa. Naisista runsas kolmasosa nosti sopivan kumppanin puuttumisen hyvin tärkeäksi syyksi. Kiinnostavaa oli se, että nyt sopivan kumppanin puutteen nimesi syyksi myös joukko sellaisia nuoria aikuisia, jotka elivät avio- tai avoliitossa, kun vuonna 2008 lähes kukaan tätä syytä tärkeänä pitäneistä ei elänyt parisuhteessa.

Nuorille naisille muut kiinnostuksen kohteet (hyvin tärkeä syy 42 %:lle naisista) tai elämäntyylistä luopuminen (32 %:lle naisista) ovat vuonna 2015 vähintään yhtä tärkeitä tai jopa tärkeämpiä syitä kuin sopivan kumppanin puuttuminen. Muutos on merkittävä: vuonna 2008 vain joka kymmenes nuori vastaaja piti näitä syitä hyvin tärkeinä lastenhankintaa koskevan lykkäämispäätöksen taustalla. Vaikka elämäntyylistä luopumisen tai muiden mielenkiinnon kohteiden merkitys on korostunut myös nuorilla miehillä vuonna 2015 vuoteen 2008 verrattuna, heistä nuoriin naisiin verrattuna selvästi pienempi osa – noin joka viides – piti näitä syitä hyvin tärkeinä.

Myös työtilanteen tai toimeentulon epävarmuus on merkittävämpi tekijä nuorten päätösten taustalla nyt kuin vuonna 2008, mutta nämä syyt eivät painottuneet yhtä voimakkaana kuin kumppaniin tai muihin mielenkiinnon kohteisiin liittyvät syyt. Sukupuolten välillä ei juuri ollut eroa siinä, missä määrin työhön tai toimeentuloon liittyvillä tekijöillä perusteltiin vanhemmaksitulon siirtämistä.

Halu edetä ammatissa tai uralla on hyvin tärkeä syy joka kymmenennelle vastaajalle, ja se on edelleen merkittävämpi syy naisille kuin miehille. Tätä syytä hyvin tärkeänä pitävien osuus oli kuitenkin vuonna 2015 lähes yhtä suuri kuin vuonna 2008.

Kuvio 25. Lastenhankinnan siirtämisen tai epäroinnin taustalla vaikuttavat syyt vuosina 2008 ja 2015 (%). 25–34-vuotiaat lapsettomat vastaajat.

Näiden useimmin esitettyjen syiden lisäksi myös monet muut syyt koettiin tärkeämmiksi vuonna 2015 vuoteen 2008 verrattuna. On mahdollista, että tämä heijastaa ylipäänsä epävarmuuden kasvua lastensaannin suhteen. Paitsi niiden osuus, jotka eivät aikoneet hankkia lapsia, myös niiden osuus, jotka olivat epävarmoja, oli kasvanut vuodesta 2008 vuoteen 2015.

On vaikeaa arvioida, mistä muutos nykyisen elämäntyylin säilyttämisen tarpeen tai muiden mielenkiinnon kohteiden merkittävytydessä lastenhankinnan siirtämisen taustalla johtuu. Muutos ei koskenut vain pääkaupunkiseudulla asuvia nuoria aikuisia vaan myös muissa kaupungeissa tai maaseudulla asuvat perustelivat päätöstään näillä syillä lähes yhtä usein kuin pääkaupunkiseudun nuoret. Heidän kohdallaan muutos vuodesta 2008 oli jopa suurempi kuin pääkaupunkiseudulla asuvien kohdalla. Myöskään vastaajan koulutustausta ei vaikuttanut siihen, kuinka tärkeänä näitä syitä pidettiin.

Samankaltaisia havaintoja nuorten aikuisten arvomaailmassa tapahtuneista muutoksista on tehty myös muissa tutkimuksissa. Nuorisobarometri vuodelta 2013 vertasi nuorten tärkeinä pitämiä asioita vuonna 2013 ja 2005 (Myllyniemi 2014). Vaikka tärkeinä pidettyjen asioiden järjestys ei ollut muuttunut, Myllyniemen mukaan merkittävää oli se, että kaikki kyselyssä luetellut asiat (mm. terveys, ihmissuhteet, tasa-arvo, turvallisuus, työ) olivat menettäneet tärkeyttään kahdeksassa vuodessa. Esimerkiksi rakkautta ja ihmissuhteita piti vuonna 2013 hyvin tärkeinä enää runsas 60 prosenttia nuorista kun vuonna 2005 osuus oli 80 prosenttia. Työtä tärkeinä pitävien osuus oli laskenut hieman yli 40 prosentista runsaaseen 20 prosenttiin. Nuorisobarometrissa ei tiedusteltu erikseen vapaa-ajan tärkeäksi kokemista eikä muita mahdollisia nuorten tärkeänä pitämiä asioita. Siten sen perusteella ei voitu arvioida sitä, onko nuorten elämässä noussut esiin muita tärkeitä asioita ihmissuhteiden, terveyden tai työn rinnalle viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana.

4.5.2 Yhden lapsen vanhemmat – yhä useammat tyytyvät yhteen lapseen

Yhden lapsen vanhempien kohdalla ei vuonna 2008 noussut esiin yhtä tai muutamaa tärkeintä syytä siirtää tai luopua seuraavan lapsen hankinnasta. Toisin kuin lapsettomilla aikuisilla, yhden lapsen vanhempien vastaukset hajaantuivat useiden eri syiden kesken. Jonkin verran muita syitä useammin lastenhankinnan siirtämistä perusteltiin tuolloin kuitenkin taloudellisen tilanteen epävarmuudella, yhteiskunnan tuen riittämättömyydellä ja halulla edetä ensin ammatissa. Osa vastaajista oli tyytyväinen yhteen lapseen ja epäröi tästä syystä toisen lapsen hankintaa. Kuviossa 26 tarkastellaan, onko näiden syiden sekä sopivan kumppanin puuttumisen, työtilanteen epävarmuuden tai asumisolosuhteiden tärkeäksi kokemisessa tapahtunut muutoksia vuosien 2008 ja 2015 välillä.

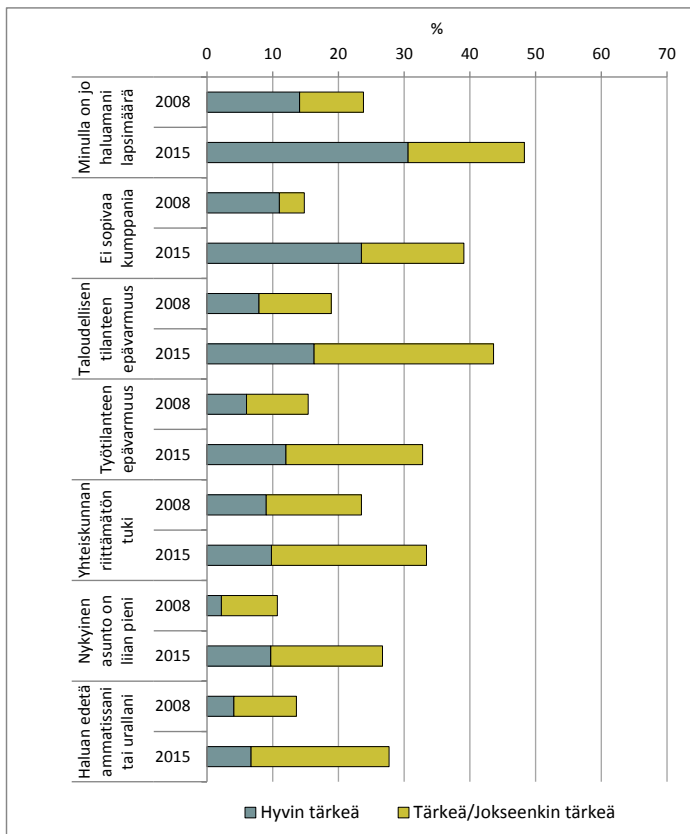
Ajallinen muutos perustelujen suhteen ei yhden lapsen vanhempien kohdalla ole aivan yhtä suuri kuin lapsettomien vastaajien kohdalla. Sopivan kumppanin puuttuminen sekä tyytyväisyys yhteen lapseen ovat kuitenkin nousseet selvästi tärkeämmiksi syiksi siirtää tai epäröidä toisen lapsen hankintaa vuonna 2015 kuin vuonna 2008 (Kuvio 26). Vuonna 2008 joka kymmenes vastaaja nimesi kumppanin puutteen hyvin tärkeäksi syyksi sille, ettei seuraavan lapsen hankkiminen tuntunut ajankohtaiselta. Nyt, vuonna 2015, lähes joka neljäs vastaaja piti tätä syytä hyvin tärkeänä. Sekä äidit että isät nimesivät kumppanin puutteen hyvin tärkeäksi syyksi lähes yhtä usein. Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollisuutta selvittää sitä, johtuuko tämä esimerkiksi avio- tai avoerojen yleistymisestä pienten lasten perheissä. Kuten lapsettomien nuorten kohdalla, osa vastaajista perusteli lapsen hankinnan siirtämistä sopivan kumppanin puutteella vaikka eli parhaillaan avo- tai avioliitossa. Heitä oli kuitenkin myös vuonna 2008 mutta osuus oli kasvanut vuoteen 2015.

Toisen lapsen hankinnan epäröinti sen vuoksi, että yksi lapsi tuntuu riittävältä, on kiinnostava syytekijä, koska aiemmin valtaosa yhden lapsen vanhemmista on halunnut esikoi-

selleen sisaruksen. Vuonna 2008 noin 15 prosenttia yhden lapsen vanhemmista perusteli seuraavan lapsen hankinnan epäröintiä sillä, että oli tyytyväinen nykyiseen lapsilukuunsa. Vuonna 2015 osuus oli kaksinkertaistunut, ja hieman yli 30 prosenttia piti tätä hyvin tärkeänä syynä. Äidit olivat hieman isiä useammin tätä mieltä. Tyytyminen yhteen lapseen oli lähes yhtä yleistä kaikissa koulutusryhmissä, mutta yleisempää pääkaupunkiseudulla asuvien keskuudessa muualla asuviin verrattuna.

Myös toimeentulon tai työtilanteen epävarmuus mainittiin syyksi useammin vuonna 2015 kuin vuonna 2008, mutta ajallinen muutos tässä ei ole yhtä iso kuin kumppanin puuttumisen tai yhteen lapseen tyytymisen kohdalla. Talouteen tai työhön liittyvä epävarmuus oli tuoreen kyselyn mukaan isien kohdalla tärkeämpi tekijä kuin äitien, kun vuonna 2008 äidit olivat tätä mieltä hieman useammin kuin isät. Vuonna 2015 lähes viidesosa isistä piti näihin liittyvää epävarmuutta hyvin tärkeänä syynä siirtää tai epäröidä toisen lapsen hankintaa, äideistä tätä mieltä oli joka kymmenes.

Kuvio 26. Lastenhankinnan siirtämisen tai epäröinnin taustalla vaikuttavat syyt vuosina 2008 ja 2015 (%). 25–40-vuotiaat yhden lapsen vanhemmat.

Yhteiskunnan tuen riittämättömyyttä piti vuonna 2008 lähes joka viides yhden lapsen vanhempi vähintään jokseenkin tärkeänä syynä lykätä seuraavan lapsen hankintaa. Vuonna 2015 tätä mieltä oli lähes 35 prosenttia yhden lapsen vanhemmista. Hyvin tärkeänä syynä lapsiperheiden tukien riittämättömyyttä piti joka kymmenes vastaajista sekä vuonna 2008 että vuonna 2015. Asumisen merkitys näyttää sen sijaan korostuneen vuoteen 2008 verrattuna: tuolloin vain pari prosenttia vanhemmista perusteli toisen lapsen lykkäämistä asunotilanteellaan (”nykyinen asunto on liian pieni”), vuonna 2015 tätä syytä hyvin tärkeänä pitävien osuus oli noussut 10 prosenttiin. Vähintään jokseenkin tärkeänä tätä syytä piti useampi kuin joka neljäs yhden lapsen vanhemmista. Asuinpaikka ei kuitenkaan vaikuttanut tähän, perustelu oli lähes yhtä yleinen niin pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa asuvien keskuudessa.

Ammatissa tai uralla etenemisen merkitys näyttää myös korostuneen vanhempien vastauksissa vuonna 2015 vuoteen 2008 verrattuna, vaikkakin melko harva pitää sitä hyvin tärkeänä syynä. Äidit perustelivat toisen lapsen hankinnan siirtämistä ammattiin tai uraan liittyvillä syillä useammin kuin isät: Vuonna 2015 hieman useampi kuin joka kymmenes äiti piti ammatissa tai uralla etenemistä hyvin tärkeänä syynä siirtää toisen lapsen hankintaa.

5 Talouskehitys, taantuma ja lastenhankinta – miksi lastenhankinta siirtyy

5.1 Työ, toimeentulo ja lastenhankinta-aiheet vuonna 2015

Millä tavoin toimeentulo tai työtilanne heijastuu suomalaisten lastenhankinta-aikeisiin? Vähentääkö työttömyys tai sen uhka myös lastenhankintasuunnitelmia? Entä näkyykö työtilanteen epävarmuus samalla tavoin miesten ja naisten tai vähän tai korkeasti koulutettujen perheellistymistä koskevissa suunnitelmissa?

Vaikka väestötasolla epävarma taloustilanne ja työttömyys liittyvät usein syntyvyyden alenemiseen, tutkimustulokset työttömyyden tai taloudellisesti epävarman elämäntilanteen yhteydestä lastenhankintaan yksilötasolla eivät aina ole olleet yksiselitteisiä. Vaikka miesten lastenhankintaa on tutkittu selvästi vähemmän kuin naisten, alentaa epävarma työ- tai taloustilanne lastenhankintaa miesten kohdalla johdonmukaisemmin kuin naisten kohdalla. Naisten kohdalla esimerkiksi työttömyyden tai epävarman työmarkkina-aseman on joissakin tutkimuksissa havaittu lisäävän tai nopeuttavan lastenhankintaa (Schmitt 2012; Kreyenfeld 2010; Özcan 2010), ja toisissa taas siirtävän tai vähentävän sitä (Adsera 2011; Mills & Blossfeld 2005). Tulokset ovat vaihdelleet lapsiluvun, ikäryhmän tai koulutuksen mukaan – sekä sen mukaan, mitä maata tarkastelut ovat koskeneet (Matysiak & Vignoli 2008).

Viimeaikaiset tutkimukset Pohjoismaista näyttävät osoittavan, että naisten (vakaa) työssäkäynti on yhteydessä suurempaan todennäköisyyteen saada lapsia (Vikat 2004; Santow & Bracher 2001; Andersson 2000). Myös Suomessa parien lastenhankintaa koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että tulotason kohoaminen ja sekä naisen että miehen työssäkäynti jouduttivat ensimmäisen lapsen hankintaa (Jalovaara & Miettinen 2013). Työttömyydellä oli kielteinen vaikutus lastenhankintaan varsinkin 30 vuotta täyttäneiden kohdalla. Työttömyyden pitkäkestoisempia vaikutuksia tarkastelleessa tutkimuksessaan Kristiina Huttunen ja Jenni Kellokumpu (2012) puolestaan havaitsivat, että työttömiksi jääneet olivat saaneet hie-
man vähemmän lapsia 10 seurantavuoden aikana kuin ne, jotka olivat säilyttäneet työpaik-
kansa.

Hanna Sutela (2013) puolestaan havaitsi, että määräaikaisissa työsuhteissa julkisella sektorilla työskennelleet naiset ja miehet olivat muita useammin lapsettomia 40-vuotiaana. Määräaikaiset työntekijät lykkäsivät ensimmäisen lapsen hankintaa erityisesti julkisen sektorin töissä, mutta työmarkkina-asema ei enää samassa määrin vaikuttanut seuraavien lasten hankintaan. Sutelan mukaan määräaikaisuus yksistään ei kuitenkaan selittänyt lastenhankinnan

siirtymistä, vaan se oli usein kytköksissä epävakampaan työmarkkina-asemaan, työttömyysjaksojen toistumiseen ym., jotka yhdessä vaikuttivat siihen, että lapsenhankintaa siirrettiin.

Tässä luvussa tarkastellaan työhön ja toimeentuloon liittyviä epävarmuustekijöitä ja niiden yhteyttä naisten ja miesten lastenhankinta-aikeisiin Perhebarometri 2015 -aineiston valossa. Lastenhankinta-aikeita tarkastellaan erikseen lapsettomilla aikuisilla ja yhden tai kahden lapsen perheissä. Yleisen aikeen sijasta huomio kiinnitetään tässä lastenhankinnan ajoittamista koskeviin aikeisiin, joita tiedusteltiin kysymyksellä ”Milloin oletat tai toivot, että (seuraava) lapsesi syntyisi?”. Vastausvaihtoehdot olivat: seuraavien kahden vuoden kuluessa; seuraavien 2–5 vuoden kuluessa; aikaisintaan viiden vuoden päästä; tai en osannut sanoa. Tähän yhdistettiin tieto niistä, jotka eivät enää aikoneet hankkia lapsia. Aikaisemmissa tutkimuksissa tämänkaltaisen kysymyksen on arvioitu mittaavan luotettavammin lastenhankinta-aikeiden varmuutta yleisen aikomusta tiedustelethan kysymyksen sijaan. Vuonna 2008 kerätyn perhebarometrikyselyn seuranta tutkimuksessa tuli esiin, että ne, jotka suunnittelivat lapsen hankintaa seuraavien kahden vuoden sisällä, myös toteuttivat muita useammin suunnitelmansa, vaikka heistäkin vain noin puolet oli saanut aikomansa lapsen kolmen seuranta-vuoden aikana (Lainiala 2012).

Työhön ja toimeentuloon liittyvinä epävarmuustekijöinä tarkastellaan tässä työttömyyttä tai ei-työssäkäyntiä, työsuhteen laatua (määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva), pienituloisuutta sekä vastaajan kokemaa työttömyysuhkaa (kuinka todennäköisenä piti työttömäksi jäämistä seuraavien kahden vuoden aikana).

5.1.1 Lapsettomat aikuiset

Lapsettomista korkeintaan 40-vuotiaista naisista hieman yli 40 prosenttia ja miehistä 30 prosenttia suunnitteli lapsen hankintaa, ja lähes kolmasosa sekä naisista että miehistä oli epävarma aikeestaan. Pienituloiset, ei-työssäkäyvät tai työttömät tai työttömäksi jäämistä seuraavien kahden vuoden aikana todennäköisenä pitävät lapsettomat aikuisikäiset naiset ja miehet olivat kuitenkin muita valmiimpia siirtämään lastenhankintaa myöhemmäksi (Kuvio 27). Myös puolison työttömyys vähensi lastenhankinta-aikeita naisilla (tietoja ei kuviossa). Miesten kohdalla puolison työttömyyden vaikutusta ei voitu arvioida, koska sellaisia miesvastaajia, joiden puoliso oli työtön, oli aineistossa hyvin vähän.

Taloudellisen tai työhön liittyvän epävarmuuden kasvu oli siten tämän mukaan yhteydessä siihen, ettei lastenhankinta aivan lähitulevaisuudessa juuri houkutellut lapsettomia vastaajia. Naisvastaajat eivät tosin pitäneet työttömyyden uhkaa yhtä huolestuttavana kuin miehet. Joka kymmenes työttömäksi jäämistä todennäköisenä pitävä nainen suunnitteli lapsenhankintaa seuraavien kahden vuoden aikana. Osuus oli lähes sama kuin niillä naisilla, jotka eivät pitäneet työttömyyttä todennäköisenä. Työttömäksi jäämisen uhka sen sijaan esti miesten lastenhankinta-aikeita: työttömäksi jäämistä todennäköisenä pitävät miehet siirsivät

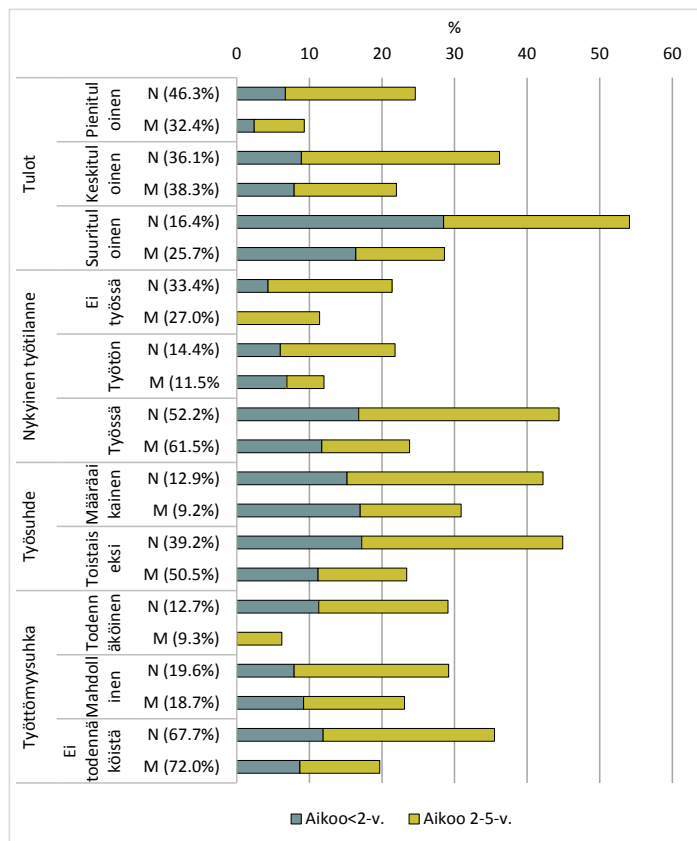
mieluummin lastenhankintaa useammalla vuodella. Lapsettomista vastaajista lähes joka kymmenes mies tai nainen piti työttömäksi jäämistä (tai työttömyyden jatkumista) seuraavien kahden vuoden aikana todennäköisenä ja lähes joka viides mahdollisena.

Ei-työssäkäyvistä sekä pienituloisista suuri osa on opiskelijoita. Pienituloisuuden ja ei-työssäkäynnin kielteinen vaikutus lastenhankinta-aikeisiin pysyi kuitenkin samankaltaisena, vaikka opiskelemissa olevat jätettiin tarkasteluista pois.

Työsuhteen määräaikaisuus ei tämän tutkimuksen perusteella selvästi vaikuttanut lastenhankinnan ajoittamistoiveisiin lapsettomilla aikuisilla. Määräaikaisessa työsuhteessa olevat naiset suunnittelivat lapsenhankintaa seuraavien kahden vuoden sisällä hieman harvemmin (15 %) kuin toistaiseksi voimassa olevassa työsuhteessa olevat naiset (17 %). Määräaikaisen työsuhteen vaikutus riippui kuitenkin siitä, oliko vastaaja työssä julkisella vai yksityisellä sektorilla. Julkisella sektorilla määräaikaisessa työssä olevat naiset suunnittelivat lapsen hankintaa seuraavien kahden vuoden kuluessa selvästi harvemmin (6,9 % aikoi hankkia lapsen seuraavien kahden vuoden aikana) kuin yksityisellä sektorilla olevat määräaikaiset (24 %) (lukuja ei näytetä kuviossa). Tulos on samansuuntainen kuin Hanna Sutelan tutkimuksessa (2013). Miesten kohdalla määräaikaisuudella oli jopa lastenhankintaa nopeuttava vaikutus. Määräaikaisessa työsuhteessa olevista miehistä suurempi osa suunnitteli lapsen hankintaa seuraavien kahden vuoden kuluessa toistaiseksi voimassa olevissa työsuhteissa toimiviin miehiin verrattuna.

Pienituloisuus tai vastaajan nykyinen työttömyys näyttää lisäävän ylipäättään epävarmuutta lastenhankintaa kohtaan ja valmiutta siirtää lapsenhankintaa jopa useamman vuoden päähän. Niiden lapsettomien naisten osuus, jotka suunnittelivat lapsenhankintaa seuraavien viiden vuoden aikana (joko seuraavien 2 vuoden aikana tai 2–5 vuoden kuluessa suunnittelevat) oli selvästi pienempi pienituloisilla (runsas 25 % aikoi hankkia lapsen seuraavien viiden vuoden aikana) kuin suurituloisilla (55 %). Vastaushetkellä työttöminä olevista lapsettomista naisista alle 20 prosenttia suunnitteli lapsenhankintaa seuraavien viiden vuoden kuluessa, työssäkäyvistä lähes 45 prosenttia. Työttömyyden ja pienituloisuuden vaikutus oli samanlainen lapsettomilla miehillä ja naisilla, joskin tulojen ja työssäkäynnin vaikutus oli naisilla jopa jyrkempi kuin miehillä.

Kuvio 27. Lastenhankinta-aiheet ja työhön tai tuloihin liittyvä epävarmuus, 2015 (%). Lapsettomat 20–40-v. naiset ja miehet.

Pylvään yhteenlaskettu pituus (aikoo <2-v. ja aikoo 2–5-v.) kertoo niiden osuuden, jotka suunnittelivat lapsen hankintaa seuraavien viiden vuoden sisällä. Esimerkiksi pienituloista naisista runsaat 25 % suunnitteli hankkivansa lapsen seuraavien viiden vuoden aikana, ja 75 % oli joko epävarma aikeestaan tai ei aikunut hankkia lasta.

Suluissa oleva prosentiosuus kertoo kyseisen ryhmän osuuden nais/miesvastaajien joukossa.

5.1.2 Yhden lapsen vanhemmat

Yhden lapsen vanhemmista suuri osa – naisista lähes 60 prosenttia ja miehistä hieman yli 25 prosenttia – suunnitteli toisen lapsen hankintaa. Äideistä lähes joka viides ja isistä lähes 40 prosenttia oli epävarma. Työhön tai perheen taloudelliseen tilanteeseen liittyvä epävarmuus ei samassa määrin näyttänyt vaikuttavan lastenhankinta-aikeisiin silloin, kun suunnitellaan toista lasta ensimmäistä lastaan suunnittelevien aikeisiin verrattuna (Kuvio 28). Myöskään

puolison työttömyys ei vaikuttanut toisen lapsen ajoitusta koskeviin suunnitelmiin (tietoja ei kuviossa).

Tulotasolla ei ollut juuri vaikutusta toisen lapsen ajoittamista koskeviin suunnitelmiin naisilla, pienituloisissa talouksissa elävät äidit olivat jopa hieman muita valmiimpia hankkimaan seuraavan lapsen kahden vuoden sisällä. Miesten kohdalla tulotason kohoamisella oli yllättäen negatiivinen vaikutus. Runsaat 15 prosenttia suurituloisista isistä suunnitteli toisen lapsen hankintaa kahden vuoden sisällä, pieni- ja keskituloisista isistä sen sijaan lähes 25 prosenttia oli valmis hankkimaan lapsen kahden vuoden sisällä.

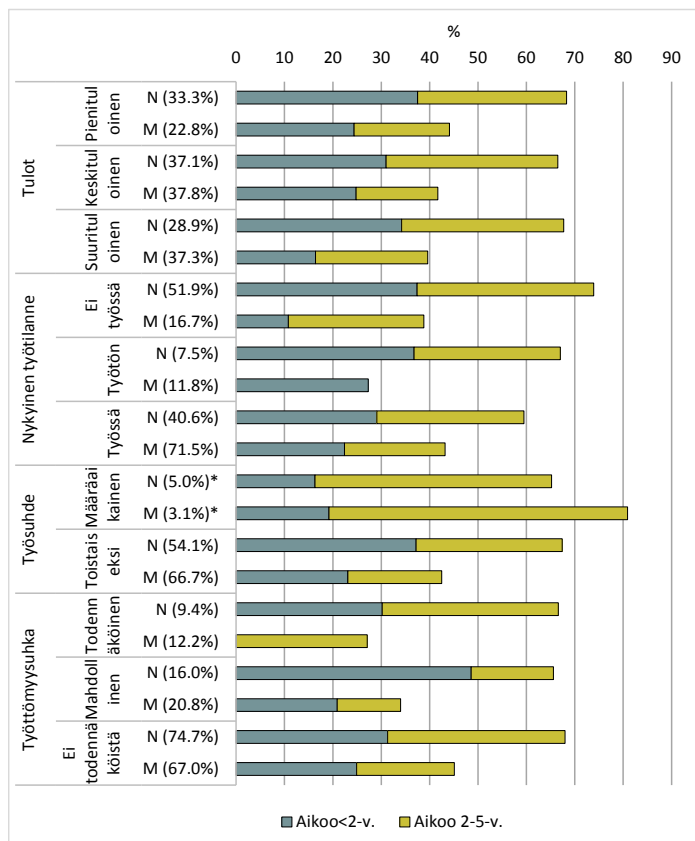
Työttömät äidit suunnittelivat toisen lapsen hankintaa hieman nopeammassa tahdissa kuin työssäkäyvät äidit. Myös ne äidit, jotka eivät käyneet töissä, olivat työssäkäyviin verrattuna valmiimpia hankkimaan lapsen nopeammin. Ei-työssäkäyvistä äideistä lähes 70 prosenttia oli perhevapaalla tai kotona hoitamassa pientä lasta ja noin viidesosa oli opiskelijoita. Isien kohdalla työttömyydellä ei ollut vaikutusta siihen, kuinka moni suunnitteli toisen lapsen hankkimista seuraavien kahden vuoden aikana. Ne isät, jotka eivät käyneet töissä, olivat muita isiä valmiimpia siirtämään lapsen hankintaa myöhemmäksi. Heistä lähes puolet oli opiskelemassa, ja loput olivat kotona muusta syystä. Työttömiä tai ei-työssäkäyviä yhden lapsen isiä oli kuitenkin aineistossa verraten vähän, joten heidän tulostaan voi pitää vain suuntaa-antavana.

Pieni- ja keskituloisissa talouksissa elävistä naisista suurempi osa oli kotona perhevapaalla olevia äitejä. Pienituloiset äidit olivat kuitenkin muita äitejä valmiimpia hankkimaan toisen lapsen nopeammassa tahdissa, vaikka perhevapaalla olevat äidit erotettiin tuloryhmiä koskevasta tarkastelusta.

Työsuhteen määräaikaisuus näytti toisen lapsen kohdalla hidastavan lapsen hankintaa ensimmäiseen lapseen verrattuna. Tuloksiin on suhtauduttava kuitenkin varauksella, sillä barometriaineistossa oli määräaikaisissa työsuhteissa olevia vastaajia vanhempien joukossa hyvin vähän.

Työttömyyden uhka vaikutti eri suuntaan äideillä ja isillä. Ne äidit, jotka pitivät työttömäksi jäämistä mahdollisena lähitulevaisuudessa (noin 16 % yhden lapsen äideistä), olivat muita äitejä valmiimpia hankkimaan toisen lapsen nopeammassa tahdissa. Työttömyyttä todennäköisenä pitävät äidit (10 % yhden lapsen äideistä) suunnittelivat toista lasta lähes samalla aikataululla kuin ne, jotka eivät pitäneet työttömäksi jäämistä todennäköisenä. Isien kohdalla työttömyysuhka vähensi johdonmukaisesti lähitulevaisuuden lastenhankinta-aikeita. Isistä joka kymmenes piti työttömyyttä todennäköisenä ja 20 prosenttia mahdollisena.

Kuvio 28. Lastenhankinta-aikeet ja työhön tai tuloihin liittyvä epävarmuus, 2015 (%).
Yhden lapsen 20–40-v. vanhemmat.

Pylvään yhteenlaskettu pituus (aikoo <2-v. ja aikoo 2–5-v.) kertoo niiden osuuden, jotka suunnittelivat hankkivansa seuraavan lapsen lähimmän viiden vuoden sisällä. Suluissa oleva prosenttiosuus kertoo kyseisen ryhmän osuuden nais/miesvastaajien joukossa.

* = vastaajia vähän tässä ryhmässä

5.1.3 Kahden lapsen vanhemmat

Kahden lapsen vanhemmista enää pieni osa suunnittelee seuraavan lapsen hankintaa. Viidesosa kahden lapsen äideistä aikoi hankkia kolmannen lapsen ja joka neljäs oli epävarma. Isistä enää 8 prosenttia suunnitteli kolmatta lasta ja 40 prosenttia oli epävarmoja.

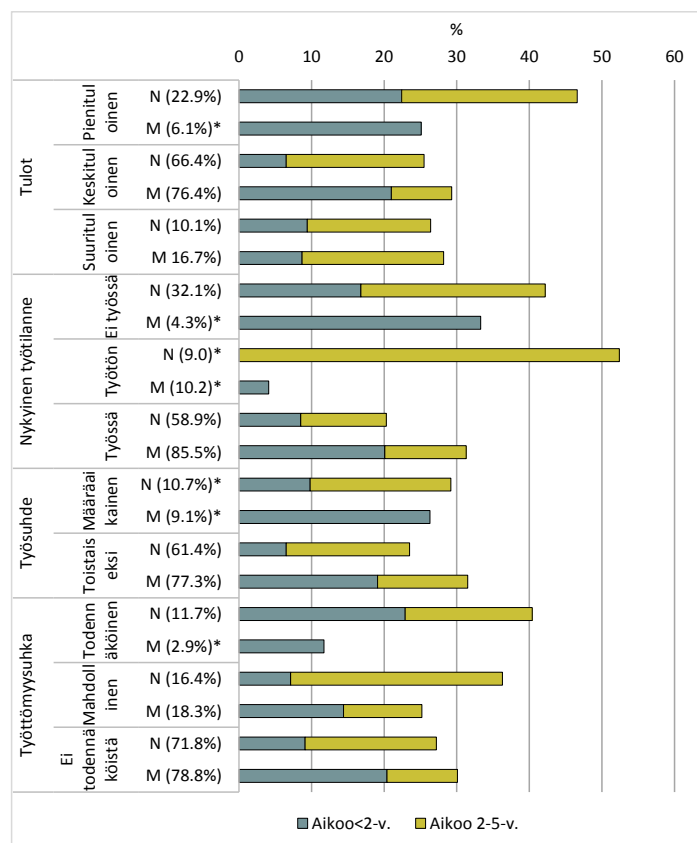
Heikko taloudellinen tilanne tai epävarma työllisyys ei juuri näyttänyt vaikuttavan kolmannen lapsen hankinnan ajoittamista koskeviin suunnitelmiin (Kuvio 29). Tulotason vaikutus kolmannen lapsen ajoittamista koskeviin aikeisiin oli sekä naisilla että miehillä negatiivinen siten, että pienituloiset naiset ja pieni- ja keskituloiset miehet olivat muita valmiimpia hankkimaan kolmannen lapsen nopeammassa tahdissa. Työttömiä tai sellaisia vastaajia, joiden puoliso oli työtön, oli verraten vähän kahden lapsen vanhemmissa tässä aineistossa, joten tulokset ovat heidän osaltaan vain suuntaa-antavia. Työssä käyviin verrattuna työttömät siirsivät kuitenkin mieluummin kolmannen lapsen hankintaa ja naiset myös silloin, mikäli puoliso oli työtön. Niistä äideistä, jotka eivät käyneet töissä, huomattavasti suurempi osa kuin työssäkäyvistä tai työttömistä äideistä aikoi hankkia seuraavan lapsen kahden vuoden

kuluessa. Myös ne isät, jotka eivät käyneet töissä, näyttivät myös olevan muita valmiimpia hankkimaan kolmannen lapsen nopeammassa tahdissa. Ei-työssäkäyvät äidit olivat valtaosaltaan perhevapaalla tai kotona hoitamassa pientä lasta, ei-työssäkäyvistä kahden lapsen isistä lähes puolet oli opiskelemassa ja puolet oli kotona muusta syystä.

Työsuhteen määräaikaisuus näytti pikemminkin lisäävän sekä äitien että isien halua aikaistaa seuraavan lapsen hankintaa kuin vähentävän sitä. Määräaikaisessa työsuhteessa olevien isien ja äitien määrä oli kuitenkin aineistossa pieni.

Ainoastaan työttömyyden uhka vaikutti kielteisesti kolmannen lapsen ajoittamista koskeviin suunnitelmiin ja sekin selvästi vain isillä. Työttömäksi jäämistä mahdollisena pitävät äidit ja isät sekä olivat valmiimpia siirtämään kolmannen lapsen hankintaa pidemmälle kuin ne, jotka eivät pitäneet työttömäksi jäämistä todennäköisenä. Toisaalta ne kahden lapsen äidit, jotka uskoivat jäävänsä työttömiksi, olivat muita valmiimpia hankkimaan kolmannen lapsen kahden vuoden sisällä. Äideistä joka kymmenes piti työttömäksi jäämistä todennäköisenä, isistä vain pari prosenttia. Mahdollisena sitä piti lähes joka seitsemäs kahden lapsen vanhemmista.

Kuvio 29. Lastenhankinta-aiheet ja työhön tai tuloihin liittyvä epävarmuus, 2015 (%). Kahden lapsen 20–40-v. vanhemmat.

Pylvään yhteenlaskettu pituus (aikoo <2-v. ja aikoo 2–5-v.) kertoo niiden osuuden, jotka suunnittelivat hankkivansa seuraavan lapsen lähimmän viiden vuoden sisällä. Suluissa oleva prosenttiosuus kertoo kyseisen ryhmän osuuden nais/miesvastaajien joukossa.

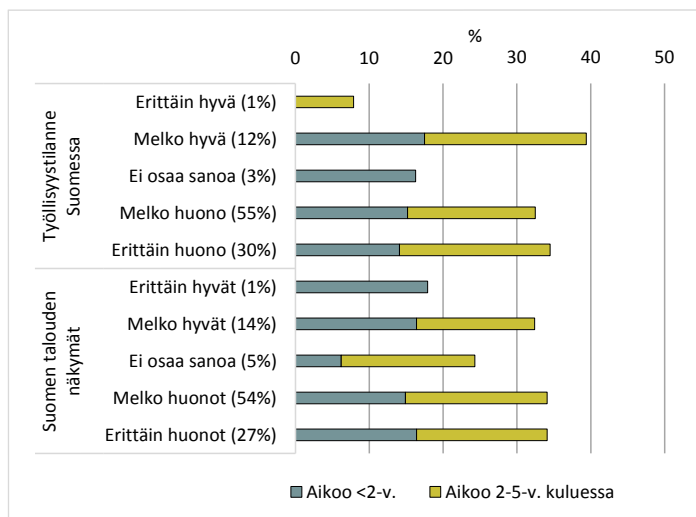
* = vastaajia vähän tässä ryhmässä

5.2 Lastenhankinta-aiheet ja näkemykset Suomen taloudellisesta tilanteesta

Edellä luvussa 3.3 havaittiin, että huonot talous- tai työllisyysnäkömät eivät juuri vaikuttaneet lastenhankintaa koskeviin ihanteisiin silloin, kun kyse ei ollut vastaajan omista työllisyysnäkömistä. On mahdollista, että heikot talousnäkömät vaikuttavat tasaisesti kaikkien mielipiteisiin, eivätkä ne melko harvat, jotka suhtautuivat optimistisemmin talouden tilaan poikenneet muista lastenhankintaihanteissaan.

Vaikuttavatko tulevaisuutta koskevat odotukset kuitenkin enemmän lastenhankinta-aikeisiin? Ovatko ne, jotka pitävät talous- tai työllisyystilannetta huolestuttavana valmiimpia siirtämään lastenhankintaa myöhemmäksi? Seuraavassa tarkastellaan sitä, miten koko maan taloudellista tai työllisyystilannetta koskevat odotukset vaikuttavat lastenhankinnan ajoittamista koskeviin aikeisiin.

Huono talous- tai työllisyystilanne ei juuri vaikuta myöskään lastenhankinta-aikeisiin tai seuraavan lapsen ajoittamista koskeviin suunnitelmiin (Kuvio 30). Suomen taloustilanteesta huolestuneet olivat yhtä valmiita hankkimaan seuraavan lapsen lähimmän kahden vuoden aikana kuin ne, joiden mielestä maan taloustilanne oli hyvä. Työllisyysnäkömiä koskevat odotukset sen sijaan heijastuivat lastenhankinta-aikeisiin, joskaan eivät kovin voimakkaasti. Suomen työllisyystilannetta melko hyvänä pitävät aikoiivat hankkia seuraavan lapsen hieman nopeammin tahdissa kuin ne, joiden mielestä työllisyystilanne oli huono. Vaikka ero niiden kohdalla, jotka suunnittelivat lapsen hankintaa, oli melko vähäinen, epävarmuus seuraavan lapsen hankinnasta ylipäätään oli suurempaa niiden kohdalla, jotka pitivät työllisyystilannetta huolestuttavana. Koko maan talous- ja työllisyystilannetta koskevat odotukset ovat kuitenkin vahvasti sidoksissa siihen, minkälaisena vastaaja näki oman työllisyystilanteensa, ja vaikutukset lastenhankinta-aikeisiin riippuvat todennäköisesti myös tästä. Koko maan työllisyysnäkömiä koskevat arviot eivät esimerkiksi enää vaikuttaneet lastenhankinnan ajoittamista koskeviin aikeisiin lainkaan niiden kohdalla, jotka pitivät omaa työllisyystilannettaan hyvänä.

Kuvio 30. Suomen talous- ja työllisyysnäkömät ja lastenhankinnan ajoittamista koskevat aiheet 2015. 20–40-vuotiaat miehet ja naiset, joilla oli korkeintaan kolme lasta.

Suluissa oleva prosenttiosuus kertoo kyseisen ryhmän osuuden vastaajien joukossa.

5.3 Työn epävarmuus ja lastenhankinta-aikeet

Lopuksi tarkastellaan vielä työhön ja toimeentuloon liittyvien tekijöiden vaikutusta lastenhankinta-aikeisiin sitten, kun muiden väliin tulevien tekijöiden vaikutus on kontrolloitu. Ensin tarkastellaan sitä, missä määrin epävarmuustekijät vaikuttavat lasten hankinnan siirtämiseen (aikoo hankkia lapsen 0–2 vuoden aikana tai ei). Seuraavaksi tarkastellaan sitä, vähentävätkö epävarmuustekijät ylipäättään aikeita hankkia (seuraava) lapsi (aikoo hankkia lapsen 0–5 vuoden aikana tai epäröi/luopuu lastenhankinnasta). Vaikutuksia tarkastellaan erikseen naisilla ja miehillä.

Taulukossa 9 on koottu tulokset logistisista regressiomalleista. Niissä jokaisen työhön tai toimeentuloon liittyvän tekijän vaikutusta lastenhankinta-aikeisiin on arvioitu erikseen niin, että mukana mallissa on vain kyseinen tekijä sekä vakioitavat kontrollimuuttujat (ikä, lapsiluku, asuinpaikka, koulutus). Taulukossa kunkin tekijän vaikutusta arvioidaan suhteessa referenssiluokkaan (merkitty 1.00). Mikäli luku on pienempi kuin 1, merkitsee se pienempää todennäköisyyttä suunnitella lasta seuraavien kahden vuoden sisällä (ts. suurempaa todennäköisyyttä siirtää lapsen hankintaa myöhemmäksi) tai pienempää todennäköisyyttä harkita lapsenhankintaa ylipäättään (ts. suurempaa todennäköisyyttä joko luopua lastenhankinnasta kokonaan tai suhtautua siihen epäröiden). Yli 1:n olevat arvot kertovat päinvastaisesta tilanteesta. Tilastollisesti merkitsevät erot on merkitty asteriskilla.

Naisten kohdalla työttömyys lisäsi selvästi aikeita siirtää lapsen hankintaa myöhemmäksi. Myös opiskelijat olivat valmiita lykkäämään lapsen hankintaa. Puolison työttömyydellä ei sen sijaan tässä tullut esiin tilastollisesti merkitsevää yhteyttä lastenhankinnan siirtämiseen. Sen sijaan, jos puoliso ei käynyt töissä (useimmat olivat opiskelemassa), lastenhankintaa siirrettiin myöhemmäksi. Työttömyys vaikutti myös viiveellä: ne naiset, joilla oli takanaan aiempaa työttömyyttä, olivat valmiimpia siirtämään lapsen hankintaa. Työttömäksi jäämistä epäilevät olivat myös muita valmiimpia lykkäämään lapsen hankintaa, mutta vaikutus ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Määräaikaisella työsuhteella, joko nykyisellä tai sillä, että niitä oli ollut aiemmin, ei sen sijaan tullut esiin tilastollisesti merkitsevää yhteyttä lastenhankinnan siirtämiseen naisten kohdalla tässä aineistossa.

Työttömyyden vaikutus oli kuitenkin naisten kohdalla hieman erilainen koulutustasosta riippuen. Korkea-asteen koulutuksen saaneilla naisilla työttömyys viivästytti seuraavan lapsen hankintaa, mutta ei vaikuttanut lastenhankinnasta luopumiseen. Vähemmän koulutetuilla (korkeintaan keskiasteen koulutus) työttömyys ei yhtä voimakkaasti vaikuttanut lastenhankinnan lykkäämiseen.

Pienituloiset naiset tai ne, jotka kokivat toimeentulonsa heikoksi, olivat myös muita valmiimpia siirtämään lapsenhankintaa myöhemmäksi.

Työttömyydellä näytti naisten kohdalla olevan myös pidempiaikaisia vaikutuksia lapsenhankinta-aikeisiin. Ne naiset, jotka joko olivat nyt työttöminä tai pitivät työttömäksi jäämistä todennäköisenä, suhtautuivat lapsenhankintaan ylipäättään epävarmemmin tai olivat valmiita luopumaan siitä. Tämä kuitenkin koski etupäässä korkeintaan keskiasteen koulutuksen saa-

neita naisia. Myös pienituloisuus tai heikko toimeentulo sekä se, ettei puoliso käynyt töissä, vaikutti samansuuntaisesti. Hieman yllättävää oli se, että myös opiskelijoissa oli muita enemmän niitä, jotka epäröivät tai eivät aikoneet hankkia (seuraavaa) lasta.

Miesten kohdalla työttömyydellä ei – yllättävää kyllä – tullut tässä esiin kielteisiä vaikutuksia lastenhankinta-aikeiden kannalta. Nykyinen työttömyys, työttömyyden uhka tai aikaisempi työttömyyshistoria ei heidän kohdallaan vaikuttanut lastenhankinnan siirtämiseen, ja puolison työttömyys näytti jopa nopeuttavan sitä. Miesten kohdalla työttömyyden vaikutukset eivät myöskään eronneet koulutuksen mukaan merkittävästi. Keskeneräiset opinnot siirsivät sen sijaan myös miesten lastenhankintaa. Määräaikaisella työsuhteella ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta miesten lastenhankinta-aikeisiin. Jonkin verran yllättävää on myös se, ettei talouden tulotasolla tai toimeentulokokemuksilla näyttänyt olevan yhteyttä miesten lähitulevaisuuden lastenhankinta-aikeisiin. Työttömyys tai pienituloisuus näytti silti miestenkin kohdalla vaikuttavan siihen, että lastenhankintaa ylipäätään epäröitiin tai siitä oltiin valmiita luopumaan. On mahdollista, että osittain kyse on valikoitumisesta; työttömäksi jäämiseen liittyy sellaisia tekijöitä (esimerkiksi terveydellisiä tms.), jotka ennustavat myös vähäisempää lastensaantia.

Miehiä koskevien tulosten kohdalla työhön liittyvän epävarmuuden vähäinen merkitys tässä selvityksessä selittyy ehkä osaksi sillä, että työttömiä tai määräaikaisessa työsuhteessa olevia miehiä oli aineistossa verraten vähän. Työttömyys vähensi miesten lastenhankinta-aikeita selvästi vain niiden miesten kohdalla, joilla oli yksi lapsi, mutta silloinkaan yhteys ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Sen sijaan tulotason vähäinen merkitys miesten kohdalla on odottamatonta. Kun edellä luvussa 4 tarkasteltiin vastaajien esittämiä syitä lastenhankinnan siirtämiselle, miehet perustelivat lastenhankinnan siirtämistä heikolla taloudellisella tilanteella hieman useammin kuin naiset. Kun tulojen yhteyttä lastenhankinta-aikeisiin tarkasteltiin erikseen eri lapsilukuryhmissä, havaittiin, että lapsettomien miesten kohdalla pienituloisuus sekä lisäsi halua siirtää lapsenhankintaa myöhemmäksi, että epäröintiä lapsenhankintaa kohtaan ylipäätään.

Taulukko 9. Työhön ja toimeentuloon liittyvän epävarmuuden yhteys lastenhankinta-aikeisiin, 2015.
20–40-vuotiaat vastaajat, joilla oli korkeintaan kaksi lasta.

	Naiset			Miehet	
	Aikoo <2-v. vs. siirtää myöhemmäksi	Aikoo <5-v. vs. epäröi/ luopuu		Aikoo <2-v. vs. siirtää myöhemmäksi	Aikoo <5-v. vs. epäröi/ luopuu
Työssäkäynti			Työssäkäynti		
Työssä	1.00	1.00	Työssä	1.00	1.00
Työtön	0.48*	0.63*	Työtön	1.01	0.44*
Ei työssä	0.80	0.66+	Ei työssä	0.52	1.04
Opiskelee	0.47**	0.44***	Opiskelee	0.26+	0.70
Puolison työ			Puolison työ		
Puoliso työssä	1.00	1.00	Puoliso työssä	1.00	1.00
Puoliso työtön	1.04	0.76	Puoliso työtön	2.93+	2.33
Puoliso ei työssä	0.50*	0.55**	Puoliso ei työssä	0.66	0.80
Työsuhde			Työsuhde		
Toistaiseksi	1.00	1.00	Toistaiseksi	1.00	1.00
Määräaikainen	0.83	0.93	Määräaikainen	1.60	1.42
Kokenut työttömyyttä viimeisen 3 vuoden aikana			Kokenut työttömyyttä viimeisen 3 vuoden aikana		
Ei	1.00	1.00	Ei	1.00	1.00
Kyllä	0.74+	0.91	Kyllä	1.12	0.92
Määräaikaisia työsuhteita viimeisen 3 vuoden aikana			Määräaikaisia työsuhteita viimeisen 3 vuoden aikana		
Työssä, ei aiempia mts	1.00	1.00	Työssä, ei aiempia mts	1.00	1.00
Työssä, on aiempia mts	0.95	0.98	Työssä, on aiempia mts	1.01	1.03
Työttömyyden uhka omalla kohdalla			Työttömyyden uhka omalla kohdalla		
Ei todennäköistä	1.00	1.00	Ei todennäköistä	1.00	1.00
Mahdollinen	1.04	0.98	Mahdollinen	1.42	1.02
Todennäköinen	0.73	0.69+	Todennäköinen	--	0.29*
Tulotaso			Tulotaso		
Suurituloinen	1.00	1.00	Suurituloinen	1.00	1.00
Keskituloinen	0.74	0.95	Keskituloinen	1.44	1.40
Pienituloinen	0.44**	0.55**	Pienituloinen	0.99	0.68
Ei tulotietoja ¹	0.41**	0.50**	Ei tulotietoja	0.51	0.66
Toimeentulokokemus			Toimeentulokokemus		
Toimeentulo hyvä	1.00	1.00	Toimeentulo hyvä	1.00	1.00
Kohtuullinen	0.90	1.04	Kohtuullinen	1.34	1.03
Toimeentulo heikko	0.70+	0.69*	Toimeentulo heikko	1.14	0.58+
N	1 270	1 270		516	516

Malleissa vakioitu ikä, lapsiluku, kaupunkimaisuus, koulutustaso. Kukin työhön tai taloudelliseen tilanteeseen liittyvä epävarmuustekijä erikseen kontrollimuuttujien kanssa.

¹ Valtaosa niistä, jotka eivät ilmoittaneet tulotietoaan, ilmoittivat subjektiivista toimeentulokokemusta koskevaan kysymykseen joko pärjäävänsä mikäli harkitsivat ostoksia, tai joutuvansa tinkimään ostoksistaan vähintään ajoittain.

+ = $p < 0.1$; * = $p < 0.05$; ** = $p < 0.01$; *** = $p < 0.001$

6 Mitä toivotaan yhteiskunta- ja perhepolitiikalta?

6.1 Perhepolitiikan keinot ja syntyvyys

Viime vuosina varsinkin eurooppalainen väestöntutkimus on pyrkinyt selvittämään erilaisten perhepoliittisten etuuksien ja tukijärjestelmien yhteyttä syntyvyyteen. Tulokset ovat kuitenkin jääneet melko vaatimattomiksi. On hyvin vaikeaa osoittaa yksiselitteisesti yhteiskuntapolitiittisten ratkaisujen yhteyttä syntyvyyden kehitykseen. Syynä tähän on se, että yksittäisten henkilöiden ja parien lastenhankintaa koskevien päätösten taustalla vaikuttaa hyvin monia eri tekijöitä, ja yhden yksittäisen tekijän roolia on vaikea osoittaa. Lisäksi vaikutukset näkyvät usein vasta viiveellä tai ne voivat vaihdella perhetilanteen tai lapsiluvun mukaan.

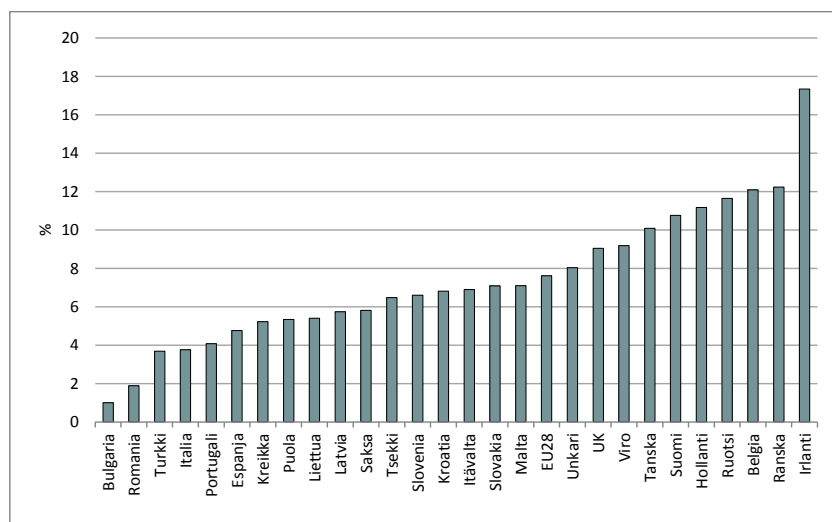
Perhepolitiikan vaikutusten arvioinnin tekee hankalaksi myös se, että perhepoliittisten ratkaisujen merkitystä on usein vaikeaa erottaa muusta yhteiskunnallisesta kehityksestä. Vaikka esimerkiksi perhe-etuuksien merkittävä korotus voikin edistää parien lastenhankintaa, samaan ajankohtaan sijoittuva taloudellinen taantuma ja työttömyyden kasvu saa puolestaan monet epäroimään perhekoon kasvattamista.

Ajatus perhepolitiikan vaikutusmahdollisuuksista syntyvyyteen nojaa vahvasti taloustieteelliseen ajatteluun ihmisten käyttäytymiseen ja valintoihin vaikuttavista tekijöistä. Perusajatuksena on, että lapsesta aiheutuvien kustannusten vähentyessä lasten kysyntä kasvaa (lapsia hankitaan enemmän). Perheen tulotasolla on tämän mukaan positiivinen yhteys lastenhankintaan. Perhepoliittiset tuet voivat vähentää lapsesta syntyviä kustannuksia joko suoraan tulonsiirroin (perheiden saamat rahalliset tuet), subventoimalla lapsiin liittyvien palveluiden/tuotteiden hintoja tai verotuksen kautta. Perhe-etuudet voivat myös pyrkiä vähentämään lapsen syntymästä ja hoidosta aiheutuvia ns. vaihtoehtoiskustannuksia, jotka tyypillisesti realisoituvat äidin poissaolona ansiotyöstä ja tästä aiheutuvasta palkkatulojen menetyksestä. Naisten koulutustason ja työssäkäynnin yleistyessä onkin uskottu, että työn ja perheen yhteensovittamisen politiikat (perhevapaat ja päivähoitomahdollisuudet) ovat entistä tärkeämpi keino tukea perheiden lastenhankintaa.

On myös esitetty, että yksittäisten perhepoliittisten etuuksien käyttöönotto tai merkittäväkään tasokorotus ei sellaisenaan vielä riitä ylläpitämään korkeaa syntyvyyttä vaan eri yhteiskuntapolitiikoiden – koulutus-, asumis-, työllisyys- ja tasa-arvopolitiikan – tulee perhepoliittisten keinojen rinnalla tukea yhdenmukaisesti perheiden lastenhankintaa (Neyer ja Andersson 2007). Perhe-etuuksien vaikutuksia koskevien tutkimusten perusteella on myös arvioitu, että tukien merkitys on ehkä ollut enemmänkin sosioekonomisten ryhmien välisten erojen tasaamisessa kuin syntyvyyden merkittävässä lisäämisessä (Gauthier 2007; Ekert-Jaffé

ym. 2002). Tämän mukaisesti esimerkiksi Pohjoismaissa, Ranskassa, Belgiassa ja Hollannissa perhepoliittiset etuudet, varsinkin työn ja perheen yhteensovittamista edistävät keinot, ovat todennäköisesti pystyneet takaamaan sen, että korkea syntyvyys yhdistyy näissä maissa suhteellisesti pienempiin sosioekonomisiin eroihin lastenhankinnassa (Kuvio 31).

Kuvio 31. 3+-lapsisten naisten osuus korkea-asteen koulutettujen naisten keskuudessa eri Euroopan maissa 2014 (%).

Lähde: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos, Eurostat Labour Force Statistics 2014.

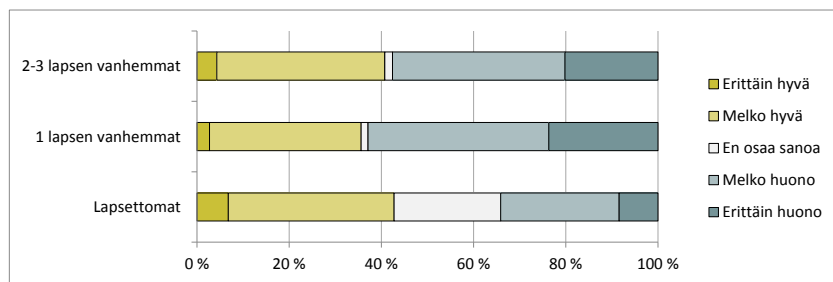
6.2 Yhteiskunnan tuki lapsiperheille ja lastenhankinnan ajoittamista koskevat aiheet

Perhepolitiikan vaikuttavuutta voidaan arvioida myös sitä kautta, millaiseksi kansalaiset kokevat yhteiskunnan tarjoaman tuen tason. Edellä luvussa 4 tarkasteltaessa lastenhankinnan siirtämisen syitä tuli esiin, että lähes 35 prosenttia yhden lapsen vanhemmista (äideistä 40 % ja isistä 30 %) piti yhteiskunnan tukien riittämättömyyttä vähintään jokseenkin tärkeänä syynä siirtää seuraavan lapsen hankintaa. Myös moni niistä kahden lapsen vanhemmista, jotka vielä suunnittelivat kolmatta lasta, perusteli epäröintiään yhteiskunnan tukien riittämättömyydellä.

Vuoden 2015 Perhebarometrissa tiedusteltiin suomalaisten näkemyksiä siitä, millaiseksi he arvioivat yhteiskunnan nykyisin tarjoaman tuen lapsiperheille. Mielipiteet olivat melko

kriittisiä varsinkin lapsiperheiden kohdalla (Kuvio 32). Lapsiperheiden vanhemmista vain pari prosenttia piti lapsiperheiden tukia erittäin hyvinä. Lähes kolmasosa katsoi, että tukien taso oli melko hyvä. Huomattavasti suurempi joukko oli kuitenkin tyytymätön yhteiskunnan tarjoamiin tukiin: lähes 40 prosenttia vanhemmista piti yhteiskunnan tarjoamia lapsiperheiden tukia melko huonona ja 20 prosenttia erittäin huonona. Lapsettomat vastaajat olivat hieman myönteisempiä, heistä 7 prosenttia piti yhteiskunnan lapsiperheille tarjoamia tukia erittäin hyvinä, ja runsaat 35 prosenttia melko hyvinä. Lähes yhtä suuri osa piti tukia melko huonona (26 %) tai erittäin huonona (8 %). Lapsettomista vastaajista suuri osa, useampi kuin joka viides, ei osannut kuitenkaan ottaa kantaa yhteiskunnan tukien tasoon.

Kuvio 32. ”Minkälaiseksi arvioit tämänhetkisen tilanteen: yhteiskunnan tuet lapsiperheille?”. 20–40-vuotiaiden miesten ja naisten näkemys yhteiskunnan tuesta lapsiperheille lapsiluvun mukaan vuonna 2015 (%).

Näkemykset tuen tasosta eivät juuri eronneet sukupuolen tai iän mukaan (Taulukko 10). Sen sijaan vastaajan koulutustaso, työssäkäynti ja tulotaso vaikuttivat selvästi lapsiperheiden tuen tasoa koskeviin näkemyksiin. Tyytyväisimpiä tukiin olivat ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneet, työssäkäyvät sekä suurituloiset vastaajat. Myös opiskelijoista suuri joukko oli melko tyytyväisiä perhetukien tasoon. Todennäköisesti heistä valtaosa on vielä lapsettomia, eikä lapsiperheiden saamasta tuesta ole vielä omakohtaisia kokemuksia. Lähes viidesosa heistä ei myöskään osannut ottaa kantaa asiaan.

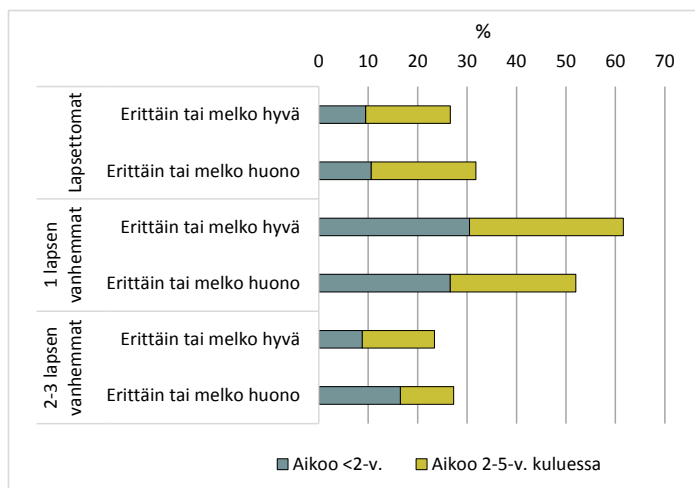
Lapsiperheiden tukien tasoa melko huonona tai erittäin huonona pitäviä oli puolestaan eniten perus- ja keskiasteen koulutuksen saaneiden, työttömien tai ei-työssäkäyvien sekä pieni- ja keskituloisten keskuudessa. Lähes neljäsosa työttömistä vastaajista piti yhteiskunnan tarjoamia tukia lapsiperheille erittäin huonoina. Merkille pantavaa on kuitenkin se, että tuloryhmistä keskituloisista vastaajista jopa suurempi osa kuin pienituloisista oli vähintään melko tyytymätön tukiin.

Taulukko 10. Eri väestöryhmien näkemys lapsiperheiden tuen tasosta Suomessa 2015 (%).

	Erittäin hyvä	Melko hyvä	En osaa sanoa	Melko huono	Erittäin huono
Miehet	5.0	33.8	10.2	34.5	16.4
Naiset	5.1	36.7	12.3	30.9	15.1
20-29	5.1	36.2	14.2	29.8	14.8
30-40	5.0	34.8	9.3	34.6	16.4
Ei perusasteen jälkeistä	6.9	21.3	15.8	37.6	18.5
Keskiaste	3.7	31.1	10.8	35.5	19.1
Alin/alempi korkea-aste	5.7	42.2	12.5	28.2	11.4
Ylempi korkea-aste	9.3	58.5	7.6	21.0	3.6
Työssä	4.9	36.8	9.2	33.8	15.4
Työtön	4.7	26.4	16.0	29.0	23.9
Opiskelija	5.4	41.7	19.1	25.9	7.9
Ei työssä	6.5	25.4	9.1	38.8	20.3
Pienituloinen	4.1	32.8	14.5	30.7	17.9
Keskituloinen	4.7	33.7	7.5	37.2	17.0
Suurituloinen	11.1	54.6	7.2	19.7	7.4
Kaikki	5.1	35.4	11.3	32.6	15.7

Heijastuvatko näkemykset lapsiperheiden tuen riittävyydestä sitten lastenhankintaa koskeviin suunnitelmiin? Oletettavaa on, että ne, jotka ovat tyytymättömiä yhteiskunnan tukiin, lykkäävät seuraavan lapsen hankintaa muita pidemmälle tai jopa luopuvat seuraavien lasten hankinnasta. Kuviossa 33 tarkastellaan 20–40-vuotiaiden lapsettomien ja lapsia jo saaneiden vastaajien seuraavan lapsen hankinnan ajoittamista koskevia aikeita sen mukaan, miten vastaajat arvioivat lapsiperheiden yhteiskunnalta saamaa tukea. Yllättävää kyllä, kielteisemmätkään arviot yhteiskunnan tuen tasosta eivät kuitenkaan näytä vaikuttavan ihmisten lastenhankinta-aikeisiin. Lapsettomat aikuisikäiset suunnittelivat lasta lähivuosien aikana yhtä usein riippumatta siitä, minkälaisena he pitivät yhteiskunnan tukia lapsiperheille. Samansuuntainen oli tulos myös yhden lapsen vanhempien kohdalla. Heistä tosin ne, jotka pitivät tukia hyvinä, olivat hieman valmiimpia hankkimaan seuraavan lapsen aikaisemmin kuin ne, jotka olivat tyytymättömiä lapsiperheiden tukiin. Kahden ja kolmen lapsen vanhemmista puolestaan ne, jotka olivat kriittisempiä tukia kohtaan, olivat valmiimpia hankkimaan seuraavan lapsen nopeammin kuin tukiin myönteisemmin suhtautuvat.

Kuvio 33. Arvio yhteiskunnan tuesta lapsiperheille ja seuraavan lapsen ajoittamista koskevat aiheet 2015 (%). 20–40-vuotiaat vastaajat lapsiluvun mukaan.

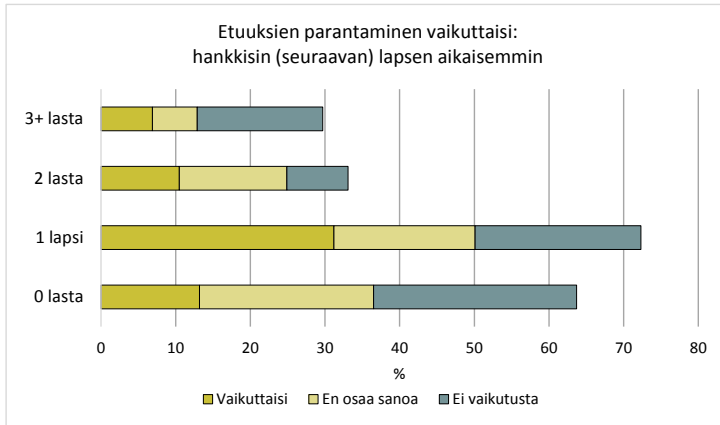
Pylvään yhteenlaskettu pituus kertoo sen osuuden vastaajista, jotka olivat aikeissa hankkia seuraavan lapsen 0-5 vuoden kuluessa. Esimerkiksi niistä lapsettomista vastaajista, jotka olivat yhteiskunnan tukiin tyytyväisistä, hieman alle 30 prosenttia oli aikeissa hankkia lapsen seuraavan viiden vuoden aikana. Loppuosa, noin 70 prosenttia oli epävarma aikeestaan, tai ei aikunut hankkia lasta.

6.3 Suomalaisten näkemyksiä perhepolitiikan vaikutusmahdollisuuksista

Mikäli nuorten aikuisten perheellistymistoiveet ovat laskusuunnassa, on kiinnostavaa selvittää, missä määrin ihmiset itse katsovat, olisiko joillakin perhepoliittisilla tai muilla yhteiskunnan toimilla mahdollisuus vaikuttaa heidän lastenhankintapäätöksiinsä. Edellä tuli hieman yllättäen esiin ettei sillä, minkälaiseksi lapsiperheiden tuet arvioitiin, ollut juuri lainkaan yhteyttä siihen, kuinka pian seuraava lapsi oltiin valmiita hankkimaan. Miten vastaajat itse arvioivat tukien vaikutusta lastenhankintaansa? Ovatko tulokset perhetukien vaikutuksista silloin myönteisempiä?

Väestöliiton perhebarometrissa vuodelta 2014 tiedusteltiin paitsi koko väestön näkemyksiä erilaisista perhepoliittisista toimista ja verovarojen kohdistamisesta (ks. Lainiala 2014), myös mielipiteitä siitä, vaikuttaisiko jokin lapsiperheiden etujen tai palvelujen parantaminen vastaajan omaan lastenhankintaan. Vastaajia pyydettiin arvioimaan, vaikuttaisiko etuuksien parantaminen seuraavan lapsen ajoittamiseen niin, että sitä aikaistettaisiin tai niin, että lastenhankintaa harkittaisiin uudelleen. Kuviossa 34 tarkastellaan ensin niiden vastaajien mielipiteitä, jotka aikovat hankkia lisää lapsia tai olivat epävarmoja vastaajien lapsiluvun mukaan.

Kuvio 34. Etuuksien parantamisen vaikutus lapsen hankinnan aikaistamiseen vastaajan lapsimäärän mukaan. 20–40-vuotiaat miehet ja naiset.

Pylvään koko pituus kertoo niiden vastaajien osuuden, jotka joko suunnittelivat seuraavan lapsen hankintaa joskus tulevaisuudessa tai olivat aikeestaan epävarmoja. 'Puuttuva osa' kuvaa niiden osuutta, jotka eivät enää aikoneet hankkia (lisää) lapsia. Esimerkiksi lapsettomista 20–40-vuotiaista vastaajista hieman alle 65 prosenttia joko suunnitteli lapsen hankintaa jossain vaiheessa tai oli epävarma, ja runsaat 35 % prosenttia ei aikonut hankkia lasta lainkaan. Vastaavasti yhden lapsen vanhemmista noin 27 % ei aikonut hankkia toista lasta.

Lähde: Väestöliitto Perhebarometri 2014.

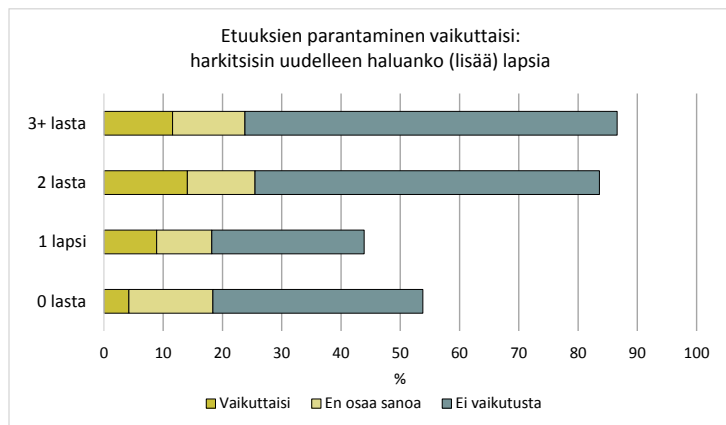
Erityisesti yhden lapsen hankkineet näyttävät olevan muita herkempiä tukitoimien vaikutuksille. Runsas 30 prosenttia kaikista yhden lapsen vanhemmista arveli, että saattaisi aikaistaa seuraavan lapsen hankintaa, mikäli lapsiperheiden etuuksia parannettaisiin. Lähes joka viides oli epävarma vaikutuksesta. Kolmatta tai neljättä lastaan suunnittelevat eivät sen sijaan enää samassa määrin kuin toista lastaan suunnittelevat uskoneet perhepoliittisten tukien nopeuttavan seuraavan lapsen hankintaa. Kahden lapsen vanhemmista noin joka kymmenes, ja kolme tai useampia lapsia hankkineista alle 10 prosenttia uskoi hankkivansa seuraavan lapsen nopeammin, mikäli etuuksia kehitettäisiin. Lapsettomista vastaajistakin vain noin 15 prosenttia arveli, että saattaisi hankkia lapsen nopeammin, mikäli tukia kehitettäisiin. Osin yksilapsisten muita myönteisempi suhtautuminen tukien vaikutuksiin liittyy siihen, että yhden lapsen vanhemmista suuri osa suunnitteli toista lasta, kun taas sekä lapsettomissa että kahden ja kolmen lapsen vanhemmissa oli enemmän niitä, jotka olivat ylipäänsä epävarmoja (seuraavan) lapsen hankinnasta. Tulos on samansuuntainen kuin edellä yhteiskunnan tuen arvioita koskevat havainnot sikäli, että myös siinä ne yhden lapsen vanhemmat, jotka arvioivat lapsiperheiden tuen hyväksi, olivat hieman valmiimpia hankkimaan toisen lapsen nopeammassa tahdissa.

Mikäli tarkastellaan vain niitä, jotka joko suunnittelivat seuraavaa lasta tai olivat epävar-

moja, näyttävät lapsiperheiden etuuksien kehittämisen vaikutukset myönteisemmiltä. Lähes 40 prosenttia niistä yhden lapsen vanhemmista, jotka aikovat hankkia toisen lapsen tai olivat epävarmoja, uskoi aikaistavansa seuraavan lapsen hankkimista tukien kehittämisen seurauksena. Lapsettomille tai kolmatta tai neljättä lastaan suunnitteleville ei etuuksien kehittämisen vaikutus ollut yhtä merkittävä. Silti heistäkin joka neljäs arveli hankkivansa seuraavan lapsen nopeammin.

Entä sitten ne, jotka ovat jo melko varmoja siitä, etteivät halua enää saada lapsia? Voitaissiinko heidän käyttäytymiseensä vaikuttaa jollakin yhteiskuntapolitiikan keinolla? Näyttää siltä, että kielteisesti lapsenhankintaan suhtautuvien kannan muuttaminen yhteiskuntapolitiikan keinoin on melko vaikeaa (Kuvio 35). Valtaosa heistä, joilla on kaksi tai kolme lasta, ei enää suunnittele hankkivansa lisää lapsia. Kahden tai kolmen lapsen vanhemmista verraten harva – noin 10–15 prosenttia – olisi valmis vielä harkitsemaan uutta lasta, mikäli perhe-etuuksia tai palveluja parannettaisiin nykyisestä. Lapsimääräänsä tyytyväiset lapsettomat tai yhden lapsen vanhemmat eivät myöskään juuri ole valmiita muuttamaan kantaansa. Kaikista lapsettomista tai yhden lapsen vanhemmista vain 5–10 prosenttia olisi valmis harkitsemaan uudelleen päätöstään lapsen hankinnasta, mikäli perhe-etuuksia kehitettäisiin. Mikäli olisi tarkasteltu vain niitä lapsettomia tai yhden lapsen vanhempia, jotka joko eivät enää suunnittele lapsen hankintaa, tai jotka ovat epävarmoja, niin mieltään muuttamaan valmiita olisi ollut lähes joka viides yhden lapsen vanhempi, mutta vain joka kymmenes lapseton.

Kuvio 35. Etuuksien parantamisen vaikutus (seuraavan) lapsen hankintaan vastaajan lapsimäärän mukaan. 20–40-vuotiaat miehet ja naiset.

Pylvään koko pituus kertoo niiden vastaajien osuuden, jotka eivät enää suunnitelleet lastenhankintaa, tai olivat epävarmoja aikeestaan. Esimerkiksi lapsettomista 20–40-vuotiaista vastaajista hieman alle 55 prosenttia ei joko halunnut hankkia lainkaan lapsia tai oli epävarma, ja runsaat 45 prosenttia suunnitteli lapsen hankintaa jossain vaiheessa. Vastaavasti yhden lapsen vanhemmista noin 45 % ei aikonut enää hankkia lisää lapsia tai oli epävarma.

Lähde: Väestöliitto Perhebarometri 2014.

Minkälaisia perhe-etuuksien parannuksia sitten kannatettiin niissä ryhmissä, jotka katsoivat, että tukien kehittäminen saattaisi edistää heidän perheellistymistään? Barometrikyselyssä 2014 lueteltiin 12 erilaista lapsiperheiden tukien kehittämisvaihtoehtoa, joihin kaikkiin vastaajat saivat ilmoittaa kannatuksensa. Taulukossa 11 on koottu kolme eniten kannatusta saanutta vaihtoehtoa niiden vastaajien joukossa, jotka uskoivat tukien kehittämisen vaikuttavan omaan lastenhankintaansa. Kannatusta saaneet tukimuodot ovat pitkälti samoja kuin muidenkin vastaajien kohdalla (ks. Lainiala 2014) – joustava työaika ja osa-aikatyömahdollisuuksien edistäminen ja kotihoidontuen korotus nousevat lähes kaikissa ryhmissä eniten esiin. Tukien vaikutuksiin uskovien vastaajien kannattamissa keinoissa on kuitenkin mukana myös sellaisia, jotka eivät saaneet yhtä suurta kannatusta muilta vastaajilta. Vähävaraisille suunnatun lapsilisän, vanhempainpäivärahan korotuksen tai lapsilisän ulottamisen lapsen 18. ikävuoteen esiin nousu tässä ryhmässä viittaa siihen, että ainakin osassa perheitä seuraavan lapsen hankintaa epäröidään myös toimeentuloon tai perheen taloudelliseen tilanteeseen liittyvistä syistä. Tätä tulkintaa tukee myös se, että tukien vaikutuksiin uskovissa oli muita enemmän työttömiä, opiskelijoita, pienituloisia, tai perhevapaalla olevia.

Taulukko 11. Kolme eniten kannatettua tukimuotojen kehittämistoimenpidettä. Ne 20–40-vuotiaat vastaajat, jotka arvelivat, että tukien kehittäminen edistäisi heidän lastenhankintaansa.

Lapsettomat vastaajat	Yhden lapsen vanhemmat	2–3 lapsen vanhemmat
Joustava työaika pienten lasten vanhemmille	Vanhempainpäivärahan korotus 90 %:iin edeltävistä tuloista	Joustava työaika pienten lasten vanhemmille
Enemmän ja parempia osa-aikatyön mahdollisuuksia pienten lasten vanhemmille	Joustava työaika pienten lasten vanhemmille	Enemmän ja parempia osa-aikatyön mahdollisuuksiapienpien lasten vanhemmille
Kotihoidontuen korotus / erillinen 200 e lapsilisä vähävaraisille lapsiperheille	Kotihoidontuen korotus	Lapsilisän ulottaminen kunnes lapsi täyttää 18 vuotta / kotihoidontuen korotus

7 Lopuksi

Tässä vuoden 2015 Perhebarometrissa tarkastelun kohteena olivat suomalaisten perheellistymiseen ja lastenhankintaan liittyvät toiveet ja odotukset. Barometrin tuloksia verrattiin vuosina 1997, 2002, ja 2007–2008 tehtyihin perhebarometreihin, joissa myös keskityttiin perheen perustamiseen liittyviin näkemyksiin. Erityisenä mielenkiinnon kohteena nyt tehdyssä selvityksessä oli se, missä määrin jo useamman vuoden kestänyt taloudellinen taantuma näkyy suomalaisten lastenhankintaa koskevissa aikeissa ja ihanteissa.

Syntyvyys on laskenut Suomessa jo viidettä vuotta, ja ensimmäisen lapsen hankinta on siirtynyt yhä myöhemmäksi. Samaan aikaan vuodesta 2008 alkanut taantuma ei näytä merkkejä laantumisesta, ja varsinkin perheellistymisiässä olevat 20–30-vuotiaat nuoret aikuiset kokevat huomattavaa epävarmuutta työmarkkinoilla. Siirretäänkö lastenhankintaa työhön tai toimeentuloon liittyvän epävarmuuden vuoksi, vai onko taustalla myös muita tekijöitä, esimerkiksi nuorten aikuisten kasvanut tarve ”elää ensin nuoruutta” tai vaikeudet löytää sopiva kumppani?

Taantuman myötä syntyvyys kääntyi Euroopassa laskuun varsinkin niissä maissa, joita taantuma kohteli ankarimmin. Vaivaako Suomea nyt sama tilanne, ja onko syntyvyyden kehitykseen mahdollista vaikuttaa? Suomea kuten muita Pohjoismaita on totuttu pitämään mallimaina, joissa korkea sosiaaliturvan ja perhepoliittisten tukien taso yhdistyy verraten korkeaan hedelmällisyyteen ja naisten korkeaan työssäkäyntiasteeseen. Mikä merkitys on syntyvyyden kannalta, jos perheiden etuuksia leikataan, kuten nyt on suunniteltu?

Tässä vuoden 2015 Perhebarometrissa haettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- * Mihin suuntaan suomalaisten lapsilukuihanteet ovat kehittyneet viimeksi kuluneen runsaan 15 vuoden aikana?
- * Mitkä tekijät ovat yhteydessä siihen, että lastenhankintaa siirretään, sekä miten työhön ja toimeentuloon liittyvä epävarmuus näkyy ihmisten perheellistymisaikeissa?
- * Onko perhepolitiikan keinoin mahdollista vaikuttaa syntyvyyteen?

Ihanteellinen perhekoko on alentunut ja moni pitää lapsettomuutta toivottuna vaihtoehtona. Suomalaisten ihanteellisena pitämä lapsiluku on pysytellyt pitkään keskimäärin noin 2,5 lapsessa. Vielä vuonna 2007 kerätyn perhebarometrikyselyn mukaan suomalaisten ihanteellisena pitämä lapsiluku oli lähes 2,5 lasta, vuonna 2011 kerätyssä Eurobarometrissa ihanneluku oli tullut hieman alaspäin noin 2,3 lapseen. Nyt, vuonna 2015 kerättyjen tietojen perusteella

suomalaisten näkemys ihanteellisesta lapsiluvusta on edelleen alentunut ja jää hiuksenhienosti alle kahden lapsen. Muutos vuosien välillä voi johtua myös siitä, että tutkimuksissa kerätyt aineistot tai kysymysten muotoilut eivät aina ole täysin vertailukelpoisia. Silti näyttää siltä, että käsitykset ihanteellisesta perhekoosta ovat Suomessa muuttumassa ja entistä harvempi tavoittelee suurta perhettä.

Joitakin vuosia sitten Euroopassa puhuttiin kasvavasta, korkeintaan yhteen lapseen tyytyvien nuorten aikuisten määrästä (Goldstein ym. 2003). Tuolloin varsinkin saksankielisissä maissa ja Hollannissa merkittävä osa nuoresta aikuisväestöstä piti ihanteenaan joko lapsettomuutta tai korkeintaan yhtä lasta. Tuoreen Perhebarometri 2015:n valossa näyttää siltä, että enenevä joukko myös nuorista suomalaisista tyytyy nykyään pieneen perheeseen. Lapsettomuutta tai korkeintaan yhtä lasta ihanteenaan pitävien osuus on kasvanut merkittävästi 2000-luvun alusta vuoteen 2015. Nuorista, 20–34-vuotiaista aikuisista 14 prosenttia vastasi tässä kyselyssä pitävänsä lapsettomuutta ihanteenaan, ja runsas 10 prosenttia piti yhtä lasta parhaana vaihtoehtona. Aikaisemmissa kyselyissä lapsettomuutta ihanteenaan pitäneiden osuudet ovat jääneet selvästi alle 10 prosentin.

Vastaavasti suuren perheen – vähintään kolme lasta – ihanne on harvinaistunut. Kun vielä 2000-luvun alussa suurta perhekokoa toivovien osuudet olivat Suomessa jopa korkeammat (lähes 40 %) kuin valtaosassa muuta Eurooppaa, nyt näiden nykymitoissa isoa perhettä toivovien osuus on laskenut noin 30 prosenttiin. Mikäli perhekokotoiveet alenevat myös isojen perheiden osalta, on tällä vaikutusta myös syntyvyyden kannalta. Tällä hetkellä lähes joka neljäs syntyneistä lapsista oli äidilleen järjestyksessä kolmas tai tätä useampi lapsi.

Yhteiskuntapolitiikan keskeinen tavoite on tukea ihmisten mahdollisuuksia elää toivomaansa perhe-elämää. Suomessa on pitkään vallinnut iso kuilu ihanteellisen ja toteutuneen lapsiluvun välillä. Ihanteiden alenemista voi myös pitää tervetulleena kehityssuuntana, eikä se välttämättä edellytä yhteiskunnan toimia. Huolestuttavaa on ehkä kuitenkin se, että ihanteellinen lapsiluku on alentunut heikoimmassa asemassa olevissa väestöryhmissä enemmän kuin muilla. Lapsettomuuden ihanne oli muita yleisempää vähiten koulutettujen keskuudessa, pienituloisilla ja työttömillä. Olisikin syytä selvittää, heijastavatko ihanteet toivottua elämäntyyliä vai onko kyse pikemminkin sopeutumisesta vähäisiin resursseihin tai haasteelliseen elämäntilanteeseen.

Kumppanin puuttuminen ja muut mielenkiinnon kohteet siirtävät lastenhankintaa nuorilla aikuisilla

Osa syntyvyyden alenemisesta liittyy lastenhankinnan siirtämiseen myöhemmäksi. Suuri osa nuorista aikuisista suunnittelee lapsen tai lasten hankintaa jossain vaiheessa elämäänsä, vaikka lapsensaanti ei juuri nyt tunnukaan ehkä ajankohtaiselta. Tärkeimmät yksittäiset syyt nuorilla aikuisilla sille, miksi vanhemmaksi tuloa epäröitiin tai sitä haluttiin siirtää, koskivat sopivan

kumppanin puuttumista sekä halua tehdä muita kiinnostavia asioita. Näitä syitä tärkeinä pitävien osuudet olivat jopa kasvaneet vuoteen 2008 verrattuna.

Sopivan kumppanin puuttuminen oli nuorten miesten tyypillisin syy siirtää lastenhankintaa, lähes 40 prosenttia alle 35-vuotiaista miehistä nimesi tämän hyvin tärkeäksi syyksi. Kumppanin puute siirtää lastenhankintaa myös nuorilla naisilla – lähes kolmasosa naisista perusteli lapsenhankinnan lykkäämistä tällä syyllä – mutta tätä tärkeämmäksi nousi heillä halu tehdä muita kiinnostavia asioita. Muut mielenkiinnon kohteet sekä elämäntyylistä luopumisen pelko ovatkin nousseet sekä nuorilla naisilla että nuorilla miehillä selvästi tärkeämmäksi syyksi siirtää vanhemmaksi tuloa nyt, vuonna 2015, kuin vuonna 2008. Elämäntyyliin tai muihin mielenkiinnon kohteisiin liittyviä syitä pidettiin yhtä lailla tärkeinä niin pääkaupunkiseudulla kuin muualla Suomessa asuvien keskuudessa. Koulutustaustalla ei myöskään ollut vaikutusta siihen, kuinka tärkeinä näitä syitä pidettiin.

On kiinnostavaa pohtia, onko kyse vain poikkeuksellisesta, joko tutkimusaineistoon tai vain tähän ajankohtaan liittyvästä muutoksesta suomalaisnuorten perheen perustamiseen tai lastenhankintaan liittyvissä mieltymyksissä vai pidemmän aikavälin trendistä. Muutama vuosi sitten ilmestyneessä nuorten arvoja tai elämäntyyliä selvittäneessä Nuorisobarometrissa arvioitiin, että esimerkiksi vapaa-ajan merkitys on voinut korostua nuorten elämässä samalla kuin monien perinteisesti tärkeinä pidettyjen elämänalueiden, kuten työn tai perheen, merkitys oli vähentynyt (Myllyniemi 2014).

Moni tähän Perhebarometri-kyselyyn vastanneista piti 30. vuoden ikää soveliaimpana ikänä tulla vanhemmaksi. Sikäli kun lapsia halutaan, ensimmäisen lapsen hankinnan lykkääminen pitkälle yli 30. ikävuoden ei ole lääketieteellisestä näkökulmasta kuitenkaan toivottavaa. Vaikka iän merkitys raskaaksitulovaikeuksien taustalla ymmärretäänkin melko hyvin, vaikuttavat myös monet muut tekijät hedelmällisyyteen. Ei-toivottu lapsettomuus kohtaa monia ja voisikin olla syytä pohtia, pitäisikö lisääntymisterveyteen ja omaan hedelmällisyyteen liittyvää tietoa tarjota räätälöidysti varsinkin niille, jotka tietoisesti lykkäävät lastenhankintaa myöhäiseen ikään.

Taantuman vaikutukset näkyvät työttömien alentuneina lastenhankinta-aikeina

Epävarma työmarkkina-asema, työttömyys tai työttömyyden uhka saivat nuoret aikuiset siirtämään lastenhankintaa myöhemmäksi tai luopumaan vanhemmaksi tulosta tai seuraavan lapsen hankinnasta kokonaan. Vertailumahdollisuuden puuttuessa on vaikeaa arvioida, missä määrin taantuma on vaikuttanut koko väestön keskimääräisen ihanteellisen lapsiluvun alenemiseen tai lastenhankinta-aikeiden vähenemiseen Suomessa. Muutama vuosi sitten ilmestyneessä taantuman ja lastenhankinta-aikeiden välistä yhteyttä eri Euroopan maissa selvittäneessä tutkimuksessa havaittiin, että lastenhankinta-aiheet olivat vähentyneet varsin selvästi niissä maissa, joihin talouslama kohdistui ankarimpana (Testa & Basten 2012).

Odotukset maan taloustilanteen kehityksestä heijastuivat tuon tutkimuksen mukaan selvästi ihmisten perhekokoja koskeviin suunnitelmiin.

Nyt tehdyn Perhebarometrin mukaan koko maan talous- tai työllisyysnäkymiä koskevat odotukset eivät kuitenkaan näytä heijastuvan suomalaisten lastenhankinta-aikeisiin. Suomen talousnäkymistä huolestuneet vastaajat suunnittelivat seuraavaa lasta lähes samassa tahdissa kuin ne, joita maan taloustilanne ei huolestuttanut. Talouslaman vaikutukset välittyvät kuitenkin lastensaantia koskeviin aikeisiin vastaajien omien työllisyysnäkemien kautta. Mitä huonompana vastaajat pitivät omia työllisyysnäkymiään, sitä epävarmemmin he suhtautuivat lastenhankintaan ja sitä valmiimpia lastenhankintaa oltiin siirtämään myöhemmäksi. Myös työttömyys, pienituloisuus sekä naisilla aiempi epävarma työllistyminen vähensivät lastensaantiaikeita ja lisäsivät halukkuutta siirtää lapsenhankintaa myöhemmäksi.

Hieman yllättäen työttömyyden tai epävarmojen työllistymisodotusten vaikutukset olivat jonkin verran voimakkaampia naisten lastenhankinta-aikeiden kohdalla kuin miesten. Vaikutukset erosivat myös jossain määrin lapsiluvun mukaan. Miesvastaajien vähäisempi määrä aineistossa selitti osaltaan sitä, ettei yhteyttä työttömyyden ja lastenhankinta-aikeiden välillä voitu osoittaa selvästi. Osaksi syynä oli myös se, että vaikutukset vaihtelivat lapsiluvun mukaan, ja esimerkiksi työttömyyden tai työmarkkinoiden ulkopuolella olon kielteinen vaikutus seuraavan lapsen hankintaan tuli esiin vain yksilapsisilla miehillä. Yllättävää oli kuitenkin se, että tulotasolla ei juuri ollut vaikutusta niiden miesten lastenhankinta-aikeisiin, joilla oli jo lapsia. Kuitenkin esimerkiksi yksilapsiset isät itse perustelivat toisen lapsen hankinnan siirtämistä perheen taloudellisella tilanteella jopa useammin kuin äidit.

Onko perhepolitiikalla vaikutusta?

Perhepolitiikan vaikutusta yksilöiden perheellistymiseen tutkittiin selvittämällä sitä, minäkälaiseksi suomalaiset arvioivat lapsiperheiden tuen tason sekä tarkastelemalla sitä, vaikuttivatko nämä arviot lastenhankinnan ajoittamista koskeviin aikeisiin. Lisäksi tutkittiin sitä, uskoivatko vastaajat itse tukitoimien vaikutuksiin omassa lastenhankinnassaan.

Tulosten perusteella suomalaisten käsitykset yhteiskunnan lapsiperheille tarjoaman tuen tasosta eivät ole kovin myönteisiä. Lähes 60 prosenttia lapsiperheiden vanhemmista piti tukia joko melko tai hyvin huonoina – joka viides jopa erittäin huonoina. Tyytymättömimpiä tuen tasoon olivat varsinkin pieni- ja keskituloiset perheet ja työttömät vastaajat.

Eniten perhe-etuudet näyttivät vaikuttavan yhden lapsen perheisiin. Yhden lapsen vanhemmista lähes 35 prosenttia perusteli seuraavan lapsen hankinnan siirtämistä yhteiskunnan tukien riittämättömyydellä ja lähes kolmasosa lastenhoidon järjestämisen hankaluuksilla. Vaikka myös muut tekijät vaikuttivat siihen, ettei toista lasta haluttu ainakaan vielä hankkia, kertoo tämä siitä, että yhteiskunnan tuet ovat tässä ryhmässä erityisen tärkeitä. Yhden lapsen vanhemmista moni myös arveli hankkivansa toisen lapsen nopeamman tahdissa, mikäli

perheiden etuuksia kehitettäisiin heidän toivomaansa suuntaan. Myös lähes joka viides niistä yhden lapsen vanhemmista, jotka olivat päättäneet, ettei toista lasta tule, arveli muuttavansa kantaansa etuuksien parantamisen seurauksena. Tämän ryhmän toiveet perheiden tukien kehittämisestä koskivat sekä työn ja perheen yhteensovittamisen helpottamista mm. työaikajoustoja lisäämällä että tukemalla kotona tapahtuvaa pienten lasten hoitoa. Tämän perusteella näyttääkin melko selvältä, että esimerkiksi kotihoidontukijärjestelmään kohdistuvilla leikkauksilla on vaikutusta myös perheiden lastenhankintasuunnitelmiin.

Kaksi tai kolme lasta jo hankkineista perheistä enää pieni osa suunnittelee hankkivansa lisää lapsia. Lasta suunnittelevista kuitenkin moni perusteli seuraavan lapsen hankinnan lykkäämistä taloudellisilla tekijöillä tai yhteiskunnan tuen riittämättömyydellä. Peräti joka neljäs arveli olevansa valmis hankkimaan seuraavan lapsen nopeammin, mikäli perheiden etuuksia parannettaisiin. Myös he toivoivat lisää työaikajoustoja ja osa-aikatyömahdollisuuksien kehittämistä.

Vaikka työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat, lastenhoidon järjestämisen ongelmat tai perhevapaasta aiheutuva katkos työssä eivät nousseet kärkisijoille, kun vastaajat nimesivät omalla kohdallaan tärkeimpiä syitä lastenhankinnan siirtämiselle, lähes joka kolmas äideistä ja joka viides isistä piti näitä syitä vähintäänkin jokseenkin tärkeinä lastenhankinnan lykkäämisen syinä. Myös lapsettomista naisista moni perusteli lapsenhankinnan siirtämistä työn ja perheen yhteensovittamisen haasteilla. Perhevapaan aiheuttama katkos työssä huolestutti joka seitsemättä lapsetonta naista. Erityisesti korkeasti koulutetut naiset olivat tästä huolestuneita; lähes joka kolmas korkeasti koulutetuista lapsettomista naisista piti tätä syytä vähintään jokseenkin tärkeänä.

Työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat liittyvät paitsi perhepoliittisten tukimuotojen kehittämiseen, myös työelämän käytäntöjen uudistamiseen. Jos perhevapaasta aiheutuvia katkoksia pidetään uhkana, on selvää, että lastensaanti ei houkuttele korkeasti koulutettuja nuoria. On kuitenkin epävarmaa, missä määrin huoli kohdistuu vanhempainvapaan aiheuttamaan, korkeintaan vuoden kestävään katkokseen ja missä määrin hoitovapaan aiheuttamaan katkokseen, joka voi ulottua aina lapsen kolmanteen ikävuoteen. Viime vuoden Perhebarometri (Lainiala 2014) osoitti, että suomalaisnaiset toivoivat voivansa hoitaa pientä lasta kotona keskimäärin siihen asti, kunnes lapsi on noin kaksivuotias. Tämä voi olla vaikeasti toteuttavissa silloin, kun pitkä poissaolo merkitsee työpaikalla ammatillisen tai urakehityksen vaarantumista. Olisivatko joustavat osa-aikatyön ja osittaisen perhevapaan yhdistelmät keino helpottaa näiden perheiden tilannetta?

Työttömät tai pienituloiset taloudet tuskin hyötyvät erilaisista osa-aikatyön ja joustavien työaikojen ratkaisuista. Heillä lastenhankintaa koskevissa päätöksissä painavat selvästi enemmän lapsensaannista aiheutuvat taloudelliset seuraukset, ja monet todennäköisesti arvioivat lasten vaikutuksia talouteensa myös pidemmällä aikavälillä, ei vain lapsen syntymän tai perhevapaiden aikana. Tässä ryhmässä merkittävämpiä uudistuksia ovatkin ne toimet, jotka kohdistuvat perheille maksettaviin suoriin tulonsiirtoihin (esimerkiksi lapsilisä). Tärkeää on

myös huomioida lapsiperheiden elämässä myöhemmin esiin tulevia kustannuksia, kuten lasten koulutus- tai harrastusmahdollisuudet tai asumiseen liittyvät kustannukset. Toisaalta merkille pantavaa on se, että pienituloisten lisäksi myös keskituloisista lähes viidesosa piti lapsiperheiden tukia erittäin huonoina. Onkin mahdollista, että elinkustannusten kohotessa yhä useampi keskituloinenkin lapsiperhe on joutunut tinkimään menoistaan.

Perhepolitiikan keinoin tai muilla yhteiskunnan tukitoimilla on varmasti vaikeampaa vaikuttaa perhekokoa koskevien ihanteiden alenemiseen tai kumppanin puutteeseen syntyvyyden alenemisen taustalla. Toimeentulovaikeudet tai työttömyys vaikeuttavat kuitenkin myös kumppanin löytymistä ja selittävät osaltaan parisuhteiden purkautumista. On myös syytä pohtia, mikä merkitys ihanteiden muodostumisessa on sillä, että niin moni kokee lapsen saamisen riskinä opiskelujen etenemisen tai työelämässä menestymisen kannalta, tai että monilapsista perheistä isolla osalla on toimeentulovaikeuksia.

Lähteet

- Adsera, A. (2011). Where are the babies? Labor market conditions and fertility in Europe. *European Journal of Population* 27(1): 1–32.
- Andersson, G. (2000). The impact of labour-force participation on childbearing behavior: Pro-cyclical fertility in Sweden during the 1980s and 1990s. *European Journal of Population* 16(4): 293–333.
- Danielsbacka, M., Tanskanen, A., Hämäläinen, H., Pelkonen, I., Haavio-Mannila, E., Rotkirch, A., Karisto, A. & Roos, JP. (2013). Sukupolvien vuorovaikutus. Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. D 58. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Ekert-Jaffé, O., Joshi, H., Lynch, K., Mougin, R. & Rendall, M. (2002). Fertility, timing of births and socio-economic status in France and Britain: social policies and occupational polarization. *Population* (English edition) 3: 475–507.
- Gauthier, AH. (2007). The impact of family policies on fertility in industrialized countries: a review of the literature. *Population Research and Policy Review* 26: 323–346.
- Goldstein, JR., Kreyenfeld, M., Jasilioniene, A., & Örsal, DK. (2013). Fertility reactions to the Great Recession in Europe: Recent evidence from order-specific data. *Demographic Research* 29(4): 85–104.
- Goldstein, JR., Lutz, W. & Testa, MR. (2003). The emergence of sub-replacement family size ideals in Europe. *Population Research and Policy Review* 22: 479–462.
- Hassan MAM. & Killick, SR. (2004). Negative lifestyle is associated with a significant reduction in fecundity. *Fertility & Sterility* 81(2): 384–392.
- Huttunen, K. & Kellokumpu, J. (2012). The effect of job displacement on couples' fertility decisions. IZA DP No. 6707. Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit.
- Jalovaara, M. & Miettinen, A. (2013). Does his paycheck also matter? The socio-economic resources of co-residential partners and entry into parenthood in Finland. *Demographic Research* 28(31): 881–916.
- Kauppinen, K. & Silver-Kuhalampi, M. (2015). Työssäkäynnin ja läheishoivan yhteensovittaminen – kyselytutkimuksen tuloksia. Teoksessa: Kauppinen, K & Silver-Kuhalampi, M. (toim.), Työssäkäynti ja läheis- ja omaishoiva – työssä jaksamisen ja jatkamisen tukeminen. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisu 12/2015. Helsinki: Unigrafia, s. 21–75.
- Kreyenfeld, M. (2010). Uncertainties in female employment careers and postponement of parenthood in Germany. *European Sociological Review* 26(3): 351–366.
- Kulu, H., Boyle, PJ. & Andersson, G. (2009). High suburban fertility: Evidence from four Northern European countries. *Demographic Research* 21(31): 915–944.

- Lainiala, L. (2012). Toiveesta toteutukseen. Suomalaisten lastenhankintaa selittäviä tekijöitä. E 44. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Lainiala, L. (2014). Perhepolitiikka kriisin aikana. Perhebarometri 2014 E 48. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Matysiak, A. & Vignoli, D. (2008). Fertility and women's employment: A meta-analysis. *European Journal of Population* 24(4): 363–384.
- Miettinen, A. & Rotkirch, A. (2008). Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008 E 34. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Miettinen, A., Rotkirch, A., Szalma, I., Donno, A. & Tanturri, M.L. (2015). Increasing childlessness in Europe. Time trends and country differences. Working Paper No. 33. Families & Societies.
- Mills, M. & Blossfeld, H.-P. (2005). Globalization, uncertainty and changes in early life courses. Teoksessa: Blossfeld, H.-P., Klijzing, E., Mills, M., and Kurz, K. (toim.), *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. New York: Routledge, s. 1–24.
- Mutsaerts, M.A.Q., Groen, H., Huiting, H.C., Kuchenbecker, W.K.H., Sauer, P.J.J., Land, J.A., Stolk, R.P. & Hoek, A. (2012). The influence of maternal and paternal factors on time to pregnancy – a Dutch population-based birth-cohort study: the GECKO Drenthe study. *Human Reproduction* 27(2): 585–593.
- Myllyniemi, S. (2014). Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö & Nuorisosaian neuvottelukunta & Nuorisotutkimusverkosto.
- Neyer, G. & Andersson, G. (2007). Consequences of family policies on childbearing behavior: Effects or artifacts? *Population and Development Review* 34(4): 699–724.
- Paažanen, P. (2006). Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoiva-isä. Alle 3-vuotiaiden esikoislasten isien näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä. Perhebarometri 2006 E 24. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.
- Rotkirch, A. & Miettinen, A. (ilmestyy 2016). Childlessness in Finland. Teoksessa: Kreyenfeld, M. (toim.), *Childlessness in Europe: Patterns, Causes and Contexts*. London: Springer.
- Santow, G. & Bracher, M. (2001). Deferral of the first birth and fluctuating fertility in Sweden. *European Journal of Population* 17: 343–363.
- Schmitt, C. (2012). Labour market integration, occupational uncertainties, and fertility choices in Germany and the UK. *Demographic Research* 26(12): 253–292.
- Sobotka, T., Skirbekk, V. & Philipov, D. (2011). Economic recession and fertility in the developed world. *Population and Development Review* 37(2): 267–306.
- Sutela, H. (2013). Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008. Tutkimuksia 259. Helsinki: Tilastokeskus.
- Testa, M.R. (2006). Childbearing preferences and family issues in Europe. Special Eurobarometer 253/Wave 65.1. Vienna Institute of Demography & European Commission.

- Testa, MR. & Basten, S. (2012). Have lifetime fertility intentions declined during the "Great Recession"? Working Papers 9/2012. Wien: Vienna Institute of Demography.
- te Velde, ER. & Pearson, PL. (2002). The variability of female reproductive ageing. *Human Reproduction Update* 8(2): 141–154.
- Tiitinen, A. (2002). Lapsettomuus – laajeneva ongelma? *Duodecim* 118: 493–494.
- Vikat, A. (2004). Women's labour force attachment and childbearing in Finland. *Demographic Research, Special Collection* 3(8): 177–212.
- Özcan, B., Mayer, KU., Luedicke, J. (2010). The impact of unemployment on the transition to parenthood. *Demographic Research* 23(9): 807–846.

Tilastolähteet:

Eurostat

Fertility indicators 2015. Eurostat, statistical database. Saantitapa: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (Viitattu 19.10.2015).

Labour Force Statistics 2014. Household statistics. Eurostat, statistical database. Saantitapa: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (Viitattu 20.9.2015).

Tilastokeskus

Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <http://www.tilastokeskus.fi/til/synt/tau.html> (Viitattu 10.9.2015).

Suomen virallinen tilasto (SVT): Syntyneet [verkkojulkaisu]. Liitetaulukko 1. Kokonaisuudessaan hedelmällisyysluku maakunnittain 2004–2014. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: http://www.tilastokeskus.fi/til/synt/2014/synt_2014_2015-04-14_tau_001_fi.html (Viitattu 10.10.2015).

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön ennakkotilasto [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <http://www.tilastokeskus.fi/til/vamuu/tau.html> (Viitattu 15.10.2015).

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön koulutusrakenne [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vkour/tau.html> (Viitattu 21.9.2015).

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vaerak/tau.html> (Viitattu 10.9.2015).

Tilastokeskus, julkaisemattomia tietoja naisista elävänä syntyneiden lasten määrän mukaan.

Tilastokeskus, Väestörakenne- ja väestönmuutostilastot vuosilta 1987–2013.

Syntyvyys laskee Suomessa viidettä vuotta. Onko tämä suomalaisten mielestä toivottu kehityssuunta?

Mihin suuntaan lastenhankintaa koskevat odotukset ja toiveet ovat kehittymässä? Onko myös meillä havaittavissa pienen perheen ihanteen yleistymistä kuten muualla Euroopassa? Entä näkykö pitkään jatkunut taloudellinen taantuma myös perheen perustamista koskevissa päätöksissä?

Näitä kysymyksiä ja muita suomalaisten perheellistymiseen liittyviä trendejä tarkastellaan tässä Väestöliiton Perhebarometrissä 2015. Tiedot perustuvat vuoden 2015 alussa kerättyyn kyselytutkimukseen, johon vastasi lähes 3 200 20–50-vuotiasta suomalaista. Tuloksia verrataan aiempaan, vuonna 2008 tehtyyn lastenhankinta-aikeita selvittäneeseen barometriin.

Seitsemän vuoden aikana suomalainen lastenhankintaa koskeva ilmapiiiri on muuttunut yllättävän paljon, ja muun muassa lapsettomuuden ihanne on yleistynyt. Perhebarometri selvittää, ovatko työttömyys tai toimeentulovaikeudet yhteydessä alentuneisiin lapsilukutoiveisiin. Lisäksi tarkastellaan suomalaisten näkemyksiä siitä, voiko perhepolitiikan keinoin vaikuttaa perheiden lastenhankintaan.

Väestöliitto ry
Väestöntutkimuslaitos
Kalevankatu 16 B, 1.krs.
PL 849, 00101 Helsinki
Puh. (09) 228 050
www.vaestoliitto.fi

ISBN: 978-952-226-171-7 (painettu)
ISBN: 978-952-226-172-4 (verkko)
ISSN: 1455-2191 (painettu)